

Shikshan shastra Mahavidyalaya

Madha - 413209

DVV clarification

2.4.7

विवेक ज्ञान अमृत व मोक्ष प्राप्तीचे साधन म्हणजे शिक्षण होय.

डॉ.म.प.सुरवसे

श्री तुळजाभवानी बहुउद्देशीय समाजसेवी
संस्था वेताळवाडी संचलित,
शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय माढा.

सन २०२२/२३

छात्रअध्यापकाचे नाव :- खंडे गणेश लालचंद

प्रात्यक्षिकाचे नाव :- टेवोरियस

वर्ग :- सी.पु. II (Sem-IV)

मार्गदर्शकाचे नाव :- _____

Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu. Madha, Dist. Solapur.

टिपॉरियल sem-4

ROLL NO.	
DATE	/ /

- 1) ज्ञान व अभ्यासक्रम
- 2) समावेशित शिक्षण
- 3) लिंग-शाळा व समाज
- 4) शालिय व्यवस्थापन
- 5) पर्यावरण शिक्षण

लेले

ने

शां.

म

ब

गटे

क

ख

ज्ञान व अभ्यासक्रम शाळा व समाज पर्यावरण शिक्षण

[Signature]
Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu. Madha, Dist. Solapur.

टिपोसिक्रम Sem-4
ज्ञान व अभ्यासक्रम

Page No: _____
Date: / /

1) रविप्रनाथ टागोरंची शिक्षण विषयक ज्ञानमिमांसा
→ रविप्रनाथ मोठे निराशापेमी होते त्यांची मुठकी प्रकृती कृतीही होती त्यांच्या काव्यात कवी आणि तत्वज्ञ एकत्रच झालेले दिसतात परंतु तत्वज्ञानामध्ये त्यांना शोचलेले तत्वज्ञान हे त्यांना विश्वच्या अनुभवातून शोचलेले दिसते हे विवेक म्हणजे आनंदाचे अंगण होय प्रत्येक बालक म्हणजे या अंगणात खेळणारा एक देवदूत होय या विश्वच्या रूप रस, गंध, रस, वाद आदी अनेकवामध्ये 'आनंद' हेच तत्त्व अस्तित्वात राहिले आहे असा त्यांचा विश्वास होता म्हणून रविप्रनाथांनी आपल्या शैक्षणिक तत्वज्ञानात खालील तीन तत्त्वांना प्रमुख स्थान दिले

१) निसर्गवाद :- शिक्षणाने बालकाच्या व्यक्तिमत्त्वाचा विकास करावयाचा, याने तो निसर्गाच्या सान्निध्येत हा रविप्रनाथांच्या सभामध्येचा विषय झालेला होता निसर्गाची समरस होवून आपल्या अंगभूत गुणांचा विकास करावयाची सोय झालेली तर एकजीवकी व्यक्तिमत्व आकार घ्यावयाचे शकते

2) भावतावाद :- या विचारातिल "मनुष्य" म्हणजे ईश्वराची एक सर्वोत्कृष्ट निर्मिती आहे सत्य, विद्व, सुंदर या सर्वोच्च तत्त्वांच्या जाणीवभावी मनुष्य मोठे श्रुत व मनुष्य यात रविप्रनाथ करक करक नाहीत त्यांचे असे मत आहे की, "प्रत्येक मनुष्य त्या ज्ञानात स्वतःच्या ईश्वरत्वाचा एक सुंदर अविष्कार होय जेव्हा काम करणारा शतकचात किंवा अनेकांच्या पायाखालील रस्ता तयार करणाऱ्या मनुष्यात देखील हा श्रुत असून राहिला आहे म्हणून शिक्षणाचे मुख्य कार्य भावसाधन माळुमकी निर्माण करणे हे आहे

3) आंतरराष्ट्रीय वाद :- रविप्रनाथांच्या मान्यतावाद अमार्गीत व विश्वव्यापक होता त्यांना पूर्व आणी पश्चिम यांच्यात दुवा साहाय्याचे कार्य करावयाचे होते त्यांच्यात जे जे म्हणून चांगले आहे ते ते परस्परांनी परस्पराना

(Signature)
Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shashtra Mahavidyalaya
Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

परस्पराना द्यवि ऋषी त्यांची मनीषा होती जत,
धर्म, पंथ यांची बंधने तोडून पूर्व व पश्चिम
यांच्यात एक प्रकारचे डेकड साधण्याचे कार्य त्यांना
करावयाचे होते. या कार्याचे पक्षि पाऊल किंवा
भारताची स्थापना होय.
पुढे परिशिष्टीची सामंजस्य प्रस्थापित
करणे म्हणजे शिक्षण होय. चैतन्यमय व ज्ञानदलाय
जीवणप्रवृत्तिला. शिक्षण माणून साहसमय जीवन
प्रवृत्त्या वा वैशाली शिक्षणाचाच एक शाश्वत मार्ग
होय.
म्हणून प्रकृते रविप्रनाथ टागोरेंची
शिक्षण विषयक ज्ञानमिमासा होती.

[Signature]
Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu. Madha, Dist. Solapur.

2) बहुसांस्कृतिकता आणि लोकवादीगुण शिद्धांत स्पष्ट करा.

→ संस्कृती म्हणजे 'संकीर्णता' ज्यात बौद्ध, विरास, कला, नैतिकता व कोणतीही क्षमता व व्यक्तीने स्व समाजाचा एक सदस्य म्हणून प्राप्त केलेल्या सवयी म्हणजे संस्कृती."

Demos म्हणजे People लोक, जनता व Kratia म्हणजे power सत्ता, बाहेरी आवरण Democracy म्हणजे लोकशाही म्हणजे लोकसत्ता, होय लोकशाहीच्या उच्च अंशाला जे जे सी. साधारतच मान्य होऊ शकते असे अर्थसूचक अर्थ असे उच्चपीठ सोसायटी, या गुणात समर्पकपणे दिलेला आहे लोकसत्ताक शिद्धांत हे विद्याभ्यास वाढितेले कारभारत सुखाशी होय सजानिक, समाजाच्या मध्ये अध्ययन करी करताना समान हीणे याद्वारा हाडते लोकसत्ताक शिद्धांत विस्तार उच्च की, विद्याभ्यास कोशाल्ये, ज्ञान आणि कृत्ये हाडताना आवश्यकता आहे जे त्यांना लोकशाही पेशात हा नागरिकांची भूमिका करावयास मदत करताना त्यांना असे शिद्धांत मिळते पाहिले ज्याद्वारा त्यांच्या स्वतःची शाला व समाज यात एक नागरिक म्हणून ते व्युत्पन्न राहायला हे समाजातील विविध धर्म, जात, पेशे या वक्षाने लोकामध्ये कोणत्याही प्रकारचा भेदाव न उचला सवयी भारतीय म्हणून समाजाची वहाणूक मिळायला ही व समाजाचे संस्कार त्यांच्यावर कायला हे व समाजातील वाहाणूक नैतिकता, अध्यात्मिकता, उम, बंधुभावाना शिद्धांतून विकसित होताना.

वाढितेले समाजसेवा, शिबीर, सामाजिक कार्यक्रम, सांस्कृतिक कार्यक्रमे यामुळे व्यापक व राष्ट्रीय उफा, देशचे अस्तित्व, संस्कृती रिकून राहते. भारत देशाद्वारे विकसित व पश्चिम देशात पाहायला मिळेल. भारतात जनक

[Signature]
Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu. Madha, Dist. Solapur.

संस्कृती एकत्र नांफतात. भारतात अनेक भाषेचे, धर्माचे, वंशाचे, पंथाचे, लोक रास्तते. भारत हा विविध संस्कृतीचा नटलेला देश आहे. भारतीय संस्कृती ही जगत मध्ये हा महान आहे. यासुद्धा बहुसांस्कृतिक विकासही होतो. बरेच यांची बहुसांस्कृतिक शिक्षण पद्धती.

- ① आश्चर्य अफात्मता
- ② नवीन रचना
- ③ पूर्वगट कमी करणे.
- ④ सभान बाध्यापन घास्त
- ⑤ वालिय संस्कृतीचे सवनीकरण.

अशा प्रकारे बहुसांस्कृतीचा आशी लोकांमध्ये शुभत शिक्षण संपाद होत.

Shiksha
Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu, Madha, Dist. Solapur.

3) शिक्षण हस्तपुस्तिकांचे महत्त्व (आवश्यकता) लिहा.
→ हस्तपुस्तिका ही शिक्षकांसाठी संदर्भपुस्तक आहे ज्यात मालिनी, कॅम्ब्रिज कार्यालया संस्थांना व मार्गदर्शक तंत्रे. हस्तपुस्तिका ही संज्ञा कुठल्याही उत्पादनाच्या पुस्तिकांसाठी देखील सामान्यपणे वापरला जातो.
हस्तपुस्तिका या (अध्यापन संयोजन पुस्तिका) किंवा माध्यम पुस्तिका या नावाने ओळखल्या जाताना पाठ्यपुस्तक हे प्राथम्यांमध्ये विद्याभिकेंद्रि अस्मृत हस्तपुस्तिका ही प्राथम्यांमध्ये शिक्षणकेंद्रि आहे. काम शिकवणे आहे हे सामान्यपणे पाठ्यपुस्तकातून प्रकट होत असून करे आणि कोठल्या उद्दिष्टांच्या पूर्तीसाठी शिकवणे आहे हे शिक्षक हस्तपुस्तिकांमध्ये प्रकट होते.
शिकवण्यासाठी ही संज्ञा / शंभू मनुष्य त्यांच्यासाठी ते अर्थपूर्ण होते ज्याद्वारे माराय करा शिकवणे / कठीण संवाद्य करा स्पष्ट, कठोर / कोणती अध्यापन पद्धती पिल्ल्या अज्ञानासाठी वापरावी / कोणते अध्यापन मनुष्यत्व जावेत याविषयी स्पष्टता माहिती व मार्गदर्शन हस्तपुस्तिका करित असते.

क) आवश्यकता :-

प्रत्येक पाठ्यपुस्तकात स्वतःच्या काही स्वाभाविक मर्यादा असतात. पाठ्यांची संख्या, वाईडिंग, सर्वसामान्य विद्याभ्यासांना फक्तपुढारी किंवा इ वाढीच्या विचार करता पाठ्यपुस्तकामे प्राथम्यांना आणि प्राथम्यांमध्ये विद्याभ्यासांना अत्यंत उपयुक्त आणि आवश्यक असणारे विवेचन समाविष्ट करण्यात येणे ह्याचा लागतो, परंतु परिणामकारक अध्यापन मनुष्यत्वाचा संकल्पनासाठी केवळ पाठ्यपुस्तकातून प्रमाणित मानून चालणारे नाही अशा अध्यापन अध्यापन उद्दिष्टां प्रभावी व्हावी अशा व्यापक दृष्टिकोन

(Signature)
Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shashtra Mahavidyalaya
Madha, Tu, Madha, Dist. Solapur.

समीर देवुन शिक्षण मंडळ शिक्षण
 हस्तपुस्तिका तयार करतात. छात्रांकरफुम किंवा
 पाठ्यपुस्तके अशी असे ठिकाणी सारखी असली
 तरी सुद्धा दुखाद दुखे शिकवित असताना
 कोणत्या सुधार किती अर प्यावा या
 बाबत शिक्षकांमध्ये मतभेद असतात.

Shiksha
 Principal
 Shri T.B.S. Santha's
 Shikshan Shastra Mahavidyalaya
 Madha, Tu, Madha, Dist. Solapur.

4) लुप्तसंस्कृतीकता आणि लोकशाहीयुक्त शिक्षण साध करा.

→ संस्कृती म्हणजे संकलीकृत ज्ञान, विज्ञान, कला, नैतिकता व कोणतीही धर्मता व व्यक्तीने समाजाचा एक सदस्य म्हणून प्राप्त केलेल्या सवयी म्हणजे संस्कृती.

Deems म्हणजे पंचांग, लोक, जन्म व स्वभाव म्हणजे पंचांग सत्ता, शाही यावरून Deems म्हणजे लोकशाही अथवा लोकशाही दाय, लोकशाहीच्या पुढील बंधनाचा उल्लेख जे. सी. बंधावरून यांनी, टीचर अँड एज्युकेशन इन अ उच्चपीठ सोसायटी या ग्रंथात सापेक्षपणे दिलेला आहे.

लोकसत्ताक शिक्षण हे विद्यावृत्ति संचालित कारखाने सहाय्यी होणे. स्थानिक समाजाच्या मध्ये अद्ययन घेता करणाने समाजात होणे. याद्वारे हात लोकसत्ताक शिक्षण किताब देणे की, विद्यावृत्ति करणे, ज्ञान आणि मुख्य श्रद्धाची आवश्यकता आहे जे त्यांना लोकशाही शिक्षण देऊ. नागरिकांची बुद्धिका बजावण्यास मदत करतील. त्यासाठी त्यांना असे शिक्षण मिळाले पाहिजे, ज्याद्वारे त्यांच्या अस्व स्वताच्या शाळा व समाज यात एक नागरिक म्हणून ते जे संशय बुद्धीन राहण्यात हे समाजातील विविध धर्म, ज्ञान, पण या वर्गाचे लोकसत्ते करणे लोकशाही अर्थसत्ता अर्थसाव बंध देता सर्वांना भारतीय म्हणून समाजाची वाढणून मिळायला हवी व समाजाचे सरकार त्यांच्यावर कार्यवाही व आणि वाढणून नैतिकता ठरवाविकता उभे, बंधुभावाने शिक्षण म्हणून विकसित होताने. राष्ट्रीय समाजासोबत शिबीर, सामाजिक कार्यक्रम, सांस्कृतिक कार्यक्रम

Principal
Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu, Madha, Dist. Solapur.

यामुळे सामाजिक व राष्ट्रीय एकता, देशीय
अस्तित्व, संस्कृती टिकवून राहते. भारत
देशाद्वारे विविधता पवचित्व कुसंगी देशात
पाहायला मिळेल. भारतात अनेक संस्कृती
इकत्र नापात : भारताने अनेक भाषेचे,
धर्माचे, वसाचे, पथचे लोक राहतात. भारत
हा विविध संस्कृतींचा नटलेला देश आहे.
भारतीय संस्कृती ही जगात अण्ड हा महान
आहे. यामुळे बहुसांस्कृतिक विकासही होतो.
ताक याची बहुसांस्कृतिक शिक्षण पाडवता

- ① आशय्य एकता
- ② ज्ञानचिना
- ③ पूर्वग्रह कमी करणे
- ④ समान अर्थ्यापण वास्तू
- ⑤ शालिथ संस्कृतीचे सक्तीकरण.

Shiksha
Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu, Madha, Dist. Solapur.

सर्वसमावेशक शिक्षण ही गरज व महत्त्व स्पष्ट करणेसाठी

सर्वसमावेशक शिक्षणाची महत्त्व:-

समावेशक शिक्षणाने मुलांचे हक्क, जबाबदारी आणि जागरूकता या सर्वांचे महत्त्वाचे आणि वास्तविक जगाला समावेशक शिक्षण ही शिक्षण क्षेत्रातील एक अग्रगण्य स्थान विविधता हे कोणत्याही समाजाचे अस्तित्वाचे नैसर्गिक अस्तित्त्व आहे. समाजाची पायली कोट सांख्यी नसतात, असे जाणून घेणे आवश्यक आहे. या विविधतेवरून उत्पन्न असतो - ज्ञान, श्रम, जागी, जमाती, भाषा, रंग, आर्थिक स्थिती, वैयक्तिकता, व्यावहारिकता अशा कित्येक बाबतीत समाजात विविधता असते. मात्र या सर्व विविधतेला समाजातूनही एक संघ राहते, तोच राष्ट्र म्हणून समाज म्हणून उत्पन्न.

विविधता पूर्वसुधी शिळता असणाऱ्या बालकांमध्ये भेदभावाच्या शृङ्खलेनातून पोहोचण्याची लढाया यांच्या असेल तर नियमित शिक्षणाने समावेशक शिक्षण देणे, हा योग्य उपाय आहे. त्यामुळे समाजातील विविधतेतून सर्वांचा स्विकार करणारा समावेशक समाज निर्माण होण्यास मदत होईल. आणि बहुसंख्य बालकांना प्रभावी शिक्षण मिळेल व एकमेव शिक्षण क्षेत्रात सकलसमाज वरून होतलं.

समावेशक शिक्षण शारीरिक व मानसिकदृष्ट्या व्यावहारिकतेतून मुले शारीरिक किंवा सामाजिकदृष्ट्या वंचित नसून कोणत्याही जाती जमातीची मुले व कुली या सर्वांचा समावेश होतो.

समावेशक शिक्षणाच्या शब्दावधाने साठी अर्थाने शोधी आत्मज्ञानक आहे

(१) धार्मिक भेद, लिंग भेद, बोधिक भेद, सांस्कृतिक भेद.

(Signature)
Principal
Shri T.P.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

न कसा विद्यावर्गानां इकाच वर्गान् इच्छन् शिक्षयन्ती
सधी अन्वेष्य कर्मणो हेतुः
६) धर्म ब्रह्म व सर्व समानान् विविध प्रकारच्या
भेदावस्थेत प्रजाभावान्ती भावना न बाळगता आत्मसत्ती
भावना निर्माण होणे

* समावित्रक शिक्षणाची शरत व महत्त्व :-

प्रत्येक मुलाचा त्याच्या व्यक्तिमत्तरूप गवतच्या
शक्ति, आपल्या वृथाच्या मुलासोबत शिक्षणाचा स्वतः
प्राप्त झाला पाहिजे, या विचारानुसार समावित्रक शिक्षण
संकल्पनेचा उत्पन्न झाला व सर्वसामान्य मुलासोबत
एकत्र या मुलांना प्राप्त झाला या समावित्रक शिक्षणाचा
शरत पुढीलप्रमाणे आहे :-

- १) समावित्रक शिक्षणामुळे अपंगांचे शिक्षण हा सर्वसामान्य
शिक्षणाचा भाग बनतो
- २) समावित्रक शिक्षणाने प्रत्येक कुर्याने अपंगांना समाविष्ट
होण्याची समाज संधी मिळते
- ३) अपंगांचा आपल्या सोयीच्या व आवडीच्या शक्तिने
नाण्याची मुक्ता मिळते
- ४) अपंगांचा आपल्या सोयीच्या व आवडीच्या शक्तिने
शिक्षण व व्यावसायिक शिक्षण मिळवल्याने ती समाज
उपयोगी व उत्पादक दारूक बनता
- ५) अपंगांचे अपभक्त संकटात्मक विचारांनी स्विकारून
त्यांना अपंगत्वावर मान कल्पण्याची संधी मिळवून
देता येते
- ६) सर्वत्र उच्च शिक्षणाने प्राप्त झाल्याच्या व्यक्ती कमी
अथवा प्रकारे अपंगांना शिक्षण तर मिळते
पण त्याचवेळी त्यांना त्यांच्या शक्तिने समानान्
सर्वसामान्य स्थान मिळवण्यास मदत होणे

(Signature)
Principal
Shri T.R.S. Sanstha's
Shikshan Shasthra Mahavidyalaya
Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

आसाम / अकार्यक्षम विद्यार्थ्यांची वैशिष्ट्ये निम्न:

अध्ययन अक्षमता ही अज्ञानातूनच विकसित
 समस्येचे वषण कृष्णाची संज्ञा आहे. अक्षयनीत आणि
 वास्तवनाशाने लक्षातल्या विशिष्ट कोट्यात येणाऱ्या
 अक्षयनीतून अक्षयनीत अक्षमता निर्माण होऊन वाफते.
 पाठ्यपुस्तके ही अक्षमता वाचन लेखन, साठवण, तर्क
 कृष्ण आणि ज्ञान या अक्षयनीत कळण्यावाचन किष्ण
 येत. व्यक्तित्वातून या अक्षयनीत अक्षमता शिष्ण
 असतात. काही विद्यार्थ्यांना वाचन व लेखन
 समस्ये असतात तर काही विद्यार्थ्यांना ज्ञान किष्ण
 करताना अक्षयनीत येतात तर काही विद्यार्थ्यांना आपण-
 नीच्या समस्ये येतात.

१९६० च्या पुस्तकातून डॉ. सैन्सुअल
 कर्क यांनी या विद्यार्थ्यां सवतून पुस्तकात किष्ण
 आणि वास्तव मध्ये ही संकल्पना पुष्णित केली
 ही समस्ये पाठ्यपुस्तके मंडळीतून
 विद्यार्थ्यांतून ही संकल्पना मंडळीतून होत असतात. विशिष्ट
 ठिकाणां किष्ण ही संकल्पना असते. परंतु काही
 पुस्तकां काही विशिष्ट वास्तवामुळे पुष्णित विद्यार्थ्यां
 ठिकाणां किष्ण होत आहेत. या मंडळीतून विद्यार्थ्यां
 अध्ययन अक्षमता निर्माण होत. याचा परिणाम
 मंडळीतून विशिष्ट समस्ये होतो. असे आहेत किष्ण
 करणे, त्यावर पुष्णित करणे, साठवणे आणि पुष्णित
 देणे इ. पुष्णित करणे, साठवणे.

अध्ययन अक्षमता असलेली मुले
 वैशिष्टिक वास्तवामुळे इतर मुलांमधूनच असतात.
 शारिरीक किष्णनी त्यांच्या असतात. परंतु शारिरीक
 पुष्णित मात्र सरासरी विद्यार्थ्यांपेक्षा कमी असते
 ही मुले नियमित शाळांमध्ये शिक्षण
 होत असतात. सर्वसामान्य मुलांसारखी विस्तृत
 त्यामुळे पालक व शिक्षक यांना शोधून काढतात
 कारण या मुलांना शारिरीक अक्षयनीतून किष्णित
 करणे असते ही मुले कुषार वाढतात. परंतु त्यांना

[Signature]
 Principal
 Shri T.R.S. Sanstha's
 Shikshan Shastra Mahavidyalaya
 Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

विज्ञान त्पु अति ल्यांना वाचन लेखन, गणन ही
अनुसंधान वैज्ञानिक कक्षान्ये आत्मसत कृती कृतीन जति

अनुसंधान-अक्षमता असणाऱ्या बालकांची वैशिष्ट्ये

अनुसंधान कक्षान्ये यांनी अनुसंधान अक्षम
असणाऱ्या बालकांचा व्यापक स्वकपत अनुसंधान अक्षम
अनुसंधान अक्षमता मेडियानेरीय निहाडामुळे अलिती
असते. असा निष्कर्ष काढला अशा बालकांची पुढील
वैशिष्ट्ये दिसून येतात.

- 1) अति क्रिया / अति अवांतर कृती (Hyperactivity)
- 2) भावनिक क्षमता (Emotional ability)
- 3) अवधान केंद्रिकरण समस्या (Attention problem)
- 4) कार्यवाहीची कमी (low ability level)
- 5) विचारप्रक्रिया आणि स्मरणप्रक्रियेत दोष (Disorder of thinking & memory)
- 6) वैज्ञानिक अक्षमता (स्वप्रेक्षणाची अक्षमता)
- 7) आवासीय इंद्रियांमध्ये आंतरिक असंगतता (Dis-organization in sensory organs)

अशा प्रकारे ही वैशिष्ट्ये अनुसंधान
अक्षमता असणाऱ्या बालकांमध्ये दिसून येतात.

(Signature)
Principal
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu, Madha, Dist. Solapur.

बु समतेकाक वर्गीय व्यवस्थापन साधु करा
→ वर्गीय वातावरण परिणाम विद्याथ्याच्या
ब्रह्मयगातर येत असते. समतेयिन वाळीतील किरीट
गोसना असणाऱ्या बाळकांचा विचार करून शिक्षकांनी
आवश्यक ते बदल करून तद त्यांच्या फायदा या
बाबतकांना हेतो. या प्रकारानुसार वर्गीयव्यवस्थापनात
पुढील बदल करता येतात.

- १) अस्थिव्यंग विद्याथ्यासाठी वर्गीयव्यवस्थापन
- ॐ वीळ्वेडार, तंकर, कुबड्या इ सुशुभेन जास्त हे पाहणे
 - ॐ विद्याथ्यांना शैलिका अशाच प्रकारास सांगणे.
 - ॐ शैलिका साहाजे सामान्य विद्याथ्यांकरिताच अशावीत
 - ॐ विद्याथ्यांना त्यांचे धानचे वेळे जातल्यास श्वेती करणे.

* वैठकव्यवस्था :

- ॐ अस्थिव्यंग वाळगाचा वर्ग तळगळ्यातर असावा.
- ॐ वर्गाचे दुवाजा मीण असावा ज्यामुळे शैलिकेकर
वर्गाने होऊन जात येईल.
- ॐ वर्गाचा उंबरठा नसावा.

२) * अतिमंद विद्याथ्यासाठी वर्गीयव्यवस्थापन

- ॐ अतिमंद कुलांना त्यांच्या कुळीचे विचार करून
साधने वापरण्यासाठी कावति.
- ॐ शैलिका साहाजाची रचना अतिमंद कुलांना वाफता
वेळ्यापेकी असावी.
- ॐ फिटस येणाऱ्या विद्याथ्यांना सोपल्यासाठी न्याई
अथवा सतरजी कावता असावी.

Shiksha
Principal
Shri T.R.S. Santha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu, Madha, Dist. Solapur.

* वैक क्वत्स्या

- 1) मतिमंद विद्यार्थ्यांना शिक्षणसमोरील वक्तव्य वसतावे
- 2) मतिमंद विद्यार्थ्यांसाठी साधन्य पद्धत समजुतदार विद्यार्थ्यांना वसतावे.

3) कणवाहीर विद्यार्थ्यांसाठी वृत्तव्यवस्थापन

- 1) शिक्षकांनी शिक्षणापानत बुद्धिपालन, नास्मिकरण वृक्षा पद्धतीचा वापर करावा.
- 2) शिक्षकांनी संकल्पना स्पष्टीकरणासाठी दृक तादसांचा वापर अधिक करावा.
- 3) कणवाहीर विद्यार्थ्यांना शिक्षिताना त्यांचे नावगयंत घातले आहे का, याची खात्री करावी.

* वैक क्वत्स्या

- 1) वर्गमिध्ये छेदनी प्रकार क्वत्स्या असावी.
- 2) ज्या विद्यार्थ्यांची वैकव्यत्स्या शिक्षणसमोर असात
- 3) विद्यार्थ्यांना पुरवक्ष क्वत्त्या अद्यापन करावे.

4) अथ व इष्टियेस विद्यार्थ्यांसाठी वर्गव्यवस्थापन

- 1) शिक्षकांनी अध्यापन करताना तपस्वीत्वार वर्गमावु ठार द्यावा.
- 2) ब्रेल लेखनासाठी लेखन पटी, गणित पाटी, ब्रेल पुस्तक इ. साहित्य सुविधांनी असण्याची खात्री करावी.
- 3) विद्यार्थ्यांच्या साहित्याची जाळा वास्तार वळवणे

Shiksha
Principal
Shri T.B.S. Senzha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu, Madha, Dist. Solapur.

4. अध्याय / अकार्यक्रम विद्यार्थ्यांची वेळापत्रे लिहा :-
→ अध्यायन अक्षमता ही अध्यायनातील विशिष्ट
समस्यांचे वर्णन करणारी सेवा आहे. अध्यायनात आणि
अध्यायनासाठी आवाजाच्या विशिष्ट केंद्रातून येणाऱ्या
अडचणीमुळे अध्यायन अक्षमता निर्माण होऊ शकते.
प्राथम्याने ही अक्षमता वचन, लेखन, श्रवण, तर्क,
कवण आणि गणन या अध्यायन केंद्रांच्याबाबत
दिसून येते. व्यक्तिगतिक व या अध्यायन अक्षमता
शिवाय असताना काही विद्यार्थ्यांना वचन व लेखनात
समस्या असताना तर काही विद्यार्थ्यांना गणन
क्रिया करताना अडचणी येताना तर काही विद्यार्थ्यांना
ताकलनाच्या समस्या येतात.

१९६० च्या प्रसूततीस डॉ. सॅम्युअल चर्क
यांनी या विषयाचा पत्रबद्ध अभ्यास केला आणि
१९६३ मध्ये ही संकल्पना प्रचलित झाली.
ही समस्या प्रमुखाने मॅट्रिकमधील विद्यार्थ्यांमुळे
होऊ शकते. मॅट्रिकच्या हात असताना, विशिष्ट
दिकाणी स्वीर होणे आवश्यक असते. परंतु काही
प्रसंगी काही विशिष्ट कारणामुळे नेतपेक्षा विशिष्ट
दिकाणी स्वीर होत नसते. या मॅट्रिकमधील विद्यार्थ्यांमुळे
अध्यायन अक्षमता निर्माण होते. याचा परिणाम
मॅट्रिकच्या विशिष्ट क्षमतांवर होतो. असे माहिती ग्रहण
करणे, त्यावर प्रक्रिया करणे, सावधाने आणि प्रतिसाद
देणे इ.

अध्यायन अक्षमता असलेली मुले -
बौद्धिक कारकिर्दीमध्ये इतर मुलांसारखीच असतात.
व्यावहारिक दृष्ट्याही चांगली असतात. परंतु व्यावहारिक
प्रगती मात्र खराबशी. विद्यार्थ्यांपेक्षा कमी असते.
ही मुले निशामित शाळांमध्ये दिसतात.
त्यांमुळे पालक व शिक्षक यांना गोंधळून
दाखवते. कारण या मुलांना प्राथमिक अक्षय्यमध्ये
असल्याने कठीण असते. ही मुले इशारा देतात.
परंतु त्यांना शिक्षण जड जाते. त्यांना वचन,

Shikshan
Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu. Madha, Dist. Solapur.

नेशन / गणन ही मुलभूत बौद्धिक कौशल
आत्मसात करणे कुठीर जति.

अध्ययन - अज्ञानता असणाऱ्या बालकांची वैशिष्ट्ये

१९६६ मध्ये व्हेसेदस यांनी अध्ययन
अज्ञानता असणाऱ्या बालकांचा व्यापक अर्थपूर्ण
अभ्यास करून अध्ययन अज्ञानता मेझोरनास
विघडणुके आलेली असते अशा निष्कर्ष काढले
अशा बालकांची पुढील वैशिष्ट्ये दिसून येतात.

- क) अतिवेग / अति अवंतर घृती (Hyperactivity)
 - ख) भावनिक क्षमता (Emotional lability)
 - ग) अवधान केंद्रिकरण समस्या (Attentional problem)
 - घ) कथयचा हर्जि कमी (low verbal ability level)
 - ङ) विचारपद्धत्या आणि स्मरणपद्धत्या वेग (Disorder of thinking & memory)
 - च) बौद्धिक अज्ञानता (Intellectual disability)
 - छ) आदारीक इंद्रियांमध्ये आंतरिक असमानता (3.3) (Co-ordination in sensory)
- अशा प्रकारे ही वैशिष्ट्ये अध्ययन
अज्ञानता असणाऱ्या बालकांमध्ये दिसून येतात.

Shiksha
Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

द्वितीयक Sem-IV
 लिंग, शाळा व समाज

Page No. _____
 Date _____

1] समाजातील वंचित बाळंभादी प्रस्ननिर्णयां गरज व महत्त्व स्पष्ट करा.

→ वंचित शिक्षण स्त्री वरचाच - वंचित - शिक्षण
 enjoying & व्यस्ततांग सुवा मीच, लोखेन सुमान्य
 हाका पासून वंचित प्रर तसेच त्यांना शिक्षण, आर्थिक, आरोग्यिक काळामुळे हर साहाय्ये लोखेन

* वंचितांचे प्रकार :-
 1) आर्थिक व अल्पशिक्षित स्त्री
 2) शेतकरी कुटुंबी व अल्पशिक्षित स्त्री
 पुढील काळामुळे स्त्री ही शिक्षणानून ही शक्ति तसेच समाजामे तिने तिने साहाय्य घेतला नाही - आर्थिकदृष्ट्या व आरोग्यिक दृष्ट्या व अल्पशिक्षित स्त्री ही समाजामे शक्ति नसून अल्पशिक्षित स्त्री ही वंचित बाळंभादी मोज
 स्त्री ही साधना उच्च बाळंभादी, जवळ - जवळ 50% जनसंख्या ही स्त्री आहे. त्यानपरीत्या परंपरेने स्त्री व तिचे कर्तव्य अल्पशिक्षित स्त्री परंतु साधना समाजाचा गर सुशोभर विकास करण्यास तसेच तिने शिक्षण तसेच तिने आर्थिकदृष्ट्या स्वतंत्रता हा घेण्याची गरज आहे. म्हणून स्त्रीला वंचित व अल्पशिक्षित स्त्रीला देणे गरजेचे आहे.

- * शिक्षण
- * स्त्रीवंचित समाजाचे मुद्दे
- 1) पारिवारिक
- 2) शिक्षणाचा अभाव
- 3) समाजामे (दुर्गम स्थान)
- 4) आरोग्यिक गोठना पार काल दिवस नाहीत
- 5) पालकांचे अज्ञान

(Signature)
 Principal
 Shri T.R.S. Sanstha's
 Shikshan Shashtra Mahavidyalaya
 Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

हपसकाचे पारिष्य

(क) ठारिक चणचण

(ख) स्त्री-पुरुष शिक्षणातील विषमता

(ग) समातनी अणिवदन निष्ठा

(घ) अपुया सोयी

(च) मुलींच्या शिक्षणाबाबत उदासीनता

(ज) अधमदद्या

(झ) लिखित साहित्याचा उभाव

(ट) शिक्षणसमस्या चालवण्यास उच्चण

(ड) शाळीचे उतर

(ण) पुढीलच्या व विकसना शिक्षणास उत्तिका

(त) जाणिव व जाणुतीचा उभाव

(थ) शिक्षणस उत्तिका वनाववण

(द) उभासासुभ व पुनंदिन जीवनातील विश्वाभास

(ध) विवाहासुभे उभाचार शिक्षण, बालविवाह, भावक साक्षा

(न) काडुबिक उभावदारी, धरकाण, सुशिक्षित वेळारी

(प) वसतिगृहाचा उभाव

(फ) मुलींच्या स्वतंत्र शाळा माहित इ.

* स्त्री शिक्षण महत्त्व -

० उपनी, माना, शगिजी उरपून महत्त्व

० समाजाचे एक चाक

० लोकशाहीची आस्थासुभिता

० सामाजिक समाजतेकाठ

Shankar
Principal
Shri T.B.S. Santha's
Shikshan Shashtra Mahavidyalaya
Madha, Tu. Madha, Dist. Solapur.

बु विंगडाव समागतेसाठी कळयेलत उपक्रम स्पष्ट करा

- 1) उपकृ व्याक्ति स्त्रीला पुस्तकाच्या कोवरीने स्वागत करणे पालि.
- 2) समानत रुढ होलेल्या अनिष्ट परंपरा आणि नांदासद्या गोष्टी गूढत होण्यासाठी स्त्री-पुरुष समागतेचे तत्व स्तुतिणे आवश्यक आहे.
- 3) स्त्रीला आत्मनिर्भर स्वातंत्र्य आणि समर्थ बनविण्यासाठी आवश्यक तमावरील तयारी करणे.
- 4) कुटुंबात मुक्ती व मुक्ती असा अंदाज न राखता त्यांना समान संधी मिळवी पालि. स्त्री जातीची वीपसा होता कुटुंबा मध्ये मते महत्व यत्वेणे.
- 5) पुस्तकाप्रमाणे सिमांना विविध क्षेत्रात काम करण्याच्या संधीची आवश्यकता मागणे.
- 6) गृहव्यवस्थापनात कुवतीने सर्व सदस्यांची सांझाजिक जबाबदारी असणे हे विचारिते आवश्यक आहे.
- 7) परंपरेने व्याक्त नसलेल्या स्त्री व मुक्ती जाती प्रवृत्तित्वही प्रतिभा पुढील यत्नेन साकार्य करणे.
- 8) स्त्रियांचे स्वतः व स्त्रियांच्या संस्था यांचा जिवान विद्याप्रगच्या मूलान जिवती निर्माण करणे.
- 9) विवाहपुसगी स्त्री-पुरुष अद्वैत करविण्यासाठी व वद्य-विमन यासारख्या समानाविशी पद्याविरुद्धी जाणीव निर्माण करणे.
- 10) स्वतः भारतीय नाबार्क कथकापुढे समान झाले.
- 11) मातृवाच्या अविगण्यासाठी नियंत्रण करणारा मुद्र स्त्री पुरुष या दोघात सारवाच आहे. वरवी जाणीव करणे देणे.
- 12) भारतीय संस्कृतीत स्त्री-पुरुष मध्ये नाबिक आणि व्यावहारिक स्वतः समतुल्य मजले वेगळे आहे. वाची.

Shiksha
Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

द्वितीयक समीक्षा

विज्ञान शास्त्र व समाज

Page No: / /
Date: / /

अ) महिला सक्तीकरण दृष्टिकोण व मर्चा व महिला सक्तीकरण-
कार्यक्रम अन्तर्गत निम्न

→ स्त्री सक्तीकरण म्हणजे स्त्रियांना आंगी निर्णय
क्षमता, नियंत्रण करण्याची, संसारन करण्याची तसेच
मनपुर्ण करणे, फुटीसाठी कार्यक्रम राबविणे, जनसंपर्क
निष्पन्न करणे व आर्थिक-जवहास्यी स्वतंत्रता निर्माण
करणे होय.

स्त्री सक्तीकरण म्हणजे स्त्रियांमध्ये आत्मनिष्ठा,
रत्ना, स्वातंत्र्य व राजकीय क्षेत्रात योग्य प्रभाव
सहभागी करून निर्णय घ्यावेत समीत करणे टाय-

मूली व स्त्रियांना हाची स्व-पुतिगा
आणि आत्मनिष्ठा वृद्धी करण्यासाठी काही गोष्टी
मनुष्य वास्तव्य स्व-पुतिगा ही मान्यतास्य संकल्पना
आहे. या सक्षित वास्तव्य सर्व प्रसिध्द संपन्न
स्वातंत्र्य मूल्यानिर्धारण अपेक्षित असते. महिला
सक्तीकरण ही संकल्पना अधिक युतायुतीत
आहे. संयुक्त राष्ट्रसंघाने (UNO) 1995 हे वर्ष
आंतरराष्ट्रीय महिला वर्ष म्हणून घोषित

केव्हाच स्त्री प्रश्नाची आधीत स्त्रीवादी
अवलोकन म्हणजे समाजाचा व जीवनाचा प्रत्येक
घाटात स्त्रियांचा समाज तसा हा प्रश्न
स्त्री-पुरुष समाजात व महिला सक्तीकरणामाटी
भवत्या पंचवार्षिक योजनेच्या कालावधीत
(1999-2002) मध्ये स्पष्ट रूढी की,

प्रत्येकाने अशा प्रकारे वातावरण तयार
करावे की त्यामुळे महिलांना घरत व घराबाहेर
आपले अधिकार अधिकपणे वास्तव्य सज्ज
पाहिजेत व पुरुषांवरोबर स्वतंत्र समाजात
वास्तव्य असे पाहिजे. 2001-2002 हे वर्ष
महिला सक्तीकरण साक्षरता वर्ष आहे.

Principal
Principal
Shri T.B.S. Santha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

* महिला सार्वजनिक शिक्षण :-

जीवनाच्या सर्व क्षेत्रांत स्त्रियांना समान संधी दिली असे तसेच त्यांच्या अर्थ रती सार्वजनिक शाळे उभे करण्यात येईल. अंतर्गत शिक्षण क्षेत्रात शिकणाऱ्या अधिकाऱ्यांना व नाकारत्यांमुळे त्यांच्या अर्थाने ती अजूनही बसली. सार्वजनिक शाळा खर्च मूलभूत व गावा शिक्षण आहे. कित्युना सार्वजनिक शाळांची उपक्रम समाज क्षेत्र शिक्षण पध्दतच उभारली जाऊ शकते. स्वातंत्र्यानंतर काळात देशाविकासातील स्त्री आपत्ती योगदान लक्षात घेऊन स्त्री शिक्षणाकडे विशेष लक्ष पुढविठ्यास सुरुवात सार्व राष्ट्रीय शिक्षण योजना, औपचारिक शिक्षण, अल्पपरिष्कारित शिक्षण योजना, शालेय शिक्षण, व्यासंग विविध योजना राष्ट्रीय व शासकीय स्तर राबविण्यात आल्यामुळे.

1981-82 32% → 1990-91 → 54.16%

आर्थिक स्वतंत्रता हेच स्त्रियांना सार्वजनिक शाळांना कणा आहे. आर्थिकदृष्ट्या परवडत असणारी स्त्री पतीवर पूर्णपणे अवलंबून असल्यामुळे त्या पतीचे आत्मचार सहन करते त्यामुळे ती हतबल होते. स्वतःकडे हितेच्या बाबत लक्ष घेते म्हणून स्त्रियांना आर्थिकदृष्ट्या स्वातंत्र्य व स्वयंपूर्ण बनविणे ही काळाची गरज आहे.

यासाठी शासनाने स्त्रियांना नोक्ये, भारक्षेत्र, दायमेश, सिंधी, वेतनगार हमी शासन योजना राबविण्या आहेत. बचत बँक माध्यमातून एक वेळी चकक संस्था सुरु निर्णय प्रक्रियेत स्त्रियांना अधिक नाकारलेला वेता. शासकीय प्रेरणामुळे त्यांना शासन प्रक्रियेत सहभाग मिळाला आहे. आज ही शाळांची संरचना, पतप्रधान, राष्ट्रपतीही आहे.

Principal
Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

या विवाहाव समाजोत्साही अंत्येतर उपक्रम स्थापन करा.

- 1) एक व्यक्ती स्त्रीला पुरुषाच्या बरोबरी स्थान असले पाहिजे.
- 2) समाजतून रूढ स्थित्यांना निवृत्त परंपरा आणि अंधश्रद्धा यातून मुक्त होण्यासाठी स्त्री-पुरुष समाजाचे तपस्सुविणे आवश्यक आहे.
- 3) स्त्रीला आत्मनिर्भर स्वायत्तवी आणि समष्टी-कारिणीसाठी आवश्यक तज्ज्ञता तयार करणे.
- 4) कुटुंबातील मुलगी व मुलगी वृत्ती अद्वयन वृत्तीतल्या समाज संघी मिळाली पाहिजे. स्त्री जातीच्या अपेक्षा होते. कामातचि यत्न महत्त्व पवणे.
- 5) पुरुषांप्रमाणे स्त्रियांना शिक्षण क्षेत्रात काम करण्यासाठी आवश्यकता सांगणे.
- 6) अस्वभावस्वापनात पुढुंवातीसु सर्व सदसगांनी सामाजिक जबाबदारी असते हे विवेकित आवश्यक आहे.
- 7) परंपरेने चालत आलेल्या अस्व स्त्री व मुलगी यांच्या प्रशक्तीविकाची प्रतिभा पुस्तक रचण्यात साहाय्य करणे.
- 8) स्त्रियांचे हक्क व स्त्रियांच्या कामता यांचाकत विद्यार्थ्यांच्या मनात जागृती निर्माण करणे.
- 9) विवाहप्रसंगी स्त्री-पुरुष दोघात दशाविणच्या हुंडा व कडु-किंमत यासारख्या समाजाविरुद्धी प्रभाविकरुद्धाची जाणीव निर्माण करणे.
- 10) सर्व भारतीय नागरिक वृत्त्यापुढे समाज असेल.
- 11) मानवाच्या जीवकायापारचे नियंत्रण करणारा मद्र स्त्री-पुरुष या दोघात सारखेच आहे - याची जाणीव करून देणे.
- 12) भारतीय संस्कृतीत स्त्री-पुरुष यांचे तांत्रिक आणि व्यावहारिक समान समतुल्य मानले जाते आहे याची प्रतुती करणे.
- 13) स्त्रियांविकाची समाजाचा तसेच स्त्रियांची स्वतः विकाशी इच्छिणे वळनता पाहिजे. यावर भर देणे.

Shiksha
Principal
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

- (क) भारतीय विचारपरंपरेनुसार स्त्री तत्व व पुरुष तत्व ही परस्परविरोधी ठरवून परस्परपूरक आहेत. (ख) स्त्रीला आत्मसम्मान, आत्मविश्वास असतो तसे विचार स्पष्ट ठरवतात. ह्याच निमित्त असलेले समजावणे देणे.
- (ग) ती वैचारिक दृष्ट्या स्वतंत्र ठरते. ती सामाजिक परिवर्तन कार्यक्रमात सक्रिय सहभागी होऊ शकते हे जाणवणे देणे.
- (घ) राष्ट्रच्या आर्थिक सामाजिक आणि सांस्कृतिक प्रगतीसाठी स्त्री-पुरुष समानता आवश्यक आहे. याला महत्त्व पटवणे देणे.
- (ङ) कर्तव्य विविध जबाबदारीचे कामे मुलांकरिता मुलांमध्ये वाढून देता येतात.
- (च) न्यायहील होटे-होटे मिठीत स्वतंत्रपणे ह्यात लागतील अशा प्रकारच्या स्पष्टा ह्यावात.
- (छ) वहात जी काम असतील त्यात मुलांची त मुलींची कामे असा फरक करू नये.
- (ज) प्रत्येक मुलीला स्वतःला कार्य करायला हे औत्सर्घ्यता शिक्षता येईल त्या त्या आंग ह्याचला उत्सुकत करत येईल.
- (झ) विविध जनांच्या क्षेत्रत स्त्रीचा सहभाग व त्याचला सारख्या विविध महिलांच्या चरित्रा विषय वाचन व घेया.
- (ञ) मुलांमुलींना सारख्याच छंद विषयक कामे करायला ज्ञाता येईल असे वहात जसे हात चढवणे योग्यी इ.
- (ट) एकमात्र व पाठ्यपुस्तके यातील लिंगसोपेक्ष व पाठ्यपुस्तके यातील लिंगसोपेक्ष छद्ममत व इतरांच्या शिष्य प्रतिमाच स्वतंत्र करणे.

Shikhan
Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu. Madha, Dist. Solapur.

टिचरिंगल डरग-५ शालिय व्यतरशापन

Page No: / /
Date: / /

1) शालिय व्यतरशापनतील मुख्यशापकाची श्रमिका व कार्य संपष्ट करा

→ शाला ही डक समाज असून या समाजात रत अंतर्गत हाकांना व बाह्यन्वता हुवा म्हणजे मुख्यशापक होय. मुख्यशापकास सभारिल प्रसंग अनुसरून योग्य ती श्रमिका द्यावी लागते ती प्रहिलप्रमाणे -

2) आदर्श शिक्षक :-

मुख्यशापक हा प्रथम शिक्षक असावा. मुख्यशापकाने गी स्वतः वृमन्वा मदील डक हाक आद ही भावना ठेवून सर्व सहाकावावेवर आपले मित्रत्वाचे व जिळावाचे नाते ठेवून काम करावे.

3) उत्तम मार्गदर्शक :-

मुख्यशापकांनी मार्गदर्शक सल्लागारांची श्रमिका देवावी. आपल्याजवळील उत्तम शाला व काशल्यांचा लाभ शिक्षकांना करून देण्याचे उत्तम सल्लागार द्यावे.

4) उत्कृष्ट प्रासनकर्ता :-

मुख्यशापकाने शिक्षित कर्मचाऱ्यांचा मदतीने शालिय कार्यालयीन काम साहाय्येने त्यांच्याशी वागताना सहाकारी व मित्रत्वाचा गालाने वागावे.

5) कुंडकर्ता :-

कुंडातील व्यक्तींच्या अडवणी ज्याप्रमाणे कुंडलपुष्प सोडविती त्याप्रमाणे प्राकेवावतच्या अडवणी सोडविण्याची उपाययोजना मुख्यशापकाने करावी.

6) कार्य :-

शालिय श्रमिणांचा संचालक म्हणून मुख्यशापकांना असेक कार्य करव्य करावी लागतात. ती खालिलप्रमाणे सांगता येतील -

T. B. S.
Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

मुख्याध्यापकाची कर्तव्ये

↓ ↓ ↓ ↓ ↓
अध्यापन नियोजन संचालन व पर्यवेक्षण मार्गदर्शक आणि
प्रशासन

१) अध्यापन :-

मुख्याध्यापक हा प्रथम शिक्षक वसूली पारि-
स्फुल्ले मुख्याध्यापकाने आपला विषय प्रभावी पणे
शिक्षकविद्येची वास्तु असते
१) शालेय नियमितपणे उपस्थित राहणे
२) शिक्षकांच्या कामात नियमितपणे आढळणे
३) स्वतः शिक्षित असल्याचा उदाहरण तजवीज असणे

२) नियोजन :-

नियोजनाने कोणतेही कार्य प्रभावीपणे
करता येते शालेय वर्षाच्या नियोजनाचे ३-हीन
रूपे पडतात :-
१) शालेय सुरु होण्यापूर्वीच नियोजन, बाहेरच्या पारि-
स्फुल्ले नियोजन व प्रत्येकाच्या आवडत्या विषया-
नुसार प्रभावी नियोजन करावे लागते.
२) विषयाच्याच वेळ, एजेन्सिपत्रक, वेळापत्रक, पुस्तक
बांधणी, सुविचार व कामे नियमित होण्याची
दखल घेणे.

३) मार्गदर्शक :-

मुख्याध्यापक, मुख्याध्यापक, पर्यवेक्षण

४) शिस्त :-

१) दरमहा नियमांनुसार पत्रावृत्त तयार
करून मंत्रालयाशी सक्षम अधिकाऱ्यांकडे व्हावे
सादर करणे
२) शासन मोफतादुसार व नियमांनुसार शा-
लेय

Principal
Shri T.R.S. Santha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

भाषिक व्यवहार करणे

अशावेसाण कनालयान्ची वस्तुखरेदी व त्याच्या नोदी, वापर, निगा, हुकूमती राबावत सर्त शिक्षा बाबिमान अंतगत विलि कायपद्धतीचा अवलव करणे. माळेचे सुप्रबुक, चिळबुक, अतावणी, इत्यादीच्या नोदी अचुक ठेवणे.

4) पर्यवेक्षण इ-

सर्व सक्कारी शिक्षकांना शैक्षणिक कामाचे वास्तव करणे व पर्यवेक्षण निपटपती करणे यांबाबत कामाची दखल घेणे.

Principal
Principal
Shri T.R.S. Suntha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu, Madha, Dist. Solapur.

- शु शिक्षण संवाल्कांनी कार्ये लिल
→ १ शिक्षणमंत्र्यांना शिक्षणविवरण सल्ला देणे
२ शिक्षणसचिवाकडून येणाऱ्या शैक्षणिक योजना घोरण
आदिवासी ठेगबळातणी करणे
३ राज्यातील शिक्षणविवरण नव्या योजना आखणे
सचिवांमार्फत शिक्षण मंत्रालयला सादर करणे
४ राज्याच्या शिक्षणविवरणाच्या उर्ध्ववाकते वार्षिक
आयनापत्रक तयार करून शासनाला सादर करणे
५ प्राथमिक, माध्यमिक, उच्च माध्यमिक, वाळा
महाविद्यालये व इतर शैक्षणिक संस्थांना विधान
अनुवाद मंत्रर करणे
६ राज्यातील शैक्षणिक कार्यक्रमात संकुत्रता आणणे
करात्यातील शैक्षणिक प्रगतीचा तहवात प्रसिद्ध
करणे
७ विद्यापीठ समित्यांवर शासनाचा प्रतिनिधी ठरवणे
काम पाहणे
८ शिक्षणविवरणातील प्रथम व द्वितीय श्रेणी अखिल
नेमपुकावर नियंत्रण ठेवणे व त्यांना मार्गदर्शन
९ जिल्हा परिषदा, नगरपालिका, त्यांच्यासाठी शिक्षण
काही व शासनाकडून त्यांचा नेमपुका व
उपभा प्रगतीची कार्य शिक्षण संवाल्क

Shikhan
Principal
Shikshan Shashtra Mahavidyalaya
Madha, Tu. Madha, Dist. Solapur.

3) आदर्श शालिय इमारतीचे व परिसरचे स्पाष्टीकरण करा

→ आदर्श शालिय इमारतीचे व परिसरचे स्पाष्टीकरण खालीलप्रमाणे:-

1) शालिय इमारतीच्या जागा रम्य परिसर आणि शांत वातावरण असणे वही जे विद्यार्थ्यांच्या आरोग्यास आणि मानसिक विकासास उत्साह देईक जरेल

2) शालिसाठी गावापासून वृहत् व उंच जागा निवडावी

3) शालिय परिसरका कारखाने किंवा उद्योगाचे बाजार पासून जरे

4) इमारतीचे वास्तव्य हे आराम व शांतीने असावे

5) ह्या किंवा सुसंपन्न भावपूर भिक्क असे निवोजन करून शालिय वस्तुचे वास्तव्य करणे

6) शालिय परिसरत खेळते मदान, शांलय, वस्तीगृह, तंगवळक्या, तंगखेळ्या, फर्निचर, पुजारीगळा, संगणक कल, सुख्यास्वापक व शिकक खेळ्या, क्रीडालय, कुलासुखीसाठी स्वच्छतागृह, खेळते तिरतीशी मदान हे सत आरामाणक, गृहाने उपकृत असे शालिय इमारत निर्मितीलाकत निर्माण घजणे

7) वस स्टॅण्ड, बस स्टॅण्ड वरून शिक्या विकासापासून इमारत कर असावी

8) इमारत वाढतजा एकदा स्वच्छता व विचार करून वाढावी

9) तंगळ्या शिष्या वरुडे केंद्र असोवत आणि वरुच्या शिष्या जाणवणस्थाना लगीतील दिसू जरे अथवा उंचीवर असाव्यात

10) सत सुसंगीयुक्त सुजान इमारत लेखवसाठी इंगजी अक्षरालि ह म न किंवा आकारल्या असाव्यात

Principal
Shri T.R.S. Santh's
Shikshan Shashtra Mahavidyalaya
Madha, Tu. Madha, Dist. Solapur.

4) शालेय व्यवस्थापनात शिक्षक विद्यार्थी संघात आणि मानवी अंतर संबंधांचे महत्त्व स्पष्ट करा

* शालेय मानवी अंतर संबंध :-

- 1) शालेय व्यवस्थापनाची प्रक्रिया अनेक मानवी घटकां साह्याने पार पाठी जाते असते
- 2) सर्व शालेय व्यवस्थापन हे अंतर्निहित होव्यासाठी शालेय मानवी एक घटकामधील वाढीने परस्परसंबंध निर्माण होण्याची गरज असते
- 3) शालेय विविध मानवी घटकामध्ये सहकार्याचे संबंध असतील तर त्यामुळे सर्व घटकामध्ये एकत्र आवना निर्माण होऊन शालेय कामकाज यशस्वी होव्यासाठी त्याचा फायदा होतो
- 4) सुयोग्य मानवी अंतरसंबंधामुळे प्रत्येक व्यक्ती कार्यप्रवण तर होऊन शालेय कामकाज सहकार्याने चालू पावते
- 5) योग्य मानवी संबंधामुळे व्यक्ती व्यक्तीतून झालेले व दुर्बलपणाची आवना नष्ट होते
- 6) व्यक्तीव्यक्तीमध्ये प्रेम, जिज्ञासा, आभुनकी या आवनांची दृष्टी होते
- 7) म्हणून, शालेय व्यवस्थापनात योग्य मानवी अंतर संबंधांना महत्त्व स्थान आहे

* शालेय व्यवस्थापनात शिक्षक विद्यार्थी संघात

- 1) शाळा ही एक प्रणाली असून या प्रणालीचा शिक्षक हा अत्यंत महत्त्वाचा आहे
- 2) शालेय कुटुंबाच्या माध्यमातून समाजाची अशा सारक्याच कार्ये शिकवून देण्यात येतात
- 3) शालेय व्यवस्थापनासंबंधीच्या कार्यात शिक्षकांना सहकार्य होव्यास हे त्यांच्या अनुभवना उत्साहाचा व कल्पकतेचा मोठा फायदा होव्यास होतो

(Signature)
Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

- १) शांतीय व्यवस्थापनातील सर्वात महत्त्वाचा अटक
हलक्या महत्त्वाचा - व्यवस्थापनाचे व्यवस्थापन हा हाय
- २) शांतीय व्यवस्थापनात विद्यार्थी या हाकाचा
विद्यार्थी व्याख्याण होई
- ३) शांतिमय शैक्षणिक वातावरण असणे, शिस्त नसणे
या गोष्टी शैक्षणिक कामकाज चालवण्यासाठी
आवश्यक असतात
- ४) शारीरिक शिस्तमुळे शक्ति - चांगले शैक्षणिक वातावरण
निर्माण होण्यास मदत होते.
- ५) चांगल्या शैक्षणिक वातावरणात विद्यार्थ्यांच्या उत्तम
संस्कार होतात.
- ६) शिस्त प्रस्थापित होण्यासाठी शक्ति विद्यार्थी पवित्र
स्थापना करता येईल.
- ७) शांतिमय शैक्षणिक वातावरणाच्या सहाय्यात उपयुक्त
प्रत्येकाच्या सहाय्यात करून त्यांच्यात काही
जबाबदाऱ्या सोपवून ते कार्यक्रम चालवी करता
येतील.

१) परिसंस्थेची संकल्पना व प्रकार स्पष्ट करा.

* परिसंस्थेची संकल्पना :-

इंग्रजी भाषेतिल इकोलॉजी (ecology) हा शब्द इको (Eco) म्हणजे पर्यावरण व लॉज (Logos) म्हणजे बुद्धि असा असा तयार झाला. Ecology या शब्दाचे मूळ फ्रेंच भाषेतिल Oecologie या शब्दात आहे. ग्रीक भाषेतिल Oikos आणि Logos या शब्दांचा अर्थ आपला घरा असा असा होतो. इकोसिस्टम हा शब्द इको आणि सिस्टम म्हणजे तंत्र किंवा प्रणाली किंवा आंतरक्रिया, सहभागी होण्याचा कारकाचा समूह असा दोन शब्दांपासून बनला आहे.

* परिसंस्था व्याख्या :-

सजीव त्यांचे पर्यावरण (नैसर्गिक आविर्भाव) यांच्या इच्छित संतुलना परिसंस्था म्हणतात.

— डी. जी. टॅक्सेन
पृथ्वी किंवा इकोपेक्षा अधिक जिव व त्यांचे भौतिक व जैविक स्वरूपाचे परिणामकारक प्रभावी पर्यावरण यांच्यातील आंतरक्रिया व कार्यन्वित प्रणाली परिसंस्था म्हणतात.

— डॉ. आर. फासबर्ग
परिसंस्था म्हणजे सजीवांचे सहज होय व त्या संघटनांमध्ये परस्परत पर्यावरण संवर्धन प्रस्थापित होतो.

— पी. डी. फ्लेचर व इव्हु इव्हु जेव्हा
परिसंस्था म्हणजे प्राकृतिक रासायनिक जैविक प्रक्रियांनी युक्त वशी प्रणाली जी एका स्वतंत्र कार्यात कार्यरत असते.

— आर. एल. विंडसन

* परिसंस्थेचे प्रकार :-

परिसंस्थेचे प्रामुख्याने दोन प्रकार पडतात.

Principal
Principal
Shri T.R.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

अ) नैसर्गिक परिसंस्था (Natural Ecosystem)
 अ) कृत्रिम परिसंस्था (Artificial Ecosystem)

अ) नैसर्गिक परिसंस्था :-

नैसर्गिक स्थिति स्वयंपूर्ण असणारी व मानवाच्या हस्तक्षेपापासून दूर असणारी परिसंस्था म्हणजे नैसर्गिक परिसंस्था

नैसर्गिक परिसंस्थेचे खालील उपप्रकार

- ① शूब्र परिसंस्था
- ② जलीय परिसंस्था

अ) कृत्रिम परिसंस्था :-

मानवाच्या हस्तक्षेपाामुळे प्रभावित होणाऱ्या परिसंस्था कृत्रिम परिसंस्था होय.

उदा :-

शेततऱ्यात खत पेरणे किंवा तणजडके व कीटकांच्या तसेच फवारणे करणे तो या प्रकारच्या परिसंस्थेत विलंब घडवून आणतो.

Shikhan
 Principal
 Shikshan Shastra Mahavidyalaya
 Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

2) पर्यावरण शिक्षणाची संकल्पना, गरज आणि महत्त्व स्पष्ट करा
3) पर्यावरण शिक्षण संकल्पना :-

पर्यावरण शिक्षण ही एक आध्यात्मिक संकल्पना असून या संकल्पनेत उच्च सामाजिक आणि राष्ट्रीय अंतरराष्ट्रीय ह.स. पद्धतीच्या सुधारित ज्ञाना, ज्ञान-आवलंब, कौशल्य, जागृती आणि प्रत्यक्ष अनुभव घेऊन आपली सकारात्मक मजबूत निमित्तसाठी विविध म्हणजे पर्यावरण शिक्षण होय. पर्यावरण समस्या, निर्माण होण्याची प्रकृती व त्या समस्याकून निर्माण होणारी जडण झाल्या शोध घेऊन त्याची हानिकारक करत घेण्याची क्षमता निर्माण करणे म्हणजे पर्यावरण शिक्षण होय.

4) पर्यावरण शिक्षण गरज व महत्त्व :-

1) प्रदूषण टाळण्यासाठी :- मानवी वृत्तीमुळे पर्यावरण समस्या निर्माण झाल्या आहेत. उदा. :- हवा प्रदूषण, जलप्रदूषण ह.स.समस्या प्रदूषणामुळे मानवी जीव संपन्न आले आहे आणि सजीव सृष्टीवरील परिणाम हात आहे.

2) पर्यावरण संरक्षण व संवर्धन :-

पर्यावरणीय समस्यांचा व त्या समस्या सोडवण्यासाठी संरक्षणीय ठरवता पर्यावरण शिक्षण केला जातो.

3) पर्यावरणीय युवकांना पर्यावरण अल्प

आवृत्त प्रकृती विज्ञानाची संकल्पना, गरज आणि महत्त्व स्पष्ट करा.

Principal
Principal
Shri T.S.S. Sanstha's
Shikshan Shashtra Mahavidyalaya
Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

3] पर्यावरण संरक्षण संरक्षणाची गरज संज्ञा
 आजच्या काळात होणारा पर्यावरणाचा नसा
 लक्षात घेऊन विविध पर्यावरण संरक्षण कायदे
 जाहील आले.
 अस्तित् पर्यावरण संरक्षणासाठी पुढुपुढा
 निर्मनासाठी कलेने मरुत्वाचे कायदे

2] जेव्हा अक्ट 8-1948:-
 हाकादायक श्वायनिक कायदी
 व सायनाच्या सुशुधित साठवणुठिसाठी व कायदा
 करणायत आला

3] मोटार व्हेकल अक्ट 1938:-
 1938 ते 1989 या कायदयाने
 नव्यने अनेक व्हेकल करवून आल्या आले वाहनात
 वापर पाडणावा तिसारी शुवावर नियम ठाणे
 त्याद्वारे वाहनांची तपासणी करणे इ हा कायदा
 केला असून पर्यावरण रक्षणाच्या दृष्टीने ती महत्त्वात
 आहे.

3] इंडियन फॉरेस्ट अक्ट 1927:-
 भारतीय वन अधिनियम
 1927/वन अधिनियम 1927 या कायदयाने निसानिक
 गंभलाचे रक्षण केले जसे वकादा वृक्ष तोडीला नसा
 वसने वापरणेचे संरक्षण होत.

4] पर्यावरण संरक्षण कायदे:-
 पर्यावरण संरक्षणासाठी
 सपुडुर्ग अधिनियम 1962 कायदयाने अधिनियम 1962
 किलक सांघार पुव्य अधिनियम 1962 वना
 जखन संरक्षण अधिनियम 1972 पाणी पुढुपुढा
 अधिनियम 1974 वरून ठावुवा तिव तपत इ
 तयार करून पुढुपुढा करवण.

Principal
Principal
 Shri T.P.S. Santha's
 Shikshan Shastra Mahavidyalaya
 Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

६) व्यावसायिके आयोजन ४-

वाणिज्यिक नसणत्या विविध विषयांच्या मिकांच्या मधील विविध व्याख्यानांचे असे आयोजन करून माहिती साधून उष्णिकरण दाखवते

७) राशानिय कार्याक्रम ३-

वक्तृत्व, निबंध, स्पर्धा, कलाव्यवहार इत्यादी यांसारख्या राशानिय कार्याक्रमांचे आयोजन करून त्यामध्ये परास्पर्धा आणि राशानिय विषयांच्या हत्येच्या साहाय्या करून उष्णिकता साहाय्यी त्यासाठी राशानिय कार्याक्रम होण्याची सुविधा त्याला पार पाडावी लक्षणे

८) संमत्तायुक्त अह्यापन ४-

सर्व विषयांच्या एकमेकांशी कसा संबंध आहे हे दाखविण्यासाठी शिक्षकाने संमत्तायुक्त अह्यापनाचा वापर करण्याची सुविधा करावी

अशापद्धतीने आपणाय राशानिय विषय आणि परास्पर्धा शिक्षण यांच्या उष्णिकेबाबत शिक्षकांची सुविधा साधता येईल

Shikshan
Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu. Madha, Dist. Solapur.

क) पर्यावरण शिक्षणात अद्ययापकाची श्रुमिका स्पष्ट करा.
आत्मिकते विविध विषय असतात. यांमध्ये
मराठी - हिंदी, इंग्रजी, इतिहास, भूगोल, नैतिकशास्त्र
अर्थशास्त्र या विषयांचा समावेश होतो. जेव्हा हे
एक संघ आठे परत त्यांचा चिकित्सक अभ्यास
करता तेव्हासाठी एकत्रित विषयांची निर्मिती करण्यातून
इतर विषयांच्या कल शिक्षकांसाठीच पर्यावरण
शिक्षण विषयांच्या स्वतंत्र शिक्षक असतो तो पर्यावरण
शिक्षण शिक्षक तर शालीय विषय आणि पर्यावरण
शिक्षण यांच्या एकात्मिकरणातील शिक्षकांची श्रुमिका
आपणास प्रहिलेसाठी सांगता येईल.

ख) चर्चासत्रे आयोजित करणे :- पर्यावरण शिक्षण व शालीय
विषय यांच्या एकात्मिकरणासाठी पर्यावरण शिक्षकां
सर्व विषयांच्या शिक्षकांनी एकत्रित येऊन चर्चासत्रे
आयोजन करण्याची श्रुमिका पार पाडावी. ज्यासाठी
एकेक विषयांच्या अभ्यासकामांमध्ये श्रुपयोग्य
हाकांचा समावेश आपणास करता येईल.

ग) परिश्लोपले आयोजन करणे :- शालीय विषय आणि
पर्यावरण शिक्षण यांच्या एकात्मिकरणासाठी
पर्यावरण शिक्षकांज विविध विषयतज्ञांच्या परि
आयोजन करून या विषयांमध्ये एकात्मिक
कुरा साधता येईल. याची माहिती सर्वोच्च
सांगण्याची श्रुमिका करावी.

घ) पुस्तकांनी प्रारपणे :- सर्व विषयांच्या मुलांज
एकत्रित करून अथवा वर्गात असणाऱ्या मुलांज
वाट करून त्यांना विविध विषय वाढून

Principal
Principal
Shri T.B.S. Santh's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

का विविध विषयांच्या व्हा प्रद्वेषण प्रतिबंध अधिनियम 1981 पर्यावरण संरक्षण अधिनियम 1986 असे वगवेगळे कायदे हे पर्यावरणासंबंधी करण्यात आले आहेत.

* वन/जंगली प्राण्यांच्या संरक्षणाचा कायदा:-

जंगले व जंगली प्राण्यांच्या संरक्षणासाठी खास प्रदान करणे आंतरराष्ट्रीय आर्दे-भारत पर्यावरण व वनमंत्रालयाने हे कार्य केले जसे जंगले ही वन्य प्राण्यांची आश्रयस्थान असतात. निवास सुरक्षित ठेवला तर वन्य प्राण्यांची समृद्धी होऊ शकते.

* वनसंरक्षण कायदे:-

जसे 1988 मध्ये भारतात राष्ट्रीय वनसंरक्षण दोरण मिशन करण्यात आले व राष्ट्रीय वनसंरक्षण कार्यक्रम (NFAP/Nation for vany protection Programme) तयार केला.

1980 मध्ये या कायद्यानुसार जंगलेत डोक, वीरे, जंगले नष्ट होऊ नयेत व पुढील जोसाड वन्य वन्य म्हणून जंगल जमिनीचा वापर करी उद्योगासाठी कोळशीही करू नये. म्हणून हा कायदा निर्माण केला.

अशा प्रकारे पर्यावरण संरक्षण काळाची गरज आहे.

~~San~~

Shikhan
Principal
Shri T.R.S. Santha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu, Madha, Dist. Solapur.

विवेक ज्ञान अमृत व मोक्ष प्राप्तीचे साधन म्हणजे शिक्षण होय.

डॉ.म.प.सुरवसे

श्री तुळजाभवानी बहुउद्देशीय समाजसेवी

संस्था वेताळवाडी संचलित,

शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय माढा.

सन २०२२/२३

छात्राध्ययापकाचे नाव :- खांडे शनिवा ठाणवंद

प्रात्यक्षिकाचे नाव :- तुळजाबा

मैम-३

वर्ग :- बी.एड - II

मार्गदर्शकाचे नाव :-

Shikhan
Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu, Madha, Dist. Solapur.

छात्राध्ययकाचे नाव - खांडे गणेश
महाविद्यालयाचे नाव - शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय
माढा
वर्ग - BEd - II
विषय - ज्ञान आणि अभ्यासक्रम

1.1 अभ्यासक्रम आराखडा व पाठ्यक्रम यातील संबंध स्पष्ट करा

अभ्यासक्रम आराखडा व पाठ्यक्रम यातील संबंध ठरलेल्या उद्दिष्ट्यांप्रमाणे विद्यार्थ्यांत वर्तन परिवर्तन घडवून आणण्याचे एक साधन म्हणजेच अभ्यासक्रम आराखडा होय. अभ्यासक्रम म्हणजे फक्त शालेय बौद्धिक नव्हे तर विद्यार्थी व शिक्षक यांच्यातील संबंध आणि वर्ग मंडळ, प्रयोगशाळा, खेळाची मैदानी, संग्राह्य व. लोकांच्या प्रक्रियांचाही त्यात समावेश होतो.

पाठ्यक्रम आराखडे संघटन किंवा रचना आणि अपेक्षित अध्ययन शिक्षक, विद्यार्थी आणि समाज यांच्यापर्यंत पोहचण्याचे साधन आहे.

अभ्यासक्रमावरून पाठ्यक्रम तयार केला जातो असतो.

अभ्यासक्रम	पाठ्यक्रम
① ठरलेल्या उद्दिष्ट्यांप्रमाणे विद्यार्थी वर्तन - परिवर्तन घडवून आणण्याचे एक साधन म्हणजे अभ्यासक्रम आराखडा होय.	① पाठ्यक्रम हे आराखडे संघटन रचना आणि अपेक्षित अध्ययन शिक्षक - विद्यार्थी आणि समाज यांच्या पर्यंत पोहचण्याचे साधन म्हणजेच पाठ्यक्रम होय.
② अभ्यासक्रम हा नियोजन अंमलबजावणी, मूल्यापन व्यवस्थापन शैक्षणिक प्रशासन यांच्याशी निगडित असतो.	② अभ्यासक्रमावरून पाठ्यक्रम तयार केला जातो. पाठ्यक्रम हा आराखडी निवड श्रेणिवर अधिक भर देणारा असतो.

CS Scanned with CamScanner

Principal
Shri T.B.S. Santha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

③ Curriculum means course of study.	③ Syllabus is outline of the course.
④ शाळेच्या निष्ठाखात्री शिक-छात्रांना प्राप्त होणारा अनुभव साठा म्हणजे अभ्यासक्रम.	④ अभ्यासक्रमात अंतर्भूत प्रत्येक विषयाची क्रमवारी म्हणजे पाठ्यक्रम होय.
⑤ अभ्यासक्रम हा स्तरासाठी असतो. उदा- प्राथमिक स्तर, माध्यमिक स्तर.	⑤ पाठ्यक्रम हा श्यलेसाठी असतो. उदा- ४वी, ९वी, १०वी.
⑥ अभ्यासक्रमांमध्ये अभ्यासानुवर्ती उपक्रमांचा / कार्यक्रमांचा समावेश असतो.	⑥ पाठ्यक्रमांचे फक्त विषय असतात. उदा- मराठी, रीति विज्ञान, गणित.
⑦ अभ्यासक्रम व्यापक असतो.	⑦ पाठ्यक्रम अभ्यासक्रमाचे एक अंग असते.
⑧ अभ्यासक्रमात विषयांची क्रमवारी मांडणी केली जाते.	⑧ पाठ्यक्रम घटक-उपघटक कृतींचा समावेश केलेला असतो.
⑨ अभ्यासक्रमात उद्दिष्टे निश्चित केलेली असतात. अगोदर ती मांडून विषयाचे स्थूलस्वरूप मांडले जाते.	⑨ पाठ्यक्रमात प्रत्येक अध्यायाने विषय उद्दिष्टे विद्यार्थ्यांच्या वर्तनवृत्तीच्या स्वरूपात नमूद केलेली असतात.
⑩ अभ्यासक्रमांमध्ये विद्यार्थ्यांच्या क्षमतांचा विचार केलेला असतो. उदा- क्षमताधिकारी अभ्यासक्रम.	⑩ विविध क्षमता विकसीत करण्याचे एक साधन आहे. उदा- आराध क्षमता, शैक्षणिक व्यवहार क्षमता.

Scanned with CamScanner

Principal
Shri T.R.S. Suntha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu, Madha, Dist. Solapur.

11) अध्यासक्रमात शैक्षणिक साहित्याची अध्ययन अनुभूतीची नोंद असते.	11) पाठ्यक्रम शैक्षणिक साहित्य अध्यापन - अनुभूतीची नोंद असते.
12) अध्यासक्रमात उपक्रमांची सूची नसते.	12) पाठ्यक्रमात उपक्रमांची सूची असते.
13) अध्यासकेन्द्रित विषयकेन्द्रित बालकेन्द्रित क्षमातापिष्टित वर्तनवादी, शैक्षिक गरजा पूर्ण करणारा ज्ञानरचनावधी इत्यादी प्रकारात वर्गीत आहे.	13) पाठ्यक्रमांची मांडणी शैक्षिक समकेद्री या प्रकारांद्वारे केली जाते.
14) अध्यासक्रमांमुळे देशाला, शाळा, राज्याला, शिक्षक-विद्यार्थी, पालकांना दिला व चालना मिळते.	14) पाठ्यक्रमांमुळे राबवल्या जाणाऱ्या अध्यासक्रमात संतुलन राबवता येते व विद्यार्थ्यांना योग्य दिला प्राप्त होते.
15) अध्यासक्रम हा एन.सी.ई. आर. टी. मंस्थेकडून तयार केला जातो.	15) पाठ्यक्रम राज्यपातळीवर एन.सी. ई. आर. टी. मंफित तयार केला जातो.

शिक्षक हस्तपुस्तिका यावर जविसतर टिप लिहा.

शिक्षक हस्तपुस्तिका

हस्तपुस्तिका ही शिक्षकांसाठी संदर्भपुस्तक आहे. ज्यात माहिती, दैनंदिन कार्याचा सहभाग मार्गदर्शन असते. व्यावसायिकांसाठी ताबडतोप संदर्भासाठी संचलित सर्व समावेसक व तपशीलवार कार्याची माहिती असणारे पाठ्यपुस्तकाचा सहभागी म्हणून उपयोगात येणारे पुस्तक म्हणजे हस्तपुस्तिका होय.

शिक्षकांच्या हस्तपुस्तिकेची उद्दिष्टे -

- १) पुनरचित अभ्यासक्रमाची पार्श्वभूमी स्पष्ट करणे
- २) विशिष्ट विषयाच्या अभ्यासक्रमांच्या उद्दिष्टांची माहिती देणे
- ३) विशिष्ट विषयाचा पाठ्यक्रम उपलब्ध करून देणे
- ४) आशाचे अध्यापन परिणामकारक व सुलभ व्हावे म्हणून शिक्षकांना फुटील बाबींची माहिती करून देणे.

शिक्षकांच्या हस्तपुस्तिकेचे स्वरूप -

हस्तपुस्तिकेत प्रत्येक घटक शिक्षिताना कोणत्या भागावर भर द्यावा, कोणती अध्यापन पद्धती उपयुक्त होईल, घटकाच्या अध्यापनासाठी कोणते साहित्य वापरणे, विद्यार्थ्यांना स्वाध्याय कोणत्या प्रकारचा द्यावा, इत्यादी संबंधित विविध बाबींचे उदाहरणे आहेत.

घटकाच्या अखेरीस एक नमुना पाठ द्यायची दिलेली असते. वार्षिक नियोजन दिलेले असते. पुनरचित अभ्यास उद्दिष्टे व त्या विषयाचा अभ्यासक्रम दिलेला असतो. सर्वोच्च महत्त्वाचा भाग घटक महत्त्वाचा आणि घटक वार्षिक प्रत्येक घटकेचे स्वरूप याची ही चर्चा केलेली असते. काही तंत्राचा विशिष्ट विषयाच्या बाबींचा परिचय करून दिलेला असतो.

शिक्षकांच्या हस्तपुस्तिकेचे उपयोग -

- १) सर्व शिक्षकांना हस्तपुस्तिका असल्यामुळे अहवालाने गैर अवाजवी सफावत आढळत नाही.
- २) प्रत्येक घटक शिक्षिताना कोणत्या घटकावर भर द्यावा, एखादा घटक शिक्षिताना कोणत्या अध्यापन पद्धती ही उपयुक्त ठरेल, घटकाच्या अध्यापनासाठी कोणते साहित्य वापरावे, विद्यार्थ्यांना स्वाध्याय कोणत्या प्रकारचा द्यावा, संबंधित विवेचन व मार्गदर्शन केलेले असते. त्यामुळे शिक्षकांना आपले अध्यापन करणे सुलभ जाते.
- ३) ग्रामिण भागातील अध्यापनात शिक्षकांना इतरत्र कोठूनही मार्गदर्शन मिळवण्याची शक्यता नसल्याने हस्तपुस्तिकेची गरज होते!

रविंद्रनाथ टागोर आणि कृष्णामूर्ती यांच्या तत्त्वज्ञानाची तुलना करा

अ) रविंद्रनाथ टागोर -

① मानवी विकासासंबंधी विचार -

टागोरांच्या मते मानवाचा विकास हा मानव, निर्मात व विश्व संस्कृती यांच्याशी संबंधी पारचात्य लोक निर्मातावर जात करून, जिंकून भौतिक लुविद्या निर्माण करणे हे निव्वामने ह्येय मानतात, तर पौरव्य निश्चीती ही ईश्वराची देणगी, विमूर्ती समजून तिच्याशी सुसंवाद साधण्याचा प्रयत्न करतात प्रेम आणि ओदर्य स्वरूपात संस्कृती जपतात. क्रियादिहता श्रम तेच महत्त्वाचे मानतात. या गोष्टींनी जीवन सुखकर होते. म्थून निर्माता प्रेम भावे पूजतात टागोरांच्या मते, या दोन्हीवा संगम व्हायला पाहिजे.

समाजात विकासात व्यक्ती विकास आहे. व्यक्तीने व्यक्तीला स्वतःचा विकास करताना समाजाचे त्क्षण फेडण्याचे भाव ठेवायला हवे. स्वतःच्या कला विद्येचा उपयोग समाजाविकासा कार्यात करून दिला पाहिजे.

② विश्वात्मकता -

टागोरांच्या राष्ट्रिय तत्वापेक्षाही विश्वात्मकता यावर अतिशय विश्वास आहे. राष्ट्रभिमान राष्ट्रियत्व माठासाने शोधून काढलेले तीव्र असे गुंतीचे औषध आहे, असे रविंद्रनाथ टागोर म्हणतात. पुढे ते म्हणतात या राष्ट्रियत्वच्या अंमलाखाली माणून कोणत्याही पाप-कती प्रवृत्त होतो. त्यापेक्षा ईश्वराने निर्मिलेल्या विश्वाचे ऐक्य महत्त्वाचे इतर देशाचे आदान-प्रदान व्हावे, सर्व विश्व हे एक कुटुंब आहे हा विचार लमुद्वैव कुंडुवळम

अनेकत्वात एकत्वाची प्रातना हा भारताचा दर्म आहे वैविध्य म्हणजे एकमेकला निरोध नव्हे. त्याचे आदान प्रदान होऊन सतत जपता येते तेच संस्कृतिक अमन्वराचे साधन आहे.

Scanned with CamScanner

Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu, Madha, Dist. Solapur.

३) धर्मनिरपेक्षता -

शिवदत्तनाथ हे भारतीय संस्कृतीचे निष्ठावान उपासक होते. धर्म व अध्यात्मिक त्यांची प्रवृत्ती होती, परंतु धर्माची व तत्त्वज्ञानाची पुस्तके शिकवून विद्यार्थ्यांना धार्मिक प्रवृत्तीचा विकास होऊ शकतो, की नाही असे त्यांचे मत होते. निर्मर्ग व मानव यांच्या प्रेमानुसार ईश्वराच्या अस्तित्वाची अनुभूती होऊ शकते असे ते म्हणत. त्यांना बौद्धिक, भावनात्मक व शारिरीक विकासासाठी धार्मिक विकास वेगळा, हे मानणे पसंत नव्हते.

ब) जे. कृष्णामूर्ती -

जे. कृष्णामूर्ती यांच्या मते कोणतेही धार्मिक पंथ मानवसमस्याच्या मागाकडे नेऊ शकत नाही. पूर्णपणे कोणाच्याही शक्तीशिवाय मुक्त फिरणे हा शिकविल्याचा मुख्य मुद्दा आहे. यासाठी मानवसमस्याच्या कसे काय चालते याचे परिक्षण करणे उचित आहे. केवळ स्वतःच्या आनामुळेच मनुष्य स्वतःचे प्रश्न, संत, भिती, एककीकरण व दुःख इ. पासून मुक्त होऊ शकतो.

ज्ञान प्राप्त करणे, गोळा करणे व यातील मानासारखे आंतरसंवाद्य स्थापन करणे म्हणजेच शिक्षण नसून संपूर्ण जीवनाचे आशय व अर्थ जाणणे म्हणजे शिक्षण होय.

१) धर्मनिरपेक्षता -

कृष्णामूर्तींच्या मते, जगातील सर्व समस्या जातीय, भाषिक, प्रांतिक, राष्ट्रिय, सामाजिक, आर्थिक राजकीय व धार्मिक, व्यक्तिगत, राग, लोभ आदी मूळ अवस्थांपैकी सर्वस्वी अवलंबून आहेत. व्यक्तीचे प्रतिबिंब असलेले असते उदा - पूर्णपणे झाड असल्याने पूर्ण विजातून, पूर्ण वृक्षाची अपेक्षा करणे, अशरीरा मुक्तीपासून चांगल्या वृक्षाची अपेक्षा करणे वारी आदी तसे मनापासून मुद्दा समाजाची अपेक्षा करणे व्यर्थ आहे.

जगातील सर्व समस्यांचे मुख्य कारण विकृत मन हेच आहे. चांगल्या समाजात समाजातील व्यक्तीव्यक्तीत सुसमानतासाठी प्रत्येक व्यक्तीच्या मनाची शुद्ध अतःशक्तींची आवश्यकता आहे. शांत निर्विकार मनच सरे धार्मिक मन होय. हे मन अनंत काळाच्या किंवा जन्मो-जन्मीच्या स्मृती किंवा संस्कार यांनी त्रध असते.

② विश्वासकता -

जे कृष्णमूर्तीच्या मते, शिक्षणातील अव्ययन अद्यापनाचा अर्थ आहे. सत्ता आणि भ्राष्ट्रसूत्र मुक्ती. शिक्षणाचा उद्देश चांगल्या मनाने संतर्धन करणे आहे. हिंसक आणि कष्टराफ्त समाजाची कामे तर्धमान शिक्षक व्यक्तीत आहेत, आणि व्यक्तीत विविध व्यक्तीयांचे शिक्षण दिले जाते. जे शोषण आणि संग्रह तथा भ्राष्ट्र आहारित आहे. अशा शिक्षणाचा परिणाम म्हणजे विश्वास.

आमच्या हृदयात दुःख व संदिग्धता निर्माण होते आसा प्रसन्न आहे की, विश्वास आणि सर्वत प्रेमविहित इगता विकसीत होत आहेत असे का १ शास्त्री यांच्या शिक्षण प्रेनाची अनुभूती आहे. शिक्षणाने कर्णकुशल मास्त्र्या मूल्यापेक्षा गानवी शिक्षणाने संवेदना व पूर्णत यांचे द्येय बनविले पाहिजे.

छात्राध्यापकाचे नाव - खांडे गणेश
महाविद्यालयाचे नाव - शिक्षणशास्त्र
महाविद्यालय, माहा
वर्ग - B.Ed II
विषय - अध्यापनाचे मूल्यमापन

सातत्यपूर्ण सर्वेक्ष मूल्यमापन म्हणजे कथं ? सातत्यपूर्ण सर्वेक्ष
मूल्यमापनाची आवश्यकता, फायदे व मर्यादा सांगता.

विद्यार्थ्यांचे मूल्यमापन केवळ वर्तमान एकदा वर्षाच्या शेवटी करून घ्यावून त्यास पुढच्या वर्गात जाण्यास पाठ किंवा अपाठ असा शिक्काभोर्तब मानून त्याला शिक्षण देण्यापासून परावृत्त करण्यासारखेच आहे. केंद्र शासनाने सन 2009 मध्ये 6 ते 14 वयोगटातील बालकांच्या मोफत व सक्तीच्या शिक्षणाचा अधिकार अधिनियम 9 एप्रिल 2010 पासून लागू केला. त्यानुषंगाने महाराष्ट्र शासनाने सन 2009 या वर्षापासून 20 ऑगस्ट 2010 मध्ये तो लागू केला. यानुसार प्राथमिक स्तरावर (वय 6 ते 14) सातत्याने सर्वेक्ष मूल्यमापन योजना लागू केली. प्राथमिक शिक्षणाच्या या कालखंडात अत्यंत गुणवत्ता शिक्षण दिले जावे ही देखिल अपेक्षा ठेवली था अधिनियमानुसार देशातील 6 ते 14 वयोगटातील विद्यार्थ्यांची गुणवत्ता शिक्षण मिळवण्याचा हक्क प्राप्त झालेला आहे. यालाबरोबर सुसंगत असा निर्णय म्हणजे सातत्यपूर्ण सर्वेक्ष मूल्यमापन योजनेचा स्वीकार होय.

विकासालाक मूल्यमापन व समकुलित मूल्यमापन यांची योग्य प्रकारे सांगड म्हणजेच सातत्यपूर्ण सर्वेक्ष मूल्यमापन होय. विद्यार्थ्यांचा विकास ही जर सातत्यपूर्ण चालणारी प्रक्रिया असेल तर तो विकास विविधा रूपांवर कितपत व लोणकोणत्या अंगाने, आलेला आहे हे पाहणे क्रमप्राप्त ठरते. विद्यार्थ्यांना जर गुणवत्ता पूर्ण

Scanned with CamScanner

Principal
Shri T.B.S. Santha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu, Madha, Dist. Solapur.

हे आणि हे अध्यापन जर सुधारणेचे असेल तर वेळोवेळी केलेले मूल्यमापन सुधारणार आहे. तार्किक परिक्षेत सर्वच विद्यार्थ्यांना अपेक्षेपेक्षा खूपच कमी गुण मिळाले किंवा अपेक्षित कोणत्याच बाबतीत विद्यार्थी वर्तनात प्रगती दिसून आली नाही तर काय उपयोग, सारक्या स्वाध्याय कालिक कमी देवदिन निरीक्षण या सारख्या माह्यमिक विद्यार्थ्यां वेळोवेळी मूल्यमापन केले तर विद्यार्थ्यांसाठी शिक्षकांच्या अध्यापनामध्ये देखील मूल्यमापन होऊ शकते आहे. व त्या प्रत्याभरणाच्या आधारे शिक्षकाला आपल्या अध्यापनामध्ये वेगळीच सुधारणा करणे शक्य आहे. समकालीन मूल्यमापन विशेषकरून लौढात्मक क्षेत्राच्या विकासाच्या मूल्यमापनावर भर असतो, परंतु सातत्यापूर्ण सर्वेक्षण मूल्यमापनामध्ये मात व्यक्ती महत्वाच्या तिन्ही क्षेत्रांच्या विकासाचे मूल्यमापन अपेक्षित आहे.

सातत्यापूर्ण सर्वेक्षण मूल्यमापनाची आवश्यकता-

- १) सातत्यापूर्ण सर्वेक्षण मूल्यमापनात छापील अभ्यास-क्रमाव्यतिरीक्त एक चांगला भावी नागरिक होणाऱ्या दृष्टीने विद्यार्थ्यांच्या अंगी कोणते गुण आवश्यक आहेत याचाही विचार केला जातो.
- २) या मूल्यमापनासाठी आकारिक व समकालीन मूल्यमापन करणाऱ्या दोन्ही प्रकारच्या साधनांचा वापर केला जातो.
- ३) एका शैक्षणिक वर्षात चार वेळा आकारिक व दोन वेळा समकालीन मूल्यमापन करणे अपेक्षित असते.
- ४) शाळेत विविध कारणांमुळे अनुपस्थित राहणाऱ्या विद्यार्थ्यांचा अभ्यास पूर्ण करून द्यावाची जबाबदारी शिक्षकावर असते.

५) विद्यार्थ्यांचे मूल्यमापन करून त्यांना गुण देण्याऐवजी प्रैवी देणे अपेक्षित आहे. येथे हे लक्षात घेतले पाहिजे की, आपली मूल्यमापन आहाने भौतिक शरीराचे मापन करणाऱ्या साधनाइतकी अचूक मापन करीत नाहीत.

६) विद्यार्थ्यांना कोणत्याही परिस्थितीत वर्षाअखेरीस त्याच वर्गात ठेवायचे नाही. जर एखादा विद्यार्थी अपेक्षित पातळीपर्यंत पोहचला नाही तर त्याला अनिश्चित अडथळण करून त्याला वितर्कित पातळीपर्यंत नेणे अपेक्षित आहे.

सातत्यपूर्ण, सर्वकष मूल्यमापन पद्धतीचे फायदे -

१) विद्यार्थ्यांच्या व्यक्तिमत्त्वाचा सर्वांगीण विकास हे शिक्षकांचे द्येय मानले तर केवळ याच पद्धतीने करणे अधिक अप्रमाण व पर्याप्त ठरते. तसेच अडथळण करणारी व्यक्तीची मूल्य-मापन करणारी असल्याने ही पद्धत विश्वसनीय ठरते.

२) विद्यार्थ्यांमध्ये गुणात्मक विकास वाता, हे अपेक्षित असते या पद्धतीतून गुणात्मक, विकासाच्या मापनाकडे देखिल पुरेसे लक्ष दिले जात असल्याने ही व्यवस्था जास्त उपयुक्त ठरते.

३) विद्यार्थ्यांचे सातत्याने मूल्यमापन होत असल्याने विद्यार्थ्यांनाही सतत अभ्यास करण्याची सतत लागते तसेच इतर गुणांचे देखिल वेळोवेळी मापन केले जात असल्याने त्यांच्या त्तनात सातत्य आढळून येण्यास मदत होते.

४) सातत्याने मूल्यमापन होत असल्याने परिक्षेची अनावश्यक किती वास्तू नाही.

५) विद्यार्थ्यांमध्ये असणाऱ्या विविध गुणांचा शोध घेण्यासाठी पद्धती अधिक उपयुक्त ठरते.

६) एखादा विद्यार्थी जर एखाद्या विषयात कच्चा असेल तर त्याच्याकडे एखादा वेगळा वेगळा गुण त्यासाठी शिक्षक दखल घेत असल्याने तो शक्यते त्रिमूल्य शक्य नाली.

७) विद्यार्थ्यांमध्ये निरामितता, अभ्यासबुद्धी, विविध उपक्रमात पुढाकार घेण्याची वृत्ती इ.चा विकास होण्यास मदत होते.

८) वर्गातील अप्रगत विद्यार्थ्यांना वाऱ्यावर न सोडता त्यांनाही अतिरिक्त वेळ देऊन किमान पातळीपर्यंत आणून ठेवले जात असल्याचे कोणीही विद्यार्थी शिक्षणापासून नविसरू शकत नाही.

सातत्यपूर्ण सर्व्हेस मूल्यमापन पद्धतीचा मर्यादा -

१) कष्टदायक बाब - ही योजना खरोखरीच उत्तम परंतु यासाठी शिक्षकांना विद्यार्थ्यांना एवढेच नसते तर पालकांनाही सूच्य कष्ट द्यावे लागतात.

२) शिक्षकांवर अतिरिक्त भार - वर्गातील विद्यार्थी संख्या सूप असेल तर दैनंदिन अध्यापन करणे, स्वाध्याय तपासणे प्रकल्प करून घेणे, वेळोवेळी या सर्वांच्या नोंदी ठेवणे यांसारख्या कालिक कामांच्या घेणे इ. प्रत्यक्ष का अध्यापनाकडे लक्ष द्यायला वेळ लागत नाही.

३) गुणात्मक मूल्यमापन करणे कठीण - गुणात्मक मूल्यमापन साधने वापरून मिळालेल्या माहितीचा अनुभव लावून काही निष्कर्षांपर्यंत येणे हे सर्व सामान्य सर्व शिक्षकांना सहज शक्य होत नाही.

४) व्यक्तिनिष्ठता - शिक्षकाने अत्यंत वस्तुनिष्ठतेने दैनंदिन निरीक्षण करावे, प्रकल्प तयार करून घेणे स्वाध्याय तपासविता अशी जरी अपेक्षा असली तरी देणाऱ्या व्यक्तिमत्त्वाचा एकमेकांवर परिणाम होऊन मूल्यमापन व्यक्तिनिष्ठ धाका संभावते.

५) ग्रेणी पद्धती - या पद्धतीचा अवलंब केल्याने पालकांना आपल्या पाल्याची अचूक प्रगती समजू शकत नाही. तसेच वर्गात व्याजे स्थान नेमके कोठे आहे, हे समजत नाही.

मूल्यानिर्धारणाची / मूल्यामापनाची साधने जाणून ती उपर करा

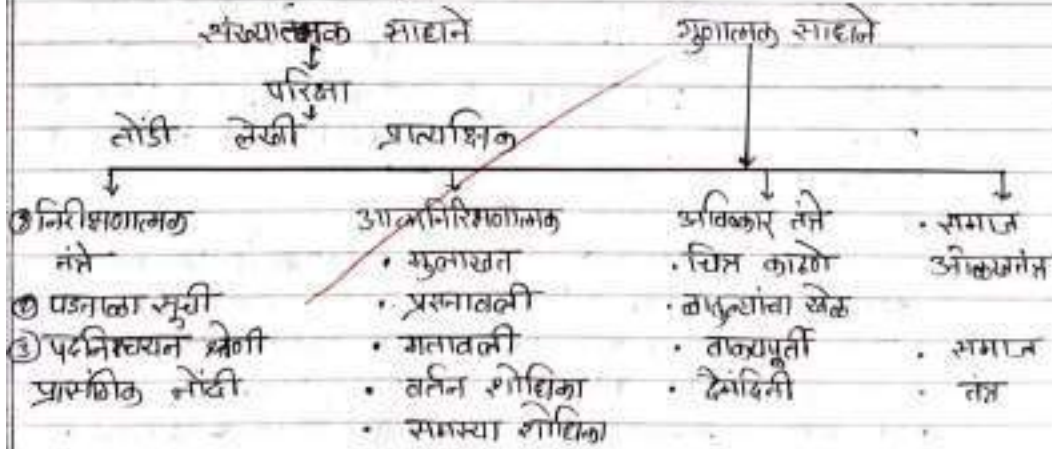
मूल्यामापनाची साधने व तंत्रे हे मूल्यामापन प्रक्रियेचे एक अत्यंत महत्त्वापूर्ण अंग होय. मूल्यामापन करण्यासाठी आपणास विविध प्रकारची साधने व तंत्रे वापरवी लागतात. एकाच एक साधनाद्वारे आपणास विविध प्रकारच्या अपेक्षित वर्तन प्रकारांची चाचणी होणे शक्य असते. या साधनांचे स्थूल उभे वर्गीकरण करता येईल.

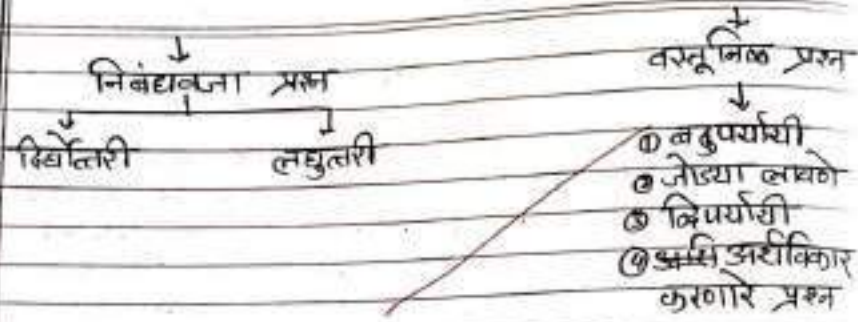
① परिक्षा - कार्याक्रम क्रमोत्तरा

विद्यार्थ्यांचे कार्याचे मूल्यामापन किंवा प्रत्यक्ष इष्ट वर्तनाचे मापन करण्यासाठी आपणास मापन करण्यासाठी वाचण्या किंवा क्रमोत्तरांना कार्याक कार्याक्रम रकसोर्या म्हणता येईल. यामध्ये तोंडी परिक्षा आणि प्रात्यक्षिक परिक्षा यांचा समावेश होतो.

अ) तोंडी परिक्षा - वास्तविक दैनंदिन अध्यापन करीत असताना देखिल शिक्षक वर्गात विद्यार्थ्यांना काही प्रश्न विचारतात त्याला कितापत समजले आहे हे पडताळण्यासाठी या साधकाचा वापर करीत असतो.

मूल्यामापनाची साधने

बऱ्याच वेळा विद्यार्थ्यांच्या वर्तन प्रकारचे मुख्यतः लेखी परिक्षेद्वारा करू शकत नाही. अशा वेळी तोंडी परिक्षेचा चांगला उपयोग होऊ शकतो. उदा. भाषा अथवा मध्ये श्रवण, वाचन लेखन, संभाषण, या बाबी विद्यार्थ्यांच्या संपत्ति कराव्यात अशी अपेक्षा असते. यापैकी श्रवण व संभाषण या बाबी विद्यार्थ्यांनी संपत्ति कराव्यात. मुख्यतः करण्यासाठी आपणास तोंडी परिक्षेचा उपयोग होतो. तसे गणितासारख्या विषयामध्ये तोंडी त्रिरीब करून घ्यायला बाबी प्रत्यक्ष त्या विद्यार्थ्यांच्या विचारून पाहता येतात. किनानामधील सत्य किंवा तत्त्वे त्याला खरोखर समजून आहेत की नाही, इतिहासासारख्या विषयामध्ये आपण शेर पुरुषांविषयी आदरभाव बाळगतो हे उद्दिष्ट ठेवतो. उद्दिष्ट प्राप्तीच्या मजग मापनासाठी देखिल या परिक्षेचा उपयोग होतो. धारिवाप, आत्मविश्वास, संवादकौशल्य, समयसूचकता इ. गुणांचे अविष्करण करून घ्यायला दिलेल पाहता येते.

ब) प्रात्यक्षिक परिक्षा-

विद्यार्थ्यांच्या त्या कौशल्याचे मापन लेखी किंवा तोंडी परिक्षेद्वारे करू शकत नाही त्यावेळी परिक्षाद्वारे प्रात्यक्षिक परिक्षाद्वारे अशा कौशल्याचे मापन करता येते. उदा.- किनानातील सत्य पडताळा पाहण्याचे विषयामध्ये केलेल्या कृतीची विद्यार्थ्यांनी मिळवलेले हस्त व्यवसायानून तयार झालेली वस्तू इ. साठी

प्रात्यक्षिक परिक्षा वाच्यून गहनगणन करता येते. ही परिक्षा नीन पदवलीने होता येते.

क) लेखी परिक्षा- लेखी परिक्षा प्रामुख्याने दोन प्रकारच्या प्रश्न साहाय्याने होतली जाते. एक म्हणजे निबंधातजा प्रश्न व वस्तुनिष्ठ प्रश्न या दोन्ही प्रकारांची आपापली म्हणून खास वैशिष्ट्य आहेत.

1. निबंधातजा प्रश्न- दिद्योत्तरी प्रश्न विद्यार्थ्यांना आपले विचार मांडता येतात, की नाही आपल्या कल्पना कशा शब्दबद्ध कराव्यात, एखाद्या वस्तूचे, प्रसंगाचे, घटनांचे तपरीलवार वर्णन कसे करावे, एखाद्या कल्पनांचा विस्तार कसा करावा या बाबी पाहण्यासाठी या प्रकारच्या प्रश्नांचा प्रामुख्याने उपयोग होत असतो.

उदा- वर्णन करा, स्पष्ट करा, माहिती मांगा, आराखडा तयार करा, वर्गीकरण करा, चर्चा करा, विश्लेषण करा, फक्त स्पष्ट करा, गुण वीष स्पष्ट करा, तुम्ही काय कराल? एखादी समस्या तुम्ही कशी सोडवाल? इत्यादी.

2. लघुत्तरी प्रश्न-

दिद्योत्तरी प्रश्नांमध्ये विद्यार्थ्यांना खूप मोठी उत्तरे लिहावी लागतात व त्यातून काही दोष निर्माण होतात, हे आपले आपण पाहिले म्हणून फार मोठी उत्तरे लिहावी लक्षणार नाहीत असे प्रश्न-तयार करून त्यांची उत्तरे साधारणपणे विषयपरते पुढे शब्दात लिहणे अपेक्षित असते. या प्रश्नांमध्ये देखील विविध प्रश्नांचा साभावेश होतो.

उदा- ① टिपा लिहा ② कुलना करा
③ स्पष्ट करा ④ कारणे द्या.

3. वस्तुनिष्ठ प्रश्न-

वस्तुनिष्ठ प्रश्न म्हणजे ज्या प्रश्नाचे एक आणि एकच उत्तर असते अशा प्रश्नांना वस्तुनिष्ठ प्रश्न म्हणतात. याचा अर्थ असा नवे की निबंधातजा प्रश्न अगदीच कुरकामी आहेत. आपण निबंधातजा प्रश्न दुकस्त कसे करता येतील याचाही विचार केला. परंतु आपण कितीही प्रयत्न केले तरी

Principal
Shri T.R.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu, Madha, Dist. Solapur.

निबंध वजा प्रश्नांना प्रबल वस्तुनिष्ठता आणि रक्त गाढी
निबंधवजा प्रश्नांना पूर्णपणे न टाळता त्याचे प्रमाण कमी
करून वस्तुनिष्ठ प्रश्नांचे प्रमाण आपण जितके वाढवू तिथे
आपली चाचणी वस्तुनिष्ठ बनणार आहे. हे वस्तुनिष्ठ
प्रश्न देखिल विविध प्रकारे वापरता येतात.

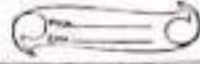
वस्तुनिष्ठ प्रश्नांचे प्रकार -

① पूर्ति प्रश्न - यामध्ये एक विधान देऊन त्यामुळे एखादी
जागा रिक्त ठेवलेली असते त्या रिक्त जागी योग्य शब्द
भरून ते विधान शक्य होईल अशा रितीने पूर्ण करावयाचे
असते.

② द्विपर्यायी प्रश्न - या प्रश्नामध्ये एक विधान दिलेले
असते व हे सत्य की असत्य ओळखायचे असते. यथे
सत्य व असत्य हे दोन पर्याय दिलेले असलेले या
प्रश्नांना द्विपर्यायी प्रश्न असे म्हणतात.

③ जोड्या लावा - या प्रश्न प्रकारामध्ये दोन गट दोन
संज्ञात दिले जातात. एका विशिष्ट निकषाचा उपाहार
त्या दोन संज्ञातील सुसंगत जोडी शोधायची असते.

④ बहुपर्यायी प्रश्न - वस्तुनिष्ठ प्रश्नांपैकी सर्वत जपून
विश्वसनीय, चांगला व उपयुक्त असा हा प्रकार आहे.
या प्रश्नामध्ये देखील एखादे विधान दिलेले असते. या
पैकी विधानातील योग्य पर्याय निवडून ते विधान
पूर्ण करावयाचे असते. मूळ विधानाला प्रश्नाचा
सुवाहा म्हणतात. तर विधानासोबत जी उत्तरे सूचित
लेली असतात त्यांना पर्याय म्हणतात. या दिलेल्या
पर्यायांपैकी एक उत्तर अचूक असते व बाकीचे फसलेले
पर्यायांपैकी चुकीच्या पर्यायांना विकर्षक असे म्हणतात.
असे प्रश्न सर्व उद्दिष्टांसाठी विचारता येतात.

पुस्तकासह परिक्षेचा अर्थ (Open book examination) स्वरूप स्पष्ट करून त्याची आवश्यकता स्पष्ट करा.

पुस्तकासह लेखी परिक्षेचे स्वरूप काहीसे भिन्न आहे. वास्तविक लेखी परिक्षेचा जन्म तेथून (चीनमध्ये) झाला व ज्या परधानीने या परिक्षा घेतल्या जातात त्याच धर्तीवर येथे परिक्षा घेणे अपेक्षित आहे. प्रचलित परिक्षेमध्ये विद्यार्थी निर्धारित पाठ्यपुस्तकात अभ्यास करतो ते लक्षात घेतो व नंतर विविध वेळेत परीक्षकाच्या निरीक्षणाखाली आपण अध्ययन केलेल्या आराख्याचे परिक्षेचा हेतू प्रश्नांच्या उत्तराच्या माध्यमातून पुनर्जन्म करतो. महज्जेय सध्याच्या आपल्या लेखी परिक्षेचा हेतू त्या विद्यार्थ्यांने निर्धारित पाठ्यपुस्तके वाचावीत व व लक्षात ठेवावीत लक्ष असतो. पाठ्य पुस्तकातील भाग समजलेला असो तो नसो किंवा त्या आराख्यासंबंधी त्याचे स्वतःचे विचार किंवा कल्पना मांडायला देखिल मर्यादीत स्वतःचे विचार किंवा कल्पना मांडायला देखिल मर्यादीत स्वतःचे विचार किंवा असते जो विद्यार्थी पुस्तकातील मजकूर जसाच्या तसा उपायाने निष्कर्ष काढतो. येथे मात्र या कल्पनेला थोडा धक्का दिलेला दिसून येतो.

पुस्तकासह परिक्षेचे स्वरूप-

प्रश्नसूचीनुसारच विद्यार्थ्यांने प्रश्न सोडविले अपेक्षेती असते. परंतु प्रश्नांचे स्वरूप अधिक व्यापक व विचार प्रक्रियेला चालना देणारे असते. केवळ एखाद्या पुस्तकातील एखादा मजकूर उद्धृत करून विद्यार्थ्यांने उत्तर देता येऊ नये अशा प्रकारची प्रश्नांची रचना केलेली असते. विद्यार्थ्यांना परिक्षा देण्यासाठी विविध संदर्भाचा वापर करण्याची पूर्ण सुभ्ना असते. केवळ निर्धारित पाठ्यपुस्तकच नसून तर, तो कोणत्याही संदर्भ ग्रंथाचन नोंदमेचा वापर करू शकतो. प्रश्नपत्रिकेत प्रश्न टाळताना शक्यतो विद्यार्थ्यांना विविध प्रश्नांचा वापर करावा लागेल आपल्या मुद्द्यांच्या समर्थनाने विविध मते व्यक्त करता

Principal
Shri T.B.S. Santha's
Shikshan Shashtra Mahavidyalaya
Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

पुस्तकासह परिष्करी आवश्यकता-

- १) पाठ्यपुस्तक परिष्करीच्या तुलनेने ही परिष्करी देणे मुलांना अधिककारक करते. कोणताही ताण त्यांच्यावर येत नाही.
- २) विद्यार्थ्यांना स्वयंप्रश्ननास प्रवृत्त केले जाते.
- ३) आपले विचार, मत दुसऱ्यांना कसे परवून द्यावे हे समजते. दुसऱ्यांना हे परवून देण्याची क्षमता विकसित होते.
- ४) कोणत्याही प्रश्नाच्या उत्तरासाठी केवळ एक आणि एकच पुस्तक वापरणे योग्य नाही. विविध ग्रंथांचा बापर करून आपल्या प्रश्नांची सोडवणूक आपण चांगल्या प्रकारे करू शकतो हे ध्यानी येते.
- ५) उपलब्ध माहितीवरून आपल्याला हेकसाध्यतेसाठी माहितीचे विश्लेषण करणे लागते. त्यामुळे विद्यार्थ्यांची विश्लेषणक्षमता विकसित होते.
- ६) विद्यार्थ्यांच्या प्रकटीकरणास अधिक वाव मिळते.
- ७) विद्यार्थ्यांना विविध ग्रंथ संदर्भात अभ्यास करावा लागत असल्याने त्यांची दृष्टि विरल बनते.
- ८) आपले विचार घेते करवून समर्पक पुराव्यामिती तेव्हा मांडायची शक्य लागते.
- ९) विद्यार्थ्यांना स्वतः विचार करण्याची शक्यता लागते.
- १०) केवळ शिक्षकाने स्वतः सांगितलेल्या माहितीवर व निर्धारित केलेल्या पाठ्यपुस्तकावर अवलंबून न राहता तो स्वातंत्र्य बनतो स्वतःच्या प्रश्नांची उत्तरे स्वतःच शोधण्याची शक्यता लागते.

Principal
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu. Madha, Dist. Solapur.

छात्राध्यक्षकोचे नाव - खांडे गणेश लालचंद
महाविद्यालयाचे नाव - शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय
माढा
वर्ग - बी. एड - II
विषय - गणित

घटक नियोजन म्हणजे काय हे सांगून त्याचे महत्त्व सांगा.

घटक नियोजन -

घटक नियोजन वार्षिक नियोजनानंतरची पुढची बाब आहे. घटक नियोजन हा वार्षिक नियोजनाचा अंगभूत भाग आहे.

विविध पाठांमधील आरायाची उद्दिष्टांची व अनुभवांची समानता लक्षात घेऊन जर त्याचे एकत्रीकरण केले तर त्याच्या घटक म्हणतात.

घटक म्हणजे विषयातील अनेक समान गुणधर्मांचे किंवा एकसारखे असणारे विषय भाग एकत्र करून तयार आलेला एका मोठ्या विषयभाग होय. घटक या संकल्पनेत पुढील अंगभूत समावेश होतो.

- i) घटक हा एकजिनसी असावा.
- ii) घटकांमध्ये विविध कृती अनुभूती व पाठ्यांशा यांची सुसूत्र गुंफण असावी.
- iii) घटकामुळे विद्यार्थ्यांमध्ये रस तो बदल घडून यावा.

घटक नियोजनाचे महत्त्व -

घटक नियोजनात उद्दिष्टांचे स्पष्टपणे आणि व्यवस्थित मांडलेली असतात. तापरावयाच्या शैक्षणिक साधनांची जोड योग्य आणि स्पष्ट नमूद केलेली असते. त्यामुळे अध्यापनात उद्दिष्टे जास्त प्रमाणात साध्य होतात.

अध्यापनातील त्रुटकपणा जाऊन त्यात सलगता सुसंगतपणा व एकत्मता येते.

Principal
Shri T.B.S. Santha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu. Madha, Dist. Solapur.

डाहरायन अध्यापन पद्धती सजीव करूयास या
दृष्टीने निर्योजनात अभ्यासक्रमाचा सखोल व सकारण
विचार केल्यामुळे विद्यार्थ्यांचा सर्वांगीण विकास
होण्यास मदत होते.

अध्ययन-अध्यापन शैक्षणिक साहित्य व इतर सर्व
बाबींचे अगोदरच नियोजन केल्यामुळे ऐनवेळी धावप
होत नाही.

आपले काम तंतोतंत व नियोजनाप्रमाणे झाले किं
नाही हे शिक्षकांना तपासून पाहता येते. शाळा प्रमुखाने
निरिक्षण करता येते.

नियोजनामुळे निश्चित दिशेने जाऊन वेळ व श्रम
वाचवता येतात.

नियोजन केल्यामुळे शाळेचे कामकाज अधिक अर्थपूर्ण
बनते.

अभ्यासक्रम वेळेत पूर्ण करता येतो.

नियोजन नियमित केल्याने शोथ वेळी दृष्टी चाचणीचा
सहाय्याने मूल्यमापन करता येते.

वर्षाच्या सुरुवातीस नियोजन करून ठेवलेले असल्याने
शिक्षक जरी अधिक काळ होरखर राहिला तरी
नविन येणाऱ्या शिक्षकास या नियोजनामुळे नेमके काय
काम करावायचे आहे हे कळू शकते.

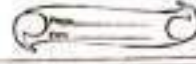
गणिता विषयाची संरचना सांगता व त्याचे महत्त्व
सांगता.

संरचना या शब्दाची संरचना अर्थात फोड केले
जाते म्हणूनच अशी रचना की नी पहिल्या बरोबर
एखाद्या दृष्टीची साहिली एका दृष्टिकोणात मिळते.

1) संरचना हा शब्द इंग्रजीतील Structure या
शब्दाशी वापरला जातो.

Shikshan
Principal
Shri T.R.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu, Madha, Dist. Solapur.

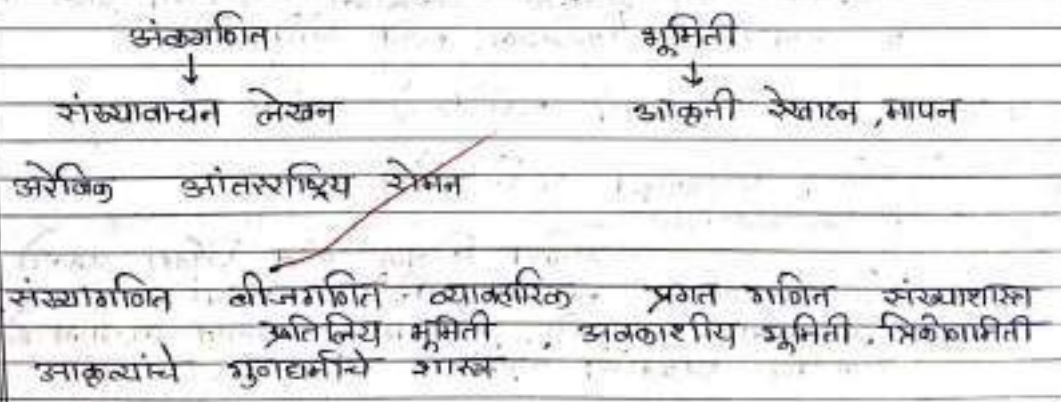

- १) जुनर शांच्या गते नपरील किली गारितीविशा संकल्पना, तले मह्यवती कल्पना व शांच्यालील दारकांना. याला अदरापनात जास्त महत्व असले पाहिजे.
- २) संकीटा संकल्पना तले नियम शांची केलेली क्रमबद्ध मांडणी म्हणजे संरचना होय. यालील दारकांना अधिक महत्व असते.

गणित विषयाची स्थूल संरचना -

गणित विषयाची स्थूल संरचनेत गणित विषयचे अनेक दारक, उपदारक संकल्पना या डोकगणित व भूमिती यामध्ये दाखवता येतात. अंकगणितात आंतरराष्ट्रीय अरेबिक व रोमन अंकगणिताचे संख्यागणित, बीजगणित, व्यावहारिक गणित असे विविध भाग पडतात. भूमितीत आकृती स्थापन मापन व विविध आकृत्यांचे गुणधर्म या बाबी महत्त्वाच्या असतात. त्या तिन्ही दारकांचा समावेश संकट प्रतिनिय भूमिती अंक अवकारीय भूमिती, त्रिकोणमिती व आकृतीच्या गुणधर्मांचे इ. शास्त्राची असते.

गणित

Principal
 Sri T.B.S. Sanstha's
 Shikshan Shastra Mahavidyalaya
 Madha, Tu. Madha, Dist. Solapur.

गणित विषयाचे ज्ञान व त्यावर प्रभुत्व -

गणित शिक्षकाना आपल्या विषयाचे सखोल ज्ञान असावे. विद्यार्थ्यांने कोणतेही शंका विचारल्यास त्या शंकाचे समाधान शिक्षकाना करून व मोठ्या आत्मविश्वासाने करता आले पाहिजे.

३. कल्पकता -

अध्यापनात मनोरंजकता आणण्यासाठी शिक्षक असला पाहिजे. कल्पक, गणितातील एखादी संकल्पना सुलभ-नियम विद्यार्थ्यांना कितपत समजला यापेक्षा शिक्षकाने विद्यार्थ्यांना त्या घटकाच्या अध्यापनास प्रवृत्त केले पाहिजे.

४. प्रामाणिकपणा -

गणिताचा शिक्षक व्यवसाय, विषय व विद्यार्थी या तिन्ही बाबत प्रामाणिक असला पाहिजे. काही शिक्षकांनी जर नाश्ताजाने हा व्यवसाय स्वीकारला असेल तर त्या व्यवसायातून निवृत्त होई पर्यंत तरी या विषयाशी एकदम होणे आवश्यक आहे.

५. अध्यापन कौशल्य -

गणित विषयाच्या संदर्भातील कौशल्य त्याच्या चांगली अंगी अवगत असली पाहिजेत. दृक कौशल्ये शाब्दिक कौशल्ये सर्व उपयोजन ही कौशल्ये त्याने अध्यापनात वापरली पाहिजेत.

६. अनुभवसंपन्नता -

शिक्षक हा विविध अनुभव संपन्न असला पाहिजे. अनुभव संपन्न होण्यासाठी सतत सूक्ष्म निरीक्षण व चांगल्या गोष्टी आत्मजात करण्याची कृती असावी लागते. आपले नेच चांगले असे न म्हणता चांगले ते आपले वृत्ती जोपासावी, तसेच व्यक्ती अनुभव संपन्न बनवारी शक्कता असते.

७. उद्योगशीलता -

गणित शिक्षकाने नेहमी कृतीशील असावे. आपल्या

अहसासामध्ये सतत शोध्य परिवर्तनाच्या करणाऱ्या
दृष्टिने शिक्षकाने प्रयत्नशील असावे. तसेच आंतरा
तील पाठ्यपुस्तकाशिताय पाठ्यपुस्तक पुरक
संदर्भग्रंथ वाचन आपल ज्ञान सखोल व आरंभ
असणे आवश्यक आहे.

8. दैर्घ्यशिलता व सठिष्णुवृत्ती -

गणित विषय शिकवत असताना कसाल
वेळा असे आठवते की विद्यार्थी उदासीन नसून
व विषयाचे अध्ययन करण्याचा त्यांना कटाळा ये

9. चिकित्सक वृत्ती -

गणित शिक्षक चिकित्सक असावा, चांग
वाडूट दृष्ट्याची पात्रता अंगी असावी.

10. नेमकेपणा व अचूकपणा -

गणिताचे अध्यापन करताना उदाहरणांम
मांडणी, पद्धती इत्यादी मध्ये शिक्षकांचा नेमकेपणा
जाणवला पाहिजे.

11. प्रेमळपणा व सहृदयता -

शिक्षक प्रेमळ व दयाळू असणे आवश्यक व
विद्यार्थ्यांच्या अडीअडचणीत सहृदयतेने विचार करून
त्यांना मार्गदर्शन केले पाहिजे विद्यार्थ्यांना शिक्षक
बद्दल प्रेम व विश्वास वाटला पाहिजे.

12. पूर्वग्रह रहित दृष्टिकोन -

पाठ्यावस्तू अध्यापन पद्धती आणि
विद्यार्थ्यांबद्दल पूर्वग्रह रहित दृष्टिने विचार न
करण्याची सवय शिक्षकांना असली पाहिजे.

13. न्यायप्रिय -

गणित शिक्षक न्यायप्रिय असावा ज्याम
ने आपल्या विद्यार्थ्यांमध्ये न्याय प्रियता आणून
गुणांचा विकास करू शकेल.

-श्री तुळजाभवानी बहुउद्देशिय समाजसेवी
संस्था वेताळवाडी संचालित ,

शिक्षणशास्त्र

महाविद्यालय माढा

ता - माढा

जि - सोलापूर

प्रात्यक्षिकान्चे नाव :- ट्यूटोरियल प्रश्न

छात्राध्यापकाचे नाव :- कु. सिदे श्वेता दिगंबर

वर्ग :- बी. एड (प्रथम वर्ष) सेम - II

प्रेरणास्थान :- प्रा. डॉ. म. प. सुरवसे .

मार्गदर्शक :- प्रा. काळे मंडम , दुये मंडम , रंगळे सर
इंगळे सर , कांबळे सर .

रोल नंबर :- 5

Sem - II

नाव : शिंदे श्वेता दिगंबर
कॉलेजचे नाव : शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय माढा
इयत्ता : B.Ed - II
विषय : Contemporary India & Education.

भारतीय राज्यघटनेची प्रस्तावना, मूलभूत अधिकार व कर्तव्ये मार्गदर्शक तत्वे स्पष्ट करा

भारतीय राज्यघटनेची प्रस्तावना :-
उं वावासादेव आंबेडकरांशी व्यक्तिविकासासाठी व त्यांना अनुकूल हक्क, कर्तव्ये मिळवण्यासाठी, देण्यासाठी त्यांना एकसंधपणे जगता येण्यासाठी संविधानाची निर्मिती केली. व्यक्तिविकासासाठी हक्कांची आवश्यकता असते. हक्क नसतील तर व्यक्ती प्रगती करू शकत नाही. व्यक्तीच्या विकासाला, प्रगतीला लोकशाहीत महत्त्व असल्याने या शासनपद्धतीला नागरिकांच्या हक्कांच्या प्राधान्याने विचार केला जातो.

मूलभूत अधिकार :-
अधिकार व्हावे हक्क. आणि हक्क मागल्या विकासासाठी मागणू केलेल्या मागण्या असतात. प्रा. हेरॉल्ड रॉस्की यांच्या मते, "हक्क व्हावे सामाजिक जीवनाची नशी परिस्थिती की ज्याशिवाय कोणत्याही व्यक्तीला स्वतःची जास्तीत जास्त प्रगती घडवून आणता येत नाही."

① समतेचा अधिकार :-
सामाजिक व आर्थिक समता प्रस्थापित करणे हे या अधिकाराचे उद्दिष्ट आहे. समतेच्या अधिकारांनुसार धर्म, वंश, लिंग, जात व जन्मस्थळ या कारणवरून राज्याला नागरिकांमध्ये भेदभाव करता येत नाही. कायद्यापुढे सर्व व्यक्ती समान असतात. राजकारणाच्या गंभीर सर्वांना समान प्रमाणात उपलब्ध करून दिल्या जाताना असूय्यता व कायद्याने नष्ट झाली आहे. अनिष्ट रुढींचे पालन हा गंभीर स्वरूपाचा गुन्हा मानला जातो.

Principal
Shri T.B.S. Santha's
Shiksha Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

① स्वातंत्र्याच्या अधिकार :-

व्यक्तीच्या सर्वांगीण विकासासाठी आवश्यक मूलभूत

६ स्वातंत्र्याच्या अभावेत या अधिकारात होतो .

① भाषण व विचारस्वातंत्र्य

② निश्चिंत व शांततापूर्ण एकत्र येण्याचे स्वातंत्र्य

③ संस्था व संघटना स्थापन करण्याचे स्वातंत्र्य

④ भारतातील कोणत्याही प्रदेशात भ्रमण व वास्तव्य करण्याचे स्वातंत्र्य

⑤ कोणत्याही व्यवसाय , उद्योग , व्यापार करण्याचे स्वातंत्र्य

⑥ धर्म स्वातंत्र्य .

याच हक्कांमधील तरतुदीनुसार प्रत्येक व्यक्तीला जीवित्या व स्वातंत्र्याच्या हक्क आहे . कोणत्याही व्यक्तीला अटक करून विनाकारण तुरुंगाल डांबता येत नाही . स्वातंत्र्याच्या हक्काविषयी असणाऱ्या या तरतुदीत नवीन एका हक्काची भर घालण्यात आली आहे .

② शोषणविरुद्धचा अधिकार :-

या हक्कानुसार माणसाची खरेदी - विक्री करणे या तसेच त्यांना वेढविणारी , सक्तीची मजुरी करायला लावणाऱ्या प्रथांना बंदी घालण्यात आली आहे . १५ वर्षांच्यातील मुलांना आणित , कारखान्यात किंवा कुठेही कामाला लावण्यास कायदेशाने बंदी आहे .

③ धार्मिक स्वातंत्र्याचा अधिकार :-

भारत हे एक धर्मनिरपेक्ष राष्ट्र आहे . या देशात अनेक धर्म , जाती , वंशाने लोक गुण्यागोविदाने राहतात . परंतु कोणत्याही एका धर्माचा एका देशाचा किंवा राज्याचा धर्म मानला जात नाही . सर्व धर्मांना समान मानले जाते / कोणत्याही नागरिकाच्या त्याच्या बुद्धीला परेल तो धर्म स्वीकारण्याचे स्वातंत्र्य आहे .

६) सांस्कृतिक व शैक्षणिक अधिकार

भारतात विविध भाषा व संस्कृती असणारे लोक राहतात आपल्या भाषेचे, संस्कृतीचे जतन व्हावे, तिचा विकास व्हावा असे सर्वांना वाटते. म्हणूनच नागरिकांना सांस्कृतिक व शैक्षणिक स्वातंत्र्याचा अधिकार बहाल केला आहे.

७) घटनात्मक उपाययोजनांचा अधिकार :-

नागरिकांच्या मूलभूत अधिकारांवर अतिक्रमण होऊ नये म्हणून घटनात्मक उपाययोजनांचा हक्क देण्यात आला आहे या हक्काचे मूलभूत हक्कावरील अतिक्रमण न्यायालयाकडे दाद मागून दूर करता येते. मूलभूत हक्कांचा अंग कर्णाच्या कोणत्याही कृतीविरुद्ध न्यायालयात जाण्याचा अधिकार प्राप्त होतो.

मूलभूत कर्तव्ये :-

समाजाचा हट्ट या नात्याने व्यक्तीला जसे हक्क प्राप्त होतात. त्याचप्रमाणे व्यक्तीने समाजासाठी काही जबाबदाऱ्या पार पाडणे अपेक्षित असते. लोकशाहीत नागरिकांनी फक्त हक्कांचीच मागणी करू नये. तर आपल्या कर्तव्याबाबतही दक्ष असावे लागते.

नागरिकांना कर्तव्याची जाणीव व्हावी म्हणून संविधानात नागरिकांची काही कर्तव्ये नमूद करण्यात आली आहेत -

- १) राज्यघटना, राष्ट्रध्वज, राष्ट्रगीत व राष्ट्रीय चिन्हे यांचा आदर करणे.
- २) आपल्या स्वातंत्र्य चळवळीला प्रेरणा देणाऱ्या अहिंसा लोकाशाही व धर्मनिरपेक्षता यांचा अवलंब करणे.
- ३) भारताचे सार्वभौमत्व, एकता व एकाग्रता यांचे पालन करणे.
- ४) राष्ट्रचे संरक्षण करणे व राष्ट्रच्या सेवेस सदैव सज्ज राहणे.
- ५) सर्व भारतीयांमध्ये बंधाव वाढीस लावणे व प्रतिष्ठे भांड येणाऱ्या चालीरीतींचा त्याग करणे.
- ६) पर्यावरण जंगले, नद्या व वन्य जीवांचे संरक्षण व संवर्धन करणे.

Shikshan
Principal
Shri T.R.S. Santha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

- ७) आपल्या संमिद्ध व बहुविध संस्कृतीचा समृद्ध वारसा जतन करणे
- ८) वैज्ञानिक दृष्टिकोन, मानवतावाद, शैशव बुद्धी व सुधारणा घांता प्रोत्साहन देणे.

दलित, आदिवासी अशा वंचित गटासाठी व विकलांग बांध्यासाठी शिक्षण आणि स्त्री-शिक्षण बांधी सविस्तर माहिती लिहून, बहुभाषिक व त्रिभाषा सूत्र स्पष्ट करा.

प्राथमिक शिक्षणाच्या सार्वत्रिकीकरणासाठी १००% पटनोदणी उपस्थिती व दर्जेदार शिक्षण मिळणे आवश्यक आहे. समाजाच्या वेगवेगळ्या हाटकातील मुलामुलींबरोबर वंचित हाटकातील मुलामुलींना शिक्षण प्रवाहान बाणून त्यांची उपस्थिती टिकवून त्यांना दर्जेदार शिक्षण देण्यावर शासनाने भर दिला आहे. शिक्षक, मुख्याध्यापक, ग्रामशिक्षण समिती व प्रशासकीय सोयी बांध्या सहाय्यनि गळती व नापासी रोखण्यासाठी सतत प्रयत्न होत आहेत.

बांध्या शिकण्यात अनेक अडचणी येतात, समस्या ओडसावतात असे पुष्कळ विद्यार्थी आहेत. अनेक समस्यांना त्यांना तोड द्यावे लागते. त्यामुळे त्यांच्या सहाय्यन क्षमतेमध्ये अनेक अडचणी निर्माण होतात. हे टाळण्यासाठी त्या वंचित मुलांना शिक्षणाच्या प्रवाहान बाणून त्यांना दर्जेदार शिक्षण देण्याचा प्रयत्न करणे गरजेचे आहे.

अडथळे :-

- १) दारिद्र्य (आर्थिक परिस्थिती कमकुवत)
- २) रुढी - परंपरा
- ३) शिक्षण सुविधांची कमतरता असणे.
- ४) लहान आवडंतांना सांभाळणे
- ५) बोलीभाषेतून शिक्षण न मिळणे
- ६) शिक्षणावदल अनास्था असणे
- ७) शारीरिक अयोग्यत्व असणे.
- ८) अध्यापन पद्धतीत रस नसणे.

वंचित घटकांच्या शिक्षणाबाबत शिक्षकांची भूमिका :-

- ① शाळा सुधार योजना
- ② सावित्रीबाई फुले दत्तक योजना
- ③ ओफन अणवेश वाटप योजना
- ④ पालक प्रबोधन योजना
- ⑤ स्वतंत्र विद्यानिकेतन योजना
- ⑥ नाविन्यपूर्ण पर्यायी शिक्षण योजना
- ⑦ शैक्षणिक उद्‌घाटन
- ⑧ पुस्तकपेठी योजना
- ⑨ अपंग एकत्म शिक्षण योजना

स्त्री शिक्षण

इतिहासाची पाने चाळली असता असे लक्षात येते की स्त्रींचे महत्त्व पुरुषोत्तमतेचे होते. स्त्रियादेखील पुरुषांच्या आदराना आंदा लावून काम करत असत.

इ.स. २० च्या शतकापासून मात्र परिस्थितीत बदल होत गेला. स्त्रियांवर अनेक बंधने घडत गेली. त्यांचे समाजातील स्थान दुय्यम होत गेले. त्या प्रतियेकल्पे व अंधश्रद्धा रान्या कटारान अडकत गेल्या. अशा प्रकारे त्या शिक्षणापासून दूर व घर-संसारच्या जबाबदारीत अडकत गेल्या. परंतु आजच्या युगात सर्वान्वय स्त्री-शिक्षणाचे महत्त्व पटत आहे. जवळपास सर्वत्रच निम्मी लोकसंख्या स्त्रियांचेच आहे.

स्त्री शिक्षणातील शौर व्यक्तींचे योगदान

- ① महात्मा जोतिराव फुले व सावित्रीबाई फुले
- ② महर्षी लोडो केशव कर्वे
- ③ कर्मवीर आरुण पाटील व पंडिता रमाबाई

समित्या - मायोग

- ① डॉ. राधाकृष्ण मायोग (१९५४-१९५९)
- ② कोठारी मायोग (१९६५-१९६६)
- ③ शानेय शिक्षण सुधार समिती (१९६५)

Shikhan
Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu. Madha, Dist. Solapur.

④ राष्ट्रीय स्त्री-शिक्षण समिती (1986)

⑤ राष्ट्रीय औद्योगिक क्षीरण.

मुलींच्या शिक्षणाविषयी योजना

① भावित्रीवार्ड फुले दत्तक पालक योजना

② मातृभाषा प्रबोधन

③ महिला प्रकल्प योजना

④ 12 वी पर्यंत मोफत शिक्षण योजना

त्रिभाषा सूत्र

आपल्या देशात विविध जाती, धर्मचे लोक राहतात. त्यांच्या भाषाही अनेक आहेत. या भाषांचा वापर करूनच राज्यन्वी भाषावर पदव्यतीने रचना केली आहे. अशा परिस्थितीत भाषेला काय स्थान असावे? किती भाषा विद्याध्ययना याख्या ह्यात? कोणत्या भाषेकडे विशेष लक्ष द्यावे? याबाबतीत अनेक वेळा चर्चा झाली.

कोठारी आयोगाच्या शिफारशी

① मातृभाषा किंवा प्रादेशिक भाषा शिक्षणाचे माध्यम असावे.

② इ. 5 वी ते 7 वी पर्यंत त्या शिकवल्या जाव्यात

③ इ. 8 वी ते 10 वी पर्यंत मातृभाषा किंवा *प्रादेशिक भाषा हिंदी व इंग्रजी या तीन भाषांचा अभ्यासक्रमाने समावेश असावा.

④ उच्च माध्यमिक स्तरावर किमान 2 भाषांचा अभ्यासक्रमांचा समावेश असावा.

महाराष्ट्रातील त्रिभाषा सूत्र

महाराष्ट्रात मराठी ही बहुसंख्य लोकांची मातृभाषा आहे. ती प्रथम भाषा व शिक्षणाचे माध्यम म्हणून स्वीकारली आहे. यानुसार इ. 1 वी ते 5 वी पर्यंत भाषा शिकवली जाते. परंतु कोठारी आयोगानुसार इ. 1 वी पासून मराठी व इंग्रजी या तर इ. 5 वी ते 10 वी हिंदी, मराठी, इंग्रजी या भाषांचा अभ्यासक्रमात अंतर्भाव करण्यात आला आहे.

Scanned with CamScanner

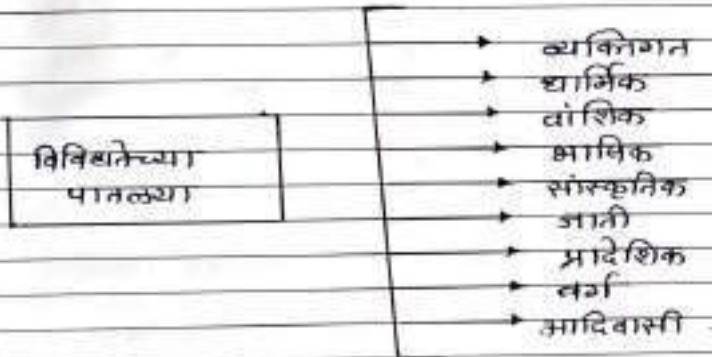

Principal
Shri T.B.S. Santha's
Shikshan Shashtra Mahavidyalaya
Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

सामाजिक विविधतेची संकल्पना म्हणजे काय ? सामाजिक विविधतेच्या वेगवेगळ्या पातळ्या कोणत्या ? सामाजिक विविधतेमध्ये शिक्षकांची भूमिका कोणती ?

माणसांमधील ऐक्य, विविधतेतील ऐक्य खुद्यारणे हाच भारताचा धर्म आहे - रविंद्रनाथ टागोर.

विविधता म्हणजे फरकांवर आधारित भिन्नता, फरक, जैविक वारंशिक गट, धार्मिक, भाषिक असतात.

व्यक्तिगत विविधता :-
समाजातील प्रत्येक व्यक्ती हा एकमेव अद्वितीय असतो. व्यक्ती आणि समाज परस्परंवर अवलंबून असले तरी व्यक्ती ही समाजाची निर्मिती आहे, जेव्हा अंभेच्या मते.

② प्रादेशिकता :-
आपला भारत देश अनेक प्रांत मिळून तयार झाला आहे. देशात अनेक भाषा बोलल्या जातात. त्या दृष्टिकोनातून भाषांची सोय व्हावी म्हणून भाषांवर प्रांतस्वतंत्र करण्यावर भर देण्यात आला. मात्र स्वतंत्रतेनंतर देशात प्रादेशिकतेची संकुचित भावना अधिकच प्रखर होत चालली असल्याचे निदर्शनास येते आहे.

उदा - महाराष्ट्र व कर्नाटक यांच्या सीमावाद.

७) सामाजिक

सामाजिक विविधतेत व्यक्तीला महत्त्वाने स्थान दिले जाते. व्यक्तीला समाजरील प्राणी म्हणून साहे. व्यक्तीवर समाज तसेच समाजान हाडत असलेल्या चांगल्या-वाईट धरणांचा परिणाम होत असतो. समाजान शिक्षित-अशिक्षित-मीमेंत-गरीब, विविध जातीचे, धर्माचे, भाषेचे लोक एकत्र राहत असल्यामुळे त्यांच्यात एक प्रकास्ची विविधता दिसून येते.

८) राजकीय

भारतीय संविधानानुसार सर्व भारतीय नागरिकांना राजकीय न्याय व स्वातंत्र्य हे हक्क बहाल केले आहेत. त्यामुळे प्रत्येक भारतीय सामाजिक आपल्यातील नेतृत्वगुणांचा विकास करण्यावर भर देत साहे.

सामाजिक विविधतेमध्ये शिक्षकांची भूमिका शिक्षणाच्या माध्यमातून बालकांच्या सर्वांगीणपणे विकास करण्यासाठी शिक्षणाचा अनन्यसाधारणपणे महत्त्व दिले जाते. बालकांच्या सर्वांगीण विकास करण्यासाठी शिक्षकांची भूमिका महत्त्वाची समते.

वैयक्तिक स्तरावर मी प्रथम भारतीय नागरिक आहे ही भावना निर्माण करणे. जबाबदार व क्रियाशील नागरिकत्वाची जाणीव निर्माण करणे. विविध प्रांतातील जीवनपद्धती, मूल भाषा, वेशभूषा, केशभूषा, रुढी, परंपरा या बाबतीत असलेल्या विविधतेचा मला अभिमान साहे. हीच भावना निर्माण करणे. भाषेविषयी अभिरुची निर्माण करणे प्रत्येक धर्माचा आदर करण्याचे वीन मुलांच्या मनात निर्माण करणे. असंपूर्यता हा भारतीय समाजाला लागलेला कलंक साहे. याची जाणीव जाणूती करून शिक्षणाच्या माध्यमातून बालकांच्या आकलन करून देणे. व्यावसायिक कौशल्य व क्षमता निर्माण करणे.

③ भाषिक :-

भारत देशात विविध प्रांताप्रमाणेच विविध भाषा बोलल्या जात असल्या तरी प्रामुख्याने अठरा भाषांना मान्यता दिली आहे. तरीसुद्धा आज शेकडो भाषा बोलल्या जातात.

आपण आपल्या महाराष्ट्राचा विचार केला तरी मराठी ही आठभाषा वेगवेगळ्या स्वरूपात बोलली जाते. वऱ्हाडी, आंध्रदेश, पुणेरी, कोकणी, कोल्हापुरी इ. हीच गोष्ट इतर प्रांतांमध्येदेखील आपेमध्ये विविधता दिसून येते.

④ धार्मिक

जगाच्या पाठीवर भारत असा एक देश आहे की, जेथे विविध धर्मपे लोक एकत्र राहत आहेत.

उदा :- मुस्लीम, ख्रिश्चन, बौद्ध, पारसी, शिख, जैन इ. परंतु भारतीय संविधानाने कोणत्याही एका धर्माचा निश्चित स्थान देण्याचा प्रयत्न केला नाही. म्हणजेच आपल्या देशाचा धर्मनिरपेक्ष राष्ट्र ठरले म्हणले जाते.

⑤ जातीनसानी :-

प्राचीन काली वर्णव्यवस्थेतून जातींची निर्मिती झाली असे काही विद्वानांचे मत आहे. जातीच्या संदर्भात सर्वसाधारणपणे जातींची व्याख्या मारी केली जाते ती म्हणजे, " जी मणसाला चिकटलेली जात वाही तिला जात मसे म्हणतात.

⑥ आर्थिक

भारतीय संविधानाने जरी सर्व भारतीय नागरिकांना आर्थिक विकास करण्याचे स्वातंत्र्य दिले असले तरी आज वर्तमानकाळात करोडो लोक दारिद्र्यरेषेव्याली जीवन जगत आहेत. आज त्यांच्या कमीत कमी जीवनावश्यक गरजाही पूर्ण होत नाहीत. कारण देशाच्या आर्थिक उत्पादनाची अर्ध साताने आज उद्योगपती व भांडवलदारांच्या हाती असल्यामुळे देशाचा आर्थिक कोणत्या पद्धतीने करवण्याचा आहे. हे फक्त देशातील भांडवलदार उरघेत असतो.

(Signature)
Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shashtra Mahavidyalaya
Madha, Tu. Madha, Dist. Solapur.

नाव : शिंदे श्वेता दिगंबर
कॉलेजचे नाव : शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय
माढा
इयत्ता :- B.Ed-1
विषय :- Learning & Teaching

मानसशास्त्र म्हणजे काय ? हे सांगून त्याची व्याप्ती, महत्त्व व मर्यादा स्पष्ट करा.
मानसशास्त्र म्हणजे व्यक्तीच्या शारीरिक, मानसिक क्रिया प्रतिक्रियात्मक वर्तनाचे अनुभव शास्त्र आहे.

- व्याख्या
- ① ऑरिस्टॉटल :- मानसशास्त्र म्हणजे मनाचे शास्त्र.
 - ② फॅट :- मानसशास्त्र म्हणजे अनुभवाच्या जाणिवेचा अथवा बोधात्मक अनुभवाचा अभ्यास करणे होय.
 - ③ फ्राइड :- मानसशास्त्र म्हणजे बोधात्मक व अवबोधात्मक अवस्थेचे शास्त्र होय.
 - ④ B.F. Skinner :- शैक्षणिक मानसशास्त्र ही मानसशास्त्राची एक शाखा असून त्यात अध्ययन व अध्ययनाच्या अभ्यास केला जातो.
 - ⑤ पील :- शैक्षणिक मानसशास्त्र हे शिक्षणाचे शास्त्र आहे.

व्याप्ती :-
मानवी वाढ व विकास :-
विकास प्रक्रियेत झालेल्या काही अभ्यासक्रमांमध्ये व्यक्तीमध्ये शारीरिक अथवा मानसिक दोष निर्माण होतात. त्यांच्याही अभ्यास मानसशास्त्रात केला जातो.

अध्ययन प्रक्रिया
व्यक्ती अध्ययन कसे करते याचबरोबर अध्ययन केलेल्या विषय ती लक्षात कसे ठेवते. विस्मरण का होते ते कमी करून स्मरणाने प्रमाण कसे वाढवता येईल या सर्वांचा समावेश शैक्षणिक मानसशास्त्रात होतो.

Shikshan Shastra
Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

(b) अध्यापन प्रक्रिया :-

बालकाना शिकवताना शिकवलेले घटक अध्यापन त्यांचे दीर्घकाल स्मरण राहण्यासाठी शिक्षक अध्यापन पद्धत कोणती असावी. विविध टुकड्यांच्या साधनांचा उपयोग करून अध्यापन कसे परिणामकारक करता येईल याचा अभ्यास शैक्षणिक मानसशास्त्राने केला जातो.

शिक्षणातील सामाजिक घटक, व्यक्तीभेदावर व्यक्तीचा अनुवंश आणि अनुभवचा परिणाम होतो. तसेच व्यक्तीच्या सामाजिक, सांस्कृतिक समूहाची सदस्य त्या समूहाचा देखील परिणाम होतो, याचाच अभ्यास शैक्षणिक मानसशास्त्राने करते.

शालेय वातावरण :-

अध्ययन प्रक्रिया ज्या ठिकाणी घडते ते वर्ग भौतिक परिसर, सुविधा आणि तेथील वातावरण यांचेदेखील अध्ययनावर परिणाम होतो. त्यामुळे इमारतीची रचना वगैरे ते फलकाच्या रंगपर्यंत सर्व बाबींचा विचार मानसशास्त्र करते.

मापन व मूल्यमापन :-

विविध क्षमताबाबत व्यक्तीभेद असतात आणि विशिष्ट शैक्षणिक मर्यादा व्यावसायिक कार्यासाठी विशिष्ट क्षमतांमुळे अधिक यश मिळते, त्याचे मापन मानसशास्त्र करते.

महत्त्व :

- ① विशिष्ट वस्तुनिष्ठ माहिती मिळवणे.
- ② अभ्यासक्रम निश्चित व त्याची मांडणी करणे.
- ③ अध्यापन पद्धती व तंत्राचा वापर निश्चित करणे.
- ④ विद्यार्थ्यांचे वर्गीकरण करणे.
- ⑤ शिस्तविषयक समस्या सोडविणे.

मर्चादा :-

- १) मानव प्राणी व व्याप्ती परिस्थिती नेहमी बदलते . मानसशास्त्रात निरपेक्ष न मानता उदगायी मानतात .
- २) मानसशास्त्रात अनेक प्रयोगे झाले . अनेक मानसशास्त्रीय घटना उजेडात आल्या . परंतु त्याचबरोबर त्यांना एकत्रित बांधणारी मर्चादित तत्वे अस्तित्वात आणली .
- ३) मानसशास्त्र हा विषय जटिल आहे . अभ्यासासाठी निवडलेल्या व्यक्तींची संख्या मर्चादित असते .
- ४) बहुसंख्य प्रयोगे , प्राणी किंवा निवडक वाटावर केलेले आढळतात . व्यक्तिनिष्ठतेमुळे प्रयोगाच्या निष्कर्षात सहसंबंध नाही .
- ५) एका घटकाबद्दल अनेक मते आढळतात .
- ६) मानसशास्त्राची मांडणी अपुरी आहे . भौतिक शास्त्राची मांडणी जेवढी व्यवस्थित स्वरूपाची झाली तेवढी व्यवस्थित मांडणी मानसशास्त्राची झाली नाही .

मानसिक आरोग्य म्हणजे काय ? समाजोन्नत व विषमसमा-
जोन्नत सांगून विद्यार्थ्यांचे मानसशास्त्रीय आरोग्य चांगले राहण्यात शिक्षकांची भूमिका स्पष्ट करा .

आपल्या वारील्ले आरोग्य चांगले राखण्याचा प्रयत्न करतो ते विद्यार्थ्यांे की उपाययोजना करतो व विद्यार्थ्यांे नये म्हणून वसता घेतो . प्रतिबंधक उपाययोजनेद्वारे मनाचे आरोग्य राखण्यासाठी ठरज असते मानसिक स्वस्थतेची .

आपले काम अधिकाधिक कार्यक्षमतेने करण्यासाठी जशी शारीरिक आरोग्याची ठरज आहे तशीच मानसिक आरोग्याची देखील आहे .

क्लिनिकल = मानसिक आरोग्य म्हणजे मन निरोगी व विकसन-
शील ठेवण्याच्या मार्गाचा अभ्यास होय .

उत्तम मानसिक आरोग्य प्राप्त व्यक्तीची वैशिष्ट्ये :

- १) शारीरिक , मानसिक वाढ व विकास समतोल असतो .
- २) आरोग्यदाशी सवयी असतात .
- ३) समाजवर्तन सभ्य असते .
- ४) नवीन कामाबद्दल आवड व अवधान क्षमता जास्त .

समायोजन :

जीवनातील संघर्षाच्या परिस्थितीशी तडजोड करणे म्हणजे समायोजन साधणे.

“समायोजन म्हणून जुळवून घेणे. स्वतः आणि परिस्थिती यांच्यामध्ये सुसंवाद निर्माण करणे.

उदा : एखाद्या शारिरीक आजारशी सामना करणे, संघर्ष करणे व पूर्णपणे बरे होणे. शालम्य समायोजन असे म्हणतात.

समायोजनाचे प्रकार :

- ① बाह्य
- ② सामाजिक
- ③ वैयक्तिक

① बाह्य :

बाहेर खेळावयास जाणे आहे पण बाहेर पाऊस पडत आहे अशावेळी येणारे क्रीडाप्रकार खेळणे होय.

② सामाजिक :

नगप्रतिनिधी निवड घात आहे. आपण उभे आहोत पण आपणाकडून अधिक आवडत्या व्यक्तीच्या तर्फे प्रतिनिधी म्हणून निवड केली आहे. ते सामाजिक समायोजन होय.

③ वैयक्तिक

आपण आपल्या इच्छेने केलेल्या प्रयत्नाला आपण वैयक्तिक असे म्हणतो.

कुसमायोजन / विषमसमायोजन

समायोजन साधन असताना आपण नेहमी एकमेकांमध्ये मिळून मिळून वागतो किंवा जुळवून घेत नाही. घात जुळवून न घेण्याच्या दृष्टीला कुसमायोजन म्हणतात.

Principal
Shri T.R.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu, Madha, Dist. Solapur.

लक्षण :-

न्यूनगंडाची भावना , तोटे किंवा धाबरपणे बोलणे .

कारणे :-

- ① मानुवंशिक दोष
- ② अनुत्साही वातावरण .

शिक्षकाची भूमिका :-

विशिष्ट शिक्षणाद्वारे विविध क्रीडाळंद्वारे व मनोरंजनात्मक उपक्रमाद्वारे शिक्षकाने विद्यार्थ्यांचे मानसिक आरोग्य सुधारण्यासाठी मदत करावी .

अध्ययन आणि अध्यापनाच्या संदर्भाने प्रक्रिया , संकल्पना वैशिष्ट्ये आणि स्वरूप सांगून स्पष्ट करा

अध्ययन आणि अध्यापनाच्या संदर्भाने एखाद्या शब्दाचा अर्थ शैक्षणिक शब्दकोशात पुढीलप्रमाणे दिला आहे

Learning is permanent change in behaviour that is the result of past or experience & procedure incidentally through years.

एखाद्या प्रसंगामुळे किंवा अध्यापनामुळे व्यक्तीच्या वर्तनात होणारा कायमस्वरूपी बदल म्हणजेच अध्ययन होय .

अध्ययनापुढे व्यक्तीच्या अंतर्गत , ज्ञानात्मक , प्रेरणात्मक व भावनात्मक स्वरूपामध्ये विशिष्ट अशा वातावरणाला अनुसरून बदल होतो . हे बदल वाचक भावात्मक तसेच अमूर्त पातळीवरील देखील असू शकतात . तसेच अध्यापनाच्या प्रक्रियेमध्ये सुद्धा आपणाला हेच धटक पाहायला मिळतात .

सावरून आपणाला अध्ययन आणि अध्यापनाच्या व्याख्या पुढीलप्रमाणे करता येतील .

अध्ययन म्हणजे व्यक्तीने ज्ञानात्मकतेच्या परिस्थितीत अनुसरून स्वतः- ज्ञानापूर्वक स्वतःच्या वर्तनात घडवून आणलेले दीर्घकालीन व टिकाऊ कायमस्वरूपाने बदल होय .

अध्ययन आणि अध्यापनाचे स्वरूप

① उद्दिष्टान्वेषण :

कोणतेही मानवी वर्तन हे वारजेतून निर्माण होते. अध्ययन ही एक वर्तनप्रक्रिया असल्याने ही देखील उद्दिष्टाप्रत जाणारी प्रक्रिया आहे. मानवाच्या भूक, तहान ओष या नैसर्गिक चेतना आहेत.

② प्रेरणा :

डोळ्यासमोर एखादे उद्दिष्ट असूनसुद्धा प्रत्येकवेळी अध्ययन होतलेच असे नाही.

③ शोधान्मक हालचाल :

एखादे उद्दिष्ट समोर असले तरी ते सहजासहजी प्राप्त करणे शक्य होत नाही.

④ आवर्तन :

उद्दिष्ट प्राप्तीच्या दृष्टीने आपण ज्या हालचाली वारेवार आवर्तने करावी लागतात.

⑤ मार्गदर्शन :

आपण ज्या प्रतिक्रियांची आवर्तने करित असतो, ती आवर्तने करतच उद्दिष्टप्राप्त दृष्टीने अचानक एखादे कर्म लक्षात येते.

⑥ वर्तनाची पुनर्रचना :

एका का मर्म लक्षात आले की कर्मच्या वर्तनामध्ये लक्षणीय बदल होतो.

अध्ययन अध्यापनाची वैशिष्ट्ये :

① उद्दिष्ट प्राप्तीच्या दृष्टीने केवळ एखादी प्रतिक्रिया किंवा हालचाल करणे व त्याच्या साहाय्याने उद्दिष्ट प्राप्ती करणे.

Principal
Shri T.R.S. Santha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu, Madha, Dist. Solapur.

- Page No. _____
Date _____
- ② अध्यापनाचा वेळ व वेग यांच्याशी संबंधित असते .
- ③ मंद प्रगतीचा काळ , नंतर प्रगतीचा काळ अध्ययन - अध्यापनावर सकारात्मक व नकारात्मक परिणाम करते .
- ④ अध्यापनाशी मंद व जलद बदलांच्या व परिणामांचा सहसंबंध असतो .

Shikhan
Principal
Shri T.P.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu. Madha, Dist. Solapur.

श्री तुळजाभवानी बहुउद्देशीय समाजसेवी
संस्था वेताळवाडी संचालित ,

शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय माढा

छात्राध्यापकाचे नाव :- कु. शिंदे श्वेता दिगंबर

प्रात्यक्षिकाने नाव :- विटीरिगल प्ररन

वर्ग :- बी. एड (प्रथम वर्ष) सेम - I

प्रेरणास्थान :- डॉ. म. प. भुरवसे

मार्गदर्कि :- प्रा. दुबे. एस. एस.

रोल नंबर :- 5

Sem - I

Shikhan
Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu, Madha, Dist. Solapur.

नाव : कु. शिंदे स्वैता दिगंबर
वर्ग : बी. एड (प्रथम वर्ष)
विषय : बाल्यावस्थेतील वाढ व विकास

1. वाढ व विकास म्हणजे काय ? विकासाची सामान्य तत्वे स्पष्ट करा.

(i) वाढ म्हणजे आकारमान, प्रमाण, रचना, वय, वजन, उंची इ. मध्ये होणारा दृश्यात्मक बदल.

वाढ (ii) वाढ म्हणजे परिणामकारक भोजना यैर्ल असा स्पष्ट बदल.

(iii) शरीराच्या आकारातील व रचनेतील बुद्धी म्हणजे वाढ होय.

(iv) शरीराच्या अवयवांची आकाराने दिसून येणारी आपनसोबय प्रगती म्हणजे वाढ होय.

विकास (i) विकास म्हणजे मूळ स्थितीमध्ये विशिष्ट मानकानुसार निश्चित दिशेने, सुसंगतपणे आणि क्रमशः होणारे बदल.

(ii) प्रगतीच्या स्वरूपात खाल बदल होण्याची प्रक्रिया म्हणजे विकास होय.

(iii) गुणधर्मिता होणाऱ्या बदलांची जाणीव होणे म्हणजे विकास होय.

(iv) ह्याद्वया व्यक्तीच्या शरीराच्या व मनासोबयेच्या रचनेत वर्तनात व गुणवैशिष्ट्यात व्यावस्थित पद्धतीने होणारे तिकाऊ बदल म्हणजे विकास.

विकासाची सामान्य तत्वे :
विकासाची सामान्य तत्वे पुढीलप्रमाणे आहेत :

[Signature]
Principal
Shri T.R.S. Santha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

- 1 विकास सातत्याने होतो.
- 2 विकास हा क्रमवद्ध असतो.
- 3 विकास हा संकलित स्वरुपाचा दिसतो.
- 4 विकास स्थूलाकडून शुद्धाकडे होत असतो.
- 5 बालकाच्या विकासाची गती सुरुवातीच्या काळात जास्त असते.
- 6 विकासाची विविधा अंगे असून ती संकीर्ण असतो.

1. विकास सातत्याने होतो.

व्यक्ती जीवनाच्या प्रत्येकक्षणी नवा अनुभव घेत असते. या नवीन अनुभवातून प्रत्येक व्यक्तीचा विकास घडत असतो. हा विकास सतत होत असतो नसून तो संथ गतीने ही होत असतो. व्यक्ती संघर्षमय जीवन जगत असते संघर्षमय जीवनात व्यक्तीला अनेक समस्या येतात. त्या समस्या सोडवताना विचार आणि तर्क करावे लागतात त्यातूनच प्रथम अनुमान काढून निर्णय घ्यावे लागतात. आणि त्यातूनच व्यक्तीचा वैशिक विकास साधावा लागतो. व्यक्ती ज्या कुटुंबात राहते व ज्या समाजात राहते त्या सामाजिक परिणामांचा वातावरणाचा बदल व्यक्तीच्या जीवनावर होत असतो.

2. विकास हा क्रमवद्ध असतो.

लहान मुलांच्या विकासाचे व्यवस्थित निरीक्षण केले की, आपल्या लक्षात येते की विकास हा क्रमवद्ध आहे. तो विशिष्ट क्रमाने होत असतो.
उदा :- लहान मुले एकदम कडीच धावायला लागत नाहीत. धावण्यापूर्वी ते चालायला शिकतात, चालण्यापूर्वी ते कसाचातरी आधार घेवून उभी राहायला लागतील उभी राहण्यापूर्वी ते रांगण्यास शिकतील आणि रांगण्यापूर्वी ते पालणी पडायला लागतील, त्यापूर्वी कुरीवर होतील म्हणजे कुरीवर चढण्यासाठी व पर्यंत क्रमाक्रमाने विकास होतो.

[Signature]
Principal
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

3. विकास संकलित स्वरूपाचा दिसतो.

बालकाचा वाढलेला आत्मविश्वास, बाळाने पाऊल टाकणे, आपल्या नजरेत पटकन बसते परंतु वाळ पाऊल टाकण्यापूर्वी त्याच्या स्नायूंचा विकास सातत्याने होत असतो. पाऊल टाकण्यापूर्वी त्याचे आधार घेऊन उभे राहणे व पाऊल टाकणे त्यापूर्वी रांगणे त्यापूर्वी बसणे या सर्व क्रिया चालूच होत्या, त्या क्रियांकडे आपले लक्ष हे फारसे आकर्षितले नात नाही परंतु बाळाने उभे राहणे व पाऊल टाकणे मात्र पटकन नजरेत बसते म्हणजेच संकलित स्वरूपातील वर्तन किंवा कृती आपल्याला दिसते, परंतु त्याची पूर्वतयारी मात्र चालूच असते ती आपणाला दिसत नाही.

4. विकास स्थूलकडून सूक्ष्माकडे होत असतो.

बालकाने जर आपण निरीक्षण केले तर त्याच्या सुरुवातीच्या हालचाली अत्यंत स्थूल स्वरूपाच्या असतात. त्यांना निश्चित अशी दिशा नसते - या काळात बालकाने आपल्या हालचालीवर नियंत्रण नसते परंतु असा असा त्याच्या स्नायूंचा विकास होतो तसे त्याच्या हालचालींमध्ये सूक्ष्मता येवला लागते. सुरुवातीला हातात न धरता जेणारी वस्तू घट्ट धरतो. हा स्थूल स्वरूपाचा विकास नंतर त्याला स्वतःने शीट्टी सोप्या होतात. हा विकासातला सूक्ष्मपणा होय.

5. बालकाच्या विकासाची गती.

सुरुवातीच्या काळात गती जास्त असते. जन्मानंतरच्या पहिल्या वर्षामध्ये बालकाचा शारीरिक, मानसिक, भावनिक विकास सुप्रगट्याने होतो. यामध्ये शारीरिक विकासाची गती उतर विकासाच्या मानाने कमी असते. वय जसे वाढत जाईल तसे शरीराच्या विकासाच्या गती कमी होते. म्हणूनच सुरुवातीच्या काळातील विकास महत्त्वाचा असतो. त्याद्वारे विकासाचे स्वरूप निश्चित होत असते म्हणून या वयाला संस्कारकाल असे म्हणतात.

Shikshan
Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shashtra Mahavidyalaya
Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

• विकासाची विविध अंगे असून ती संकीर्ण असते.
 बालकाचा विकास विविध अंगांनी होत असला तरी त्या सर्वांचा विकासाचा वेग आरख्य असत नाही. शारीरिक विकास वेगवान विकास सामाजिक विकास आरख्य दिसेल असे सांगता येणार नाही. असे असले तरी विकासाची ही अंगे परस्परांना पूरक असून त्यांच्या एकमेकांवर परिणाम होतो.

उदा. - शारीरिक विकासामध्ये अडथळा आल्यास परिणाम मानसिक, आत्मिक आणि सामाजिक विकासावर होतो. म्हणून विकासाचा या विविध अंगांचा विकास अनिराध गुंतागुंतीचा असतो आणि एकमेकांवर त्याचा परिणाम होतो.

प्रतिभावान बालक म्हणजे काय ? प्रतिभावान बालकांची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.

प्रतिभावान बालक :
 सर्वसामान्य बालकांपेक्षा या बालकांची अध्ययन उत्पत्ती आकलन शक्ती, स्मरण शक्ती जास्त असते त्यामुळे त्यांचा अध्ययनाचा वेग सुद्धा अधिक असतो. असा मुलांना किंवा बालकांना 'प्रतिभावान बालक' म्हणतात.

- प्रतिभावान बालकांची वैशिष्ट्ये :
- अमूर्त विचार करण्याची क्षमता
 - उत्तम भाषिक क्षमता
 - चिकाटी व कामात सातत्य
 - सूक्ष्मनिरीक्षण कौशल्य
 - इत्युक्तता व पुढाकार
 - सृजनशीलता व नवनिर्माण चिकित्सक.

• अमूर्त विचार करण्याची क्षमता
 हा मुलांना प्रगल्भ अशी बुद्धिमत्ता लाभल्याने या बालकांची विचार करण्याची क्षमता सर्वसामान्य बालकांपेक्षा अधिक असते. प्रज्ञावंत बालके शास्त्रित्वात नसणाऱ्या गोष्टीविषयी विचार करत असतात.

(Signature)
 Principal
 Sri T.B.S. Sanstha's
 Shikshan Shastra Mahavidyalaya
 Madha, Tu, Madha, Dist. Solapur.

उत्तम भाषिक क्षमता

बुद्धिमत्ता कुराव असल्यामुळे या मुलांनी वाचलेल्या परी त्यांच्या तात्काळ लक्षात राहताने स्मरणशक्ती चांगली असल्यामुळे त्यांना त्या गोष्टी निवारताक्षणी भाळवताने त्यामुळे त्यांच्यामध्ये उत्तम भाषिक क्षमता असलेली दिसून येते.

चिकाटी व कामान सातत्य

प्रतिभावाने बालके लक्षादे कार्य करण्यास लेतल्यावर ते सम संपेपर्यंत अथवा पूर्ण हीरपर्यंत ते काम सोडत नाहीत. तेच त्या कामांमध्ये सातत्य ठेवतात आणि ते त्यांच्यामधील चिकाटी समजते.

उत्सुकता आणि पुढाकार

प्रतिभावाने विद्यार्थी नवनवीन गोष्टी करण्यासाठी उत्सुकता असतात आणि ते नवीन कार्य पूर्ण करण्यासाठी पुढाकार घेतात. विविध सांस्कृतिक कार्य क्रमांमध्ये या मुलांची उत्सुकता पुढाकार क्षमता दिसून येते.

सृजनशीलता नवनिर्मिती व चिकित्सक वृत्ती

प्रभावाने बुद्धिमत्ता असल्यामुळे सतत नवे नाविन्यतेचा वेग घेताने त्यामुळे नाविन्यतेची स्पष्टता होते. प्रत्येक गोष्ट इतरांच्या पेक्षा वेगळ्या पद्धतीने करतात. या बालकांमध्ये चिकित्सक बुद्धी जास्त प्रमाणात असते. त्यामुळे काही समस्या सोडवत तर त्या समस्यांचा विकार चिकित्सक बुद्धीने सोडवतात.

[Signature]
Principal
Shri T.R.S. Sanstha's
Shikshan Shashtra Mahavidyalaya
Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

प्र 3 कोहेलवर्गची नैतिक विकासाची उत्पत्ती स्पष्ट करा -
सामाजिक नियमांना अनुसरून झालेले वर्णन हे सामान्यज्ञान असते आणि शोष्य - अशोष्य यातील फरक ओळखणे किंवा समजणे म्हणजे सामान्यज्ञानाचा वर्तन करणे म्हणजे नैतिक वर्तन होय -
कोहेलवर्गने मांडलेल्या नैतिक विकासाच्या व्यवस्था :
नैतिक विकासाच्या तीन व्यवस्था मांडल्या -

सांकेतिकपूर्व पातळी	सांकेतिक पातळी	सांकेतिकोत्तर पातळी
शिक्षा व आज्ञापालन स्थिती	चांगली मुलगी चांगला मुलगा	सामाजिकरणाची स्थिती
साथक भाषेक्ष स्थिती	अधिकारवादी स्थिती	सार्वत्रिक नैतिकतेची स्थिती.

पातळी 1 : सांकेतिक पूर्व पातळी (वय 4 ते 10 वर्षे)
बालक विविध कृती करून त्याद्वारे ज्ञान मिळवण्याचा प्रयत्न करत असते. हे वर्तन त्याला शोष्य कि अशोष्य हे पालकांकडून मिळणाऱ्या प्रतिसादावर ठरविते. ज्या वर्तनामुळे बालकांना आनंद मिळतो, शाबासकी मिळते ते वर्तन नैतिक वर्तन म्हणून स्वीकारले जाते. मात्र ज्या वर्तनामुळे बालकांना यातना होतात, दुःख होते ते वर्तन बालक वारंट म्हणून त्या वर्तनाचा त्याग करतो - या पातळीमध्ये समाविष्ट असणाऱ्या दोन्ही अवस्थांमधील विचारप्रक्रिया गुणात्मक दृष्टीने भिन्न असली तरी बाह्य व शारीरिक वस्तू घटना यांच्याशी नैतिक तर्कविचार संबंधित असतो. एका साथ्यामुळे आलेल्या त्या पातळीवरील अवस्था पुढीलप्रमाणे :-

अ) शिक्षा व आज्ञापालन स्थिती :
बालक विविध कृती करत आणि त्यातूनच ते ज्ञान ग्रहण करण्याचा प्रयत्न करते. कृतीच्या शारीरिक

परिणामानुसार ती कृती शोभ्य की अशोभ्य हे बालक ठरविते. वडिलबाबांच्या आज्ञेचे पालन करून शिक्षा टाळण्याचा प्रयत्न करते. वर्तनाला शाबासकी मिळाली तर त्या वर्तनाचे दृष्टीकरण होते. अन्यथा ते टाळण्याचा प्रयत्न केला जातो. ही साधकासाक्षीप स्थिती :-

बालकाच्या आणि इतरांच्या काही गरजा भागवण्यासाठी कृती शोभ्य मानल्या जातात. त्या साधक साक्षीप असतात. साधकसाक्षीप म्हणजे देवाणघेवाण करणे या अवस्थेत मानवी संवंधाच्या विचार हा देवाण घेवाणी प्रमाणे केला जातो. उदा. आईने मुलाला काम सांगितल्यास बालक पटकन उत्तर देतो, " मी तुला सामान आणून देतो, तू मला चॉकलेट (हवी ती वस्नू) दे. " म्हणजेच, "मी तुझे काम करेल तू माझे काम कर" या विचारातून बालक स्वविचाराने इतरांच्या विचारांकडे संक्रमित होते.

पातळी २ :- श्रमकेतिक पातळी (वय १० - १३ वर्षे) :-

या मध्ये बालक सामाजिक व बौद्धिक पातळीवर सुव्यवस्था व उन्नता राखण्याचा प्रयत्न करतो. त्यामुळे या पातळीवर पहिल्या पातळीच्या तुलनेने सामाजिक विचार प्रभावीपणे केला जातो.

अ) आंतरव्यक्ती / चांगला मुलगा / चांगली मुलगी :-

ज्या समाजात आपण किंवा बालक राहतो. त्या समाजाने वर्तनाचे काही नीतीनियम ठरवलेले असतात. त्या नियमांचे पालन करून वर्तन केल्यास समाजमान्य वर्तन तर होतंय, परंतु त्या वर्तनामुळे इतरांना सुद्धा मदत होते. त्यांचा फायदा होतो. आणि यामुळेच मुलाला चांगला मुलगा, मुलीला चांगली मुलगी म्हणून ओळख मिळते. इतरांना उपयुक्त ठरणाऱ्या मानंद देणाऱ्या कृती केल्यास चांगला मुलगा चांगली मुलगी अवस्था प्राप्त होते. सन्नेवंद वर्तन करून सामाजिक शाबासकी मिळवण्यासाठी मुले प्रयत्न करत असतात.

व) अधिकारवादी स्थिती.

व्यक्तीने आपले कर्तव्य करून वरिष्ठान्चा आदर ठेवणे, समाजामध्ये शांतता व सुव्यवस्था नांदावी या करीताचे प्रयत्न या अवस्थेत अपेक्षित असू शकतात. तिसऱ्या अवस्थेत केवळ इतरांना मान्य होईल असे वर्तन करणाऱ्या बालकाच्या झर असतो. परंतु या अवस्थेत मात्र आपली भूमिका व कर्तव्य कोणती हे समजून ती थोड्या रितीने पार पाडण्यावर झर असतो. प्रत्येकाने आपी बालकाने आपली भूमिका व कर्तव्य याची जाणीव ठेवून वर्तन केले तर समाजात शांतता व सुव्यवस्था टिकू शकेल असा विचार बालकाच्या मनात तयार होतो.

पातळी 3 : सांकेतिकोत्तर पातळी (वय 3-16 वर्षे)

कोणत्याही समाजाने नियम, नियम हे निरपेक्ष तयार सापेक्ष असतात म्हणून अनेक तर्कसंगत नियम बनू शकतात. हा विचार या पातळीवर बालकाच्या मनात रुजतो. त्यानुसार बालकाचे वर्तन घडत असते.

अ) सामाजिक करारास्थिती

या अवस्थेत व्यक्ती व समाज यांचे परस्परसंबंध असून व्यक्तीने समाजाच्या विकास होण्यासाठी वर्तन करावे, संस्था किंवा समाजाच्या नियमांना अनुसरून वागावे हा विचार मनाशी पक्का करून बालकाचे वर्तन घडते. त्याचप्रमाणे व्यक्ती सामाजिक विकासाच्या हातभार लावून सामाजिक शांतता प्रस्थापित करते. अगदी त्याचप्रमाणे समाजाने व्यक्तीला संरक्षण द्यावे. म्हणजेच वरील पातळी प्रमाणे वरिष्ठ किंवा समाज हे सर्वांनी न मानता व्यक्ती स्वतः आपी घटक आहे इतकेच स्थान दिले जाते म्हणजेच नियमांमधील व्यक्ती निष्ठता ओळखून त्यानुसार वर्तन घडते.

ब) सार्वत्रिक नैतिकतेची स्थिती

सामाजिक नियमांमधील व्यक्तीनिष्ठता लक्षात घेऊन त्यांच्यातील करार व सध्या वाढणारी ही कृत्रिम किंवा व्यक्तीनिष्ठ असते, हे या अवस्थेत बालक शिकते.

[Signature]
Principal
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

प्रत्येक व्यक्ती या नियमांच्या अर्श आपल्या शीतीने लावण्याचा प्रयत्न करते म्हणजेच भैतिक निर्णय घेताना आपली शतसदविवेकबुद्धी नागृत ठेवून निर्णय घ्यावा. भैतिक विचार या अवस्थेत असतो.

अशा पातळीमधून बालकाचा भैतिक विकास होतो आणि बालकाचा मापण काय सांगतो किंवा त्याच्यापुढे कोणती परिस्थिती सादर करतो, याला महत्व नसून बालक त्या परिस्थितीचे आकलन करून तिचा कसा अर्श लावतो यावर भैतिक विकास अवलंबून असतो.

Saan

Shiksha
Principal
Shri T.R.S. Santha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

श्री तुळजाभवानी बहुद्देशीय समाजसेवी
संस्था वेनाळवाडी संचालित.

शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय माढा

छात्राष्टापकाचे नाव - शनात्रभार गण्यदा शमरीन अग्र्युव

प्रात्यक्षिकाचे नाव - ज्ञान आणि अभ्यासक्रम
(विज्ञानाचे स्त्रोत)

वर्ग - बी. एड सेम III

प्रेरणास्थान - प्रो. डॉ. म. पं. सुरवेगे.

मार्गदर्शक - प्रा. काळे एस एन.

1325778655

Shikshan
Principal
Shri T.R.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tq. Madha, Dist. Solapur.

अनुक्रमिका

अ. क्र.	घटकाचे नावे	सही.
१	प्रस्ताविक	
२	ज्ञानाचे प्रमुख स्रोत.	
३	विजनाच्या ज्ञानाचे स्रोत.	सही
४	समाशेष	
५	प्रमाणपत्र.	

822512055

Scanned with CamScanner

Shikshan
Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu. Madha, Dist. Solapur.

प्रस्ताविक

मानव हा विचारशील प्राणी आहे. कोणत्याही मानवाच्या आकृष्यात त्याची यवेदनशीलता मानसिक क्षमता व वर्तन याला स्वरूप महत्त्व आहे.

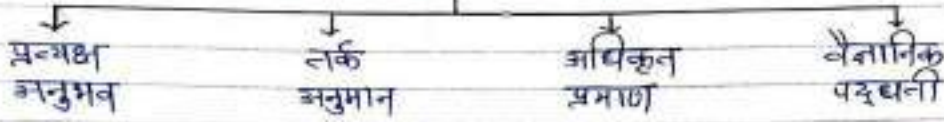
मानव स्वतःचे आधुन्य सुकर समृद्ध करण्याचा व स्वतःच्या विकासा करण्याचा प्रयत्न करत असतो. मानवाला स्वतःचे आधुन्य जगताना अनेक अडचणी व समस्यांचा सामोरा जाणे लागते. काही वेळेस अनावकलीन घटकांना तोंड द्यावे लागते या सर्व घटकांना तोंड देण्यासाठी नवीन ज्ञान मिळवण्याची धडपड मानव करत असतो.

सांगितले मानव स्वतःच्या जिज्ञासा कुतूहलाचे समाधान करण्यासाठी. जगण्या सोडवण्यासाठी वैविध्यपूर्ण प्रश्नांची उत्तरे मिळवण्यासाठी नवे ज्ञान मिळवतो व नवीन व ज्ञान मिळवण्याच्या विविध सूत्रांचा शोध घेत असतो. नदर प्रात्यक्षिकामध्ये ज्ञानाच्या विविध सूत्रांचा अभ्यास केला आहे.

ज्ञानाचे प्रमुख स्रोत.

ज्ञानाचे प्रमुख स्रोत

* प्रत्यक्ष अनुभव

मानवी डोळे, नाक, कान, त्वचा व जीमू ही ज्ञानेंद्रिये अनुभव घेण्यासाठी मदत करत असतात. लोबडेय अनुभव हे शरीरद्वारे असतात. ज्ञानाचा अनुभव हे मस्तिष्काचे मार्ग आहे. ज्ञान घेणे. ज्ञानाचे विविध घटकांचे वस्तूचे व परिस्थितीचे प्रत्यक्ष अनुभव घेणे. या अनुभवांच्या साहाय्याने तो स्वतःची मते तयार करतो. हे त्याचे प्रत्यक्ष अनुभववाद्दारे केलेले ज्ञान असते.

शिक्षक वर्गात अध्यापन करताना मिळालेले अनुभव स्वतःकडे साठवून ठेवतो. या सर्व पूर्व ज्ञाना- साहाय्याने शिक्षक वर्ग अध्यापनात कोणती कृती करावी कोणती कृती करू नये याचा निर्णय घेतो व स्वतःचा अध्यापनात प्रभावी बनवण्याचा प्रयत्न करत असतो. अशा प्रत्यक्ष अनुभवाने ज्ञानप्राप्तीचा केलेला प्रयत्न असे म्हणतात. म्हणून मानवाच्या ज्ञान प्राप्तीचा प्रमुख मार्ग म्हणून प्रत्यक्ष अनुभव हा आंगितलेला आहे.

8271 2885

CS Scanned with CamScanner

Shikhan
Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu, Madha, Dist. Solapur.

२. तर्क / अनुमान

ज्ञान प्राप्तीचा दुसरा मार्ग म्हणजे तर्क अनुमान होय. मानव ज्ञान विकवण्यासाठी जेव्हा बुद्धीजीवी व्यक्तिकडे, तसेच व्यक्तीकडे जातो, मात्र त्याच्या मतांमध्ये व विचारांमध्ये गिन्नता आढळते, तसेच एखाद्या परिस्थितीमध्ये गिन्नता प्रत्यक्ष अनुभव ही घेणे शक्य होत नाही. तेव्हा भ्रमवातभोर एकच पर्याय असतो तो म्हणजे तर्क करणे होय. कारण तर्क वाचणे हे ज्ञानप्राप्तीचे अधिक कार्यक्षम मार्ग तर इतरच शिवाय स्वतःच्या स्वतः नापर करण्याची संधी तर्क मध्ये असते.

कोणत्याही व्यक्तिकडून ज्ञान प्राप्त करण्यासाठी जेव्हा तर्क करणे होय, करण्यासाठी चा मार्गाचा नापर केला जातो तेव्हा या तर्काचे दोन भागात वर्गीकरण केले जाते.

- ① निगमनात्मक तर्क
- ② इदुगाभी तर्क.

① निगमनात्मक तर्क

अॅरीस्टॉटल याने निगमनात्मक तर्क पद्धतीचा विकास केला. निगमनात्मक तर्क ही ज्ञाताकडून अज्ञाताकडे या तन्वाचा नापर करते. यामुळे निगमनात्मक तर्क पद्धतीत ही प्रकारची विधाने मांडलेली असतात.

- पहिले विधान हे स्वनिर्दिष्ट तन्वावर आधारलेले तथ्य असते.
- दुसरे विधान हे पहिल्या विधानातील तथ्याशी संबंध असलेले विशिष्ट कथन असते.
- तरी दोन्ही विधानातील संबंध प्रस्थापित करून काढलेला निष्कर्ष असतो.

अ) उद्गामी लर्क .

उद्गामी लर्क पद्धतीमध्ये विरिष्ठ लक्षांचे वैविध्यपूर्ण अनुभव घेतले जातात घेतलेल्या अनुभवांमध्ये परस्परसंबंधांचे विश्लेषण करणाऱ्या प्रयत्न केला जातो . केलेल्या विश्लेषणातून सर्वध्याधारण तत्त्वांचा शोध घेतला जातो . उद्गामी लर्क पद्धतीत 'विरिष्ठाकडून सामान्याकडे' या तत्त्वाचा वापर केला जातो . या पद्धतीमध्ये 2 प्रकार पडतात .

अ) परिपूर्ण उद्गमन .

परिपूर्ण उद्गमन पद्धतीमध्ये कोणत्याही व्यक्तीचे व समस्यांचे प्रगटन करून निष्कर्ष काढले जातात म्हणून परिपूर्ण उद्गमन लर्क पद्धतीने काढलेले निष्कर्ष हे अचूक . अदेशनिश्चीत व विश्वासनीय असतात .

ब) अपूर्ण उद्गमन .

अपूर्ण उद्गमन ही परिपूर्ण उद्गमनापेक्षा वेगळी पद्धती आहे . याची जाणीव आपल्याला नावावरून लक्षात येते . अपूर्ण या शब्दाचा अर्थाने आपणाय या लर्क पद्धतीत दिसून येतो . जेव्हा कोणत्याही व्यक्तीला एखादा निष्कर्ष काढण्यासाठी सर्व व्यक्तींपर्यंत किंवा घटकांपर्यंत पोहचणे शक्य नसते . तेव्हा तो त्या सर्व व्यक्ती किंवा घटकामधील प्रतिनिधित्व करणाऱ्या नमुना निवडतो . निवडलेल्या नमुना गटाचे निरीक्षण करून महिती संकलित केली जाते व त्यावरून निष्कर्ष काढले जातात आणि हे सर्व व्यक्तींना किंवा घटकांना लागू केले जातात .

Shiksha
Principal
Shri T.R.S. Santha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu, Madha, Dist. Solapur.

③ अधिकृत प्रमाण

व्यक्ति आपने दैनंदिन जीवनान्तील वेगाच्या विविध साध्या व अडचणी इर करणाऱ्याठी अधिकृत व्यक्तीचा यत्ना घेणे कायम पसंत केलो पुर्वीच्या काळी धार्मिक समुच्च व्यक्ती समाजप्रमुख व्यक्ती, नेते हे अधिकृत प्रमाण मानले जाते. कारण हे व्यक्ती आदर्श व आदरणीय व्यक्ती म्हणून त्यांचे म्हणून मार्गदर्शन इतर व्यक्तींनी घ्यावे ही अपेक्षा किती जात होती. आता मात्रा एकविसाव्या शतकात अधिकृत प्रमाणाची संकल्पना काहिशी निगडीत प्रत्येक गोष्ट क्षेत्र हे विशिष्ट व संगत बनले आहे. त्या प्रत्येक क्षेत्रात नव व्यक्ती उपलब्ध आहेत. हे नव व्यक्ती अधिकृत प्रमाणच असतात. कारण त्या विशिष्ट क्षेत्रातील व्यक्ती ही बुद्धिमत्ता, शिक्षित व अनुभवी असल्याने या नव व्यक्तीकडे अधिक माहिती असते.

④ वैज्ञानिक पद्धती

अरिस्टॉटल निभमिन पद्धती न वेकनची निगमन पद्धती यांच्या एकत्रिकरणाने चार्लस डार्विन यांनी निगमन - विगमन या पद्धतीचा विकास केला. यांच्या पते या दोन प्रकारच्या नव पद्धतीचा विचार प्रक्रिया ही अधिक देवपूर्ण व सुरूपष्ट करता येते. या विचार प्रक्रियेलाच वैज्ञानिक पद्धती या नावाने ओळखले जाते म्हणून चार्लस डार्विन या वैज्ञानिक पद्धतीचे जनक मानले जाते.

वैज्ञानिक पद्धतीचा पात्र-या -

वैज्ञानिक पद्धती ही वैज्ञानिक पद्धत आहे. या पद्धतीत क्रमबद्धता, पद्धतशीरपणा वाला म्हत्त्व आहे. तय्याचे क्रमबद्ध निश्चिण केले जाते.

Shikshan
Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

वैज्ञानिक
पद्धतीच्या
पाचऱ्या

- समस्येचे जाणीव
- समस्या स्वरूप निश्चित व विश्लेषण
- समस्येची निवड व त्याचे उपयोजन
- आत्मांची निवड व त्यांचे उपयोजन
- प्रयोगाचे निष्कर्ष

वैज्ञानिक पद्धतीची वैशिष्ट्ये

- १) आध्यात्मिकतेचे स्पर्धीकरण
- २) निरीक्षणक्षम व पडताळाक्षम तऱ्याचे सहेतुक संयमक
- ३) जटील व गुंतागुंतीच्या अकलनात्वाची विश्लेषण
- ४) अनुभवात्तीत ज्ञानाचे विश्लेषण
- ५) मापन साधनांचा उपयोग
- ६) अनुभव व परिणामाचा अर्थ जावणे
- ७) पूर्व अदृशित प्रक्रिया

9229128611

Scanned with CamScanner

Shikhan
Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu, Madha, Dist. Solapur.

अभ्यासक्रम न्याय देऊ शकत नाही *learning by doing* आणि *learning by living* या सूत्रांच्या आधारे प्रथम अमेरिकन 'विज्ञान' मंडळ संस्थापनेची सुरुवात झाली. भारतामध्ये 1957 साली NCERT ने विज्ञान मंडळ स्थापन करीता परवानगी दिली.

क विज्ञान मंडळ स्थापनेची मुख्ये:

- 1) विद्यार्थ्यांस स्वयं निर्वाह योज्याची संधी निर्माण करणे.
- 2) विद्यार्थ्यांचा दृष्टिकोन विराल बनवणे.
- 3) विद्यार्थ्यांना रिकाम्या वेळेचा सदुपयोग करून देण्याची सवय जावणे.
- 4) आनंदी अनुभवांद्वारे विज्ञानाचे अध्ययन करणे.

ख विज्ञान संग्रहालयास भेट (Visit to Science museums)

विज्ञान संग्रहालयाची भारतात 1955-56 या साली सुरुवात झाली. संग्रहालय हा अध्ययनाचा महत्त्वाचा भाग आहे. यामुळे विद्यार्थ्यांना विविध वस्तूंची सत्यदर्शन, क्षेत्र, वर्गाने न्याय गोष्टींचा अभ्यास करवतात. त्या गोष्टी सत्यपणे पाहण्यास मिळतात. यामुळे प्रत्यक्ष ज्ञानाचा अनुभव घेता येतो. विज्ञान विषयाचा अद्ययावतता उद्देश परिभरातील घटकांचा टूट-आलेख स्वकल्पाने संकल्प जन्म आवावा आसा आसतो. तो उद्देश विज्ञान वस्तुसंग्रहालयांमुळे साध्य होतो.

ग विज्ञान जत्रा (Science fairs)

विज्ञान जत्रा हा एक वार्षिक अभ्यासानुवर्ती उपक्रम आहे. या उपक्रम पदार्थ लयेच दिग्दर्शन केले जाते. विज्ञान जत्रेत शास्त्रज्ञांची व्याख्याने, विज्ञान विषयावर चित्रपट, चर्चासत्र, विज्ञान खेळ वैज्ञानिक

साधनांचे प्रदर्शन असे उपक्रम राबविले जातात. विज्ञान जत्रेन विद्यार्थी व शिक्षक परिश्रमपूर्वक विज्ञान जत्रा यशस्वी करण्यासाठी धडपड करतात. विज्ञान जत्रा ठा. विद्यार्थ्यांचा उपक्रम असतो. विज्ञान जत्रेला येणाऱ्या लोकांकडे विद्यार्थी प्रयोग करतात व विज्ञानाचे रंगरंगीत जीवनातील महत्त्व समाजाला पटवून देतात.

⑤ विज्ञान प्रदर्शन (Science Exhibition)

शास्त्रविषयक प्रदर्शनांचे आयोजन शासकीय व खाजगी संस्था करतात. राष्ट्रीय स्तरावर NCERT ही शासकीय संस्था विज्ञान प्रदर्शनांचे आयोजन करते ही संस्था विज्ञान प्रदर्शनांचे राज्य स्तरावरील विस्तार सेवा केंद्रांमार्फत राज्य, जिन्हा, तालुका, विभाग स्तरावर विस्तार सेवा प्रदर्शनांचे आयोजन करते. राज्यात प्रथम येणाऱ्या विद्यार्थ्यांची निवड करून राज्य व केंद्रशासित प्रदेशांचे एका राष्ट्रीय प्रदर्शन दिल्ली येथे भरविले जाते. राष्ट्रीय प्रदर्शनाची शुरुवात 1970 पासून सुरू झाली आहे.

⑦ शास्त्रीय / विज्ञान विषयक छंद (Scientific hobbies)

विज्ञान विषयक झेव्यापनाचा उद्देश विद्यार्थ्यांना ज्यांच्या फुरसदीच्या वेळेचा सदुपयोग करण्यासाठी स्वतःचा नावण्याचा आहे. वेळेचा सदुपयोग करण्यासाठी विविध कृती करता येण्यासाठी जाणून घ्यावे. केल्या जाणाऱ्या कृती जाणण्याची विद्यार्थ्यांची वैयक्तिक आवड ज्यावर शक्ती अवलंबून असतात. विद्यार्थ्यांना मिळालेल्या शिकामधी वेळेचा काम काम करतात.

यावर त्यांचा उद्देश अगजतो शास्त्रीय दृष्ट्याचा जोपासणमागधी विद्यार्थ्यांना शिकवण्या वेळी कक्षा येणाऱ्या कृतीची मंडी उपलब्ध करून द्यावी. शिकवण्या वेळी निविद्य वेळ - वेळी कल्पनाशक्ती जिनावा, संग्रह करणे, रचनात्मक कार्य करणे या शक्तींचा विकास घेऊन सर्वात्मनेरक व्यक्तीमत्त्व विकसित घेणे.

⑧ पाणधर (Aquarium)

पाणधरत सजीव साठवून त्यांचे निरीक्षण करता येते. इष्टिकायिती आकाराच्या काचेच्या भागात प्राणी व वनस्पती साठवून त्यांना नैसर्गिक वातावरण पुरवले जाते. पाणधर एका कोपऱ्यात ठेवून शाळेचा तो कोपरा जिवंत बनवता येतो. पाणधर लहान असल्याने तो एका ठिकाणातून दुसऱ्या ठिकाणी हलवता येतो. त्यातील सजीवांचे निरीक्षण अगदी जवळून करता येते.

⑨ वनस्पती संग्रहालय (Herbarium)

वनस्पतींचा संग्रहाय करताना त्या वनस्पतींचे निरीक्षण करणे, त्याचे मूळ निश्चिती व वर्गीकरण करणे, मोला महत्त्व असते. वनस्पती या प्रदेश व वातावरणांनुसार वेगवेगळ्या असतात. वनस्पतींचा संग्रहाय या तीन पद्धतीने केले जाते.

1. प्रत्यक्ष जंगलात जाऊन वनस्पतींचा संग्रहाय करणे.
2. वनस्पतींच्यानात वनस्पती वाढवून त्यांचा संग्रहाय.
3. वनस्पती संग्रहालयात वनस्पतींचा संग्रहाय करणे.

प्रत्येक वेळी जंगलात जाऊन वनस्पतींचा संग्रहाय करणे शक्य नसते त्यांचे सर्वच वनस्पती वनस्पतींच्यानात वाढवता येतीलच असे नाही.

निम्नच्या पद्धतीत वनस्पतीचा संग्रह करून वनस्पती संग्रहालयात ठेवता येतात व त्याचो वनस्पतीचा अभ्यास करता येतो.

⑩ इंटरनेट (internet)

अलीकडच्या काळात आधुनिकीकरणामुळे वृद्धलेखी इंटरनेटचा वापर आणि त्यामुळे कमी वेळाने इतर देशांशी उपयुक्त माहिती internet मुळे मिळते. शोध संकल्पना एखादी ठिकाणी मिळून जाते आणि कमी वेळाने मिळते.

समारोप

जी. एड. द्वितीय वर्षातर्गत 'ज्ञान आणि अभ्यासक्रम या विषयातील माध्यमिक शाळेतील विज्ञान विषयाचे ज्ञानाचे स्त्रोतांवर प्रकल्पाचे प्राव्याक्षिक कार्य पूर्ण करत असताना ज्ञानाच्या स्त्रोतांचा अभ्यास करता आला तसेच त्याची माहिती मिळाली. विज्ञानाच्या ज्ञानाच्या विविध स्त्रोतांची ज्ञान मिळाले.

हे प्राव्याक्षिक कार्य पूर्ण करताना आपल्या महाविद्यालयाच्या प्राध्यापिका काठे मंडम आणि प्रा. इंगळे अर बांसे मोलाचे मार्गदर्शन मिळाले. त्याबद्दल मी त्यांचे मनपूर्वक आभारी आहे.

प्रमाणपत्र

प्रमाणित करण्यात येते की, सोलापूर
विद्यापिठांतर्गत शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय
माढा येथील वी. एड अभ्यासक्रमांतर्गत
" ज्ञान आणि अभ्यासक्रम " या विषयाचे
'विज्ञानाचे स्त्रोत' हे प्रात्यक्षिक कार्य
इनामदार जयश्र अमरीन अय्युब यांनी
यशस्वीपणे पूर्ण केले.

मार्गदर्शिकाची स्वाक्षरी.

8228129825

Scanned with CamScanner

Shikshan
Principal
Sri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu, Madha, Dist. Solapur.

श्री तुळजाभवानी बहुद्देशीय समाजसेवी
संस्था वेताळवाडी संचालित

शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय माढा

छात्राध्ययापकाचे नाव - रत्नामदार सय्यब अमरीन अय्युब
प्राध्यापिकाचे नाव - 8वी ते 10वी एका पुस्तकाचे
विश्लेषण

वर्ग - बी एड सेम III

तार्किक - प्रा. डंगळे पी. एम.

प्रेरणास्थान - प्रा. डॉ. म. पं. शुकसे

Shukse
Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu, Madha, Dist. Solapur.

अनुक्रमाणिका

अ क्र.	घटक	संख्या
1	तापशील प्रस्तावना	1
2	प्रस्तावना	
3	गण व महत्त्व	
4	पाठ्यपुरतकाचे विश्लेषण	2
5	शैक्षणिक भूमिका	
6	समारोप	
7	प्रमाणपत्र	

6228120655

Shared with Dribbble

Shikhan
Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu, Madha, Dist. Solapur.

प्रस्तावना

शिक्षणाची दृष्टी आणि उद्दिष्टे यांचा विचार करून अभ्यासक्रम पूर्ण केला जातो. मानून विविध इतल्या विषयांचे पाठ्यक्रम तयार केला जातो. आणि पाठ्यक्रमावर आधारीत पाठ्यपुस्तक हे अध्ययन अध्यापनाचे महत्त्वाचे साधन आहे. अध्ययन व अध्यापन पद्धतीमध्ये ज्या प्रमाणे शिक्षक व विद्यार्थी यांचा केंद्रबिंदू विषयासाठी विविध विषयासाठी विशेष उद्दिष्टांवर आधारीत अशा सरावबंध आराध मध्ये पाठ्यपुस्तक येय.

0226129605

Shikhan
Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu. Madha, Dist. Solapur.

ग़रज आणि महत्त्व

- १) शिक्षकाला पूर्ण वर्षात काय रिकवायचे ते पाठ्यपुस्तकातून समजते.
- २) ठरवलेली शैक्षणिक उद्दिष्टे साध्य करता येतात.
- ३) नयेच पाठ्यपुस्तकाच्या बाबतीत सर्व महत्त्व पूर्ण बाबी समजता येतात.
- ४) ठराविक वर्षा नंतर अभ्यासक्रम बदलला जातो.
- ५) विद्यार्थ्यांना सरावासाठी इनाम देता येतो.

Shikhan
Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu. Madha, Dist. Solapur.

पाठ्यपुस्तकाचे विश्लेषण

पाठ्यपुस्तकाचे नाव - विज्ञान आणि तंत्रज्ञान :
शासन निर्णय मंजुरी क्रमांक :

अभ्यासक्रम २११७ (प्र.क्र. ४३/१६) एग जी-४
दिनांक २५/१०/२०१६ अन्वये स्थापन केलेल्या समन्वय
समितीचा दिनांक १३-०१-२०१७ रोजीचा बैठकीमध्ये
हे पाठ्यपुस्तक निर्धारित करण्यास मान्यता देण्यात
आली.

प्रथम आवृत्ती - २०१७

महाराष्ट्र राज्य पाठ्यपुस्तक निर्मिती आणि
अभ्यासक्रम मंडळ पुणे.

या पाठ्यपुस्तकाचे सर्व घटक शहरील या
पुस्तकातील कोणताही भाग संचालक महाराष्ट्र राज्य
पाठ्यपुस्तक निर्मिती आणि अभ्यासक्रम संशोधन
मंडळ यांच्या परवानगी शिवाय उध्वस्त करता
येणार नाही.

Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

मुख्यपृष्ठ व सजावट

1. श्री. विवेकानंद शिवशंकर पाटील.
2. कु. आराजा आडगाणी.

अक्षर जुळवणी -

1. मुख्यपृष्ठाच्या सजावटीत तंत्रज्ञान पर्यावरण शिक्षण अजीव जीवशास्त्र, रसायनशास्त्र, विद्युत् उपकरणे, चित्रे पथकोनी आकाराच्या चित्रात दिली.
2. तयार रसायन शास्त्रातील नावे दिली आहेत.
3. या चिनामध्ये पृथ्वीला हात लावलेला दाखवला आहे.

संयोजक -

श्री. संजिव अरुण पाटीले सर.
विशेषाधिकारी शास्त्र विभाग.
पाठ्यपुस्तक मंडळ, पुणे.

कागद - 70 जी एच एच क्रिमशेवट.

सुव्यवहार - NIPB/2017 - 18/07K/100,000/-

निर्मिती - श्री. सविताट्ट आफळे
(मुख्य निर्मिती अधिकारी)

प्रकाशक - श्री. राजेंद्र विस्मफते
(निर्मिती अधिकारी)

श्री. विवेक गोसावी (नियंत्रक)
पाठ्यपुस्तक निर्मिती मंडळ, प्रभादेवी मुंबई.

12/2017/29/001

Shikshan
Principal
Shri T.R.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tq. Madha, Dist. Solapur.

शैक्षणिक भूमिका .

विद्यार्थ्यांच्या व्यंगट, पूर्वज्ञान श्यापाजिक्त परिस्थिती यांचा विचार करून निजानाभरील संकल्पना स्पष्ट होण्यासाठी ज्ञान, आकलन व उपयोजना या अदिदृष्टांना प्राधान्य देणे आवश्यक असते. निजानाभरील संकल्पना ठर करणयासाठी मरण करता येतील असे प्रयोग पाठान दिले .

प्रयोगातून ज्ञान ही संकल्पना समजण्यास मदत होते. इती पुरुष समानता पर्यावरण रक्षण, वैतनिक दृष्टिकोन, सर्व धर्म समभाव ही तन्ने वेगवेगळ्या उदाहरणातून नितातून विषयाच्या विद्यार्थ्यांच्या मनावर विंबनता येतात .

Shikshan
Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu, Madha, Dist. Solapur.

पर्यावरण व्यवस्थापन माहिती अंग्रेषण
नंत्रज्ञान प्रगती नवीन दिशा प्रकारे परावर्तन
पाठाच्या शेवटी दिलेला सारांश विद्यार्थ्यांच्या अस्वाभाविक
महत्त्वपूर्ण ठरेल. याचबरोबर पाठ्यावली दिलेले स्वाध्याय
पुरत अथून परिक्षेची पूर्वतयारी करायला उपयुक्त आहे.

अशा प्रकारे महाराष्ट्र राज्य पाठ्यपुस्तक
निर्मिती व अस्वाभाविक मंडळ, पुणे. विभागात बनवलेल्या
श्रवणा नववीच्या विज्ञान व तंत्रज्ञान या पाठ्यपुस्तकाचे
विज्लेखण केले.

शासन विषयी समिती

- १) डॉ. चंद्रशेखर वसंतराव मुरुमकर (अध्यक्ष)
- २) डॉ. दिलीप अशाशिव जोष (उपाध्यक्ष)
- ३) डॉ. अमत्र जेहे (सदस्य)
- ४) जं. शुभमा नितीन विद्याने.
- ५) श्रीमती गृणालिनी देसाई.
- ६) श्री गजानन द्विवानीराव सूर्यवंशी.
- ७) श्री. सुधीर बाबुराव कांबळे.
- ८) श्रीमती दिपाली धनंजय माने.
- ९) श्री शजीव अरुण पाटीळे.

शासन विषय अभ्यास गट

- १) डॉ. प्रभाकर नागनाथ शिरसागर
- २) डॉ. जेश्व मोहम्मद वाकीओडरीन
- ३) डॉ. विष्णू वझे
- ४) डॉ. शाश्वती गोरखनाथ चौकडे
- ५) डॉ. अजय दिगंबर नहाजन.
- ६) श्रीमती दिलीप ठाकूर.
- ७) श्रीमती पुष्पलता गावंडे.
- ८) डॉ. शजेग शैमनराव वामन.

समाशेष

की. एउ द्वितीय वर्ष अड्याअकृमांतर्गत विज्ञान अध्यापन पद्धतीतील 8वी-10वी यांमधील एका इतलेतील पाठ्यपुस्तकाचे विश्लेषण करून हे प्रात्यक्षिक कार्य पूर्ण करण्यात आले.

हे प्रात्यक्षिक कार्य पूर्ण करताना विविध अनुभव मिळाले. याचा भावी अध्यापन प्रक्रियेत खूप उपयोग होईल.

तसेच हे प्रात्यक्षिक कार्य पूर्ण करताना प्रा. काळे एम. एम. मॅडम व इतर प्रात्य प्राध्यापक वर्ग यांचे भोलाने मार्गदर्शन लाभले. तसेच आमचे विद्यार्थी मित्र-त्रैनिणीचे अडकार्य लाभले. म्हणून मी यांची आभारी आहे.

Shikhan
Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

श्री तुळजाभवानी बहुदेशीय समाजसेवी
संस्था वेनाळवाडी संचालित

शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय माढा

छात्राध्यापकाचे नाव - इनामदार सखदा अमटीन अय्युब

प्रात्यक्षिकेचे नाव - वर्तमानपत्रे, सिनेमा आणि साहित्य इ.
प्रसार माध्यमातील हत्तीविषयक चिंतिकरणाचा
विश्लेषणात्मक अभ्यास
(लिंग, शाळा, समाज)

वर्ग - बी.एड. II sem IV

नार्गदशकि - प्रा. दुधे एम. एम.

प्रेरणास्थान - प्रा. डॉ. म. प. सुरवसे सर.

Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu, Madha, Dist. Solapur.

प्रस्तावना

एका कुटुंबातील पुरुष शिक्षित असेल तर तो एकदाच सुशिक्षित होतो परंतु एखाद्या कुटुंबात स्त्री सुशिक्षित असेल तर अपूर्ण कुटुंब होते. प्राचीन काळापासून समाज जीवनामध्ये स्त्रियांना दुय्यम स्थान देण्यात आले आहे. त्यामुळे इतर गोष्टींमध्ये लक्ष देण्याची मानसिकता आढळून येते नाही. त्यांच्या फक्त चूल आणि मूल सांभाळणे जबाब विचार केला जातो. त्यामुळे स्त्रियांना पाहिले त्या प्रमाणाने विकास प्राचीन काळी होऊ शकला नाही.

आज २१ व्या शतकात स्त्रीया अर्धच क्षेत्रात पुरुषांच्या बरोबरीने काम करताना दिसतात. प्रत्येक क्षेत्रात आज स्त्रीयांनी उल्लेखनीय कामगिरी केलेली आढळून येते.

अदर प्रात्यक्षिक समाजामध्ये स्त्रियांना जीवनाविषयी प्रचारात्मक माहिती देण्याच्या चित्रणांच्या संग्रह केला आहे.

स्त्रियांचे सिनेमातील चित्रिकरण

समाजातील बदलेक लोक आज मनोरंजन किंवा कुरमणुकासाठी विविध प्रकारचे सिनेमा बघतात. परंतु सिनेमा फक्त मनोरंजन करत नसून त्यामधून समाजामध्ये वैचारिक जागृती निर्माण करायची ही महत्त्वपूर्ण कामगिरी करतात त्यामुळे दिग्दर्शक विविध भाषांमध्ये चित्रपट निर्माण करून समाजात वैचारिकता निर्माण करण्याचा प्रयत्न करतात. या सिनेमातील अर्थ चित्रपट स्त्रियांच्या जीवनावर देखील तयार केलेली आहेत. त्यामध्ये स्त्रियांवरील अज्ञान व तमचे त्यांच्या अग्रोशील समस्या भासून स्त्रियांचे जीवनमान उंचवण्याच्या प्रयत्न सिनेमातून केला जातो. सिनेमातील मला भावलेला चित्रपट खालीलप्रमाणे.

0226129655

Scanned with CamScanner

Shikshan
Principal
Shri T.R.S. Santha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu, Madha, Dist. Solapur.

नारायण श्रीपद राजहंस बालगंधर्व

रंगभूमिवर श्लीया अभिनय करीत असताना या काळात आपला इवेडुस रांगविलेल्या श्लि भूमिका बालगंधर्व यांच्या समिद्ध आहे. याकूस श्लियाचा अभिनय क्षेत्रामध्ये आज महामहार साबेली आहे. प्रथमतः श्लियांना या अभिनय क्षेत्राकडे आकर्षित करण्याचे कार्य बालगंधर्व यांनी केले आहे. असे म्हणण्यात यावे काय २० व्या शतकात जमीवेली श्लियांका फक्त चूल आणि मूल या भूमिके वून अधिले जाव होते. प्रथम रंगभूचावर आज भरपूर समाजात समाजाप्रदने श्लि कलाकार आढळतात.

3226128685

Scanned with CamScanner

Shikshan
Principal
Shri T.R.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu. Madha, Dist. Solapur.

गोरी काँम

दिग्दर्शक - आमिर्ग कुमार

नायिका - प्रियांका चौम्रा

नायक - दर्शन कुमार

आमिर्ग कुमार यांनी २००५ साली हिंदी भाषेतील गेरी काँम हा चित्रपट तयार करून या चित्रपटामध्ये भारतीय डॉक्युमेंट्री ज्वेलची स्वरी गोष्ट सांगितली आहे. तसेच कौटुंबिक श्रमिकांचे स्थान जीवनातील कठोरी चिन्तित केले आहे.

या चित्रपटामध्ये कौटुंबिक श्रमिकांचे स्थान उंचावण्यात मदत झाली. तसेच खेड्यांना जीवनात किती संकराना तोंड द्यावे लागते त्याचे वर्णन केले. व्यवस्थित प्रकरीकरण केल्यामुळे वाईरीकरण धाऊन आले.

Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

हंगल

दिग्दर्शक - निनीन निवारी.

निमित्त - अमीर खान .

नायिका - ७ फातिमा शेख
७ खन्ना मल्होत्रा .

निनीन निवारी यांनी सुप्रसिद्ध कुरुतीपट्ट
महावीर शिंग फोगट आणि त्यांच्या मुली नीना फोगट
आणि खन्ना फोगट यांच्या जीवनावर आधारित
'हंगल' हा चित्रपट तयार करून तो २३ डिसेंबर २०१६
साली प्रदर्शित केला .

या चित्रपटातून महावीर शिंग फोगट
यांची भूमिका अमीर खान यांनी स्विकारली. यांना
राष्ट्रकल अर्धवत्त सुवर्ण पदक व निवृत्तल्या वे
आपल्या मुलगा नाई खणन कुरुतीयाची मुलांची तयारी
करण येतात .

या चित्रपटातून इलीयांपे जीवनमान उंचाल्यात
मदत शालेनी दिग्गज येत, वसेच अमाजाचा मुलीकडे
पाहण्याचा दृष्टिकोन बदलतो .

0226129035

Scanned with CamScanner

Shikshan
Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

साहित्यातील स्त्रियांचे चित्रण

ज्ञान दिले पूर्वी समाजामध्ये स्त्रियांना दुय्यम दर्जाचे वाचने देवत अथवा त्यामुळे स्त्रियांची अतिशय दमनीय अवस्था झालेली अथवा काही भारतीय समाजसुधारकांनी त्यांना शिक्षण देण्याचा प्रयत्न केला.

आविनीबाई फुले यांनी महिलांना शिक्षण दिले आणि त्यामुळे महिला कुशिक्षित होत आहेत आणि त्यांच्यावर होत असलेले अन्याय समाजासुधारकांच्याच्या प्रयत्न आपल्या साहित्यातून करत आहेत.

नाराबाई शिंदे

नाराबाई शिंदे यांनी मराठी भाषेमध्ये स्त्रियांच्या जीवनकथा आणि स्त्री-पुरुष वृत्तना हा ग्रंथ लिहता स्त्रियांवर होणारे अन्याय व त्यांना भिळणारी वागणूक समाजाच्या समोर तसे पाठण्याचा प्रयत्न केला हा ग्रंथ लोक भाषेत असल्यामुळे या ग्रंथातून महिलांचे जीवनमान उंचावण्याचा प्रयत्न केला जातो.

कहिणाबाई चौधरी.

कहिणाबाईचा जन्म जळगाव जिल्ह्यातील अयोदि गावात इ.स. १८५० मध्ये झाला. त्या निरक्षर होत्या. तथापि त्यांच्यापाशी जिवन काळ स्वनेधी निव्वर्गण आणि प्रतिभा होती. यामध्ये त्यांचे आद्युष्य गेलं. ते शोनीकाम व घरकाम करता उत्कृष्टपणे ओल्या गाव असत.

ओपानदेव चौधरी आणि त्या त्यांना जमेल नेव्हा त्या स्वना वेळोवेळी उत्कण घेत असत. आपल्याला लिहता वाचता न भोगत्या अशा कहिणाबाई!

साहित्य

- ① सुवर्णाचा थोपा.
- ② माहेर
- ③ मामी माय अश्ववती
- ④ अंसार बरो.

अशा प्रकारे अनेक कविता रचून कहिणाबाई चौधरी यांनी समाजातील विविध कुलीबद्दल प्रकारा टाकून परिवर्तनामध्ये बहुमानाचे कार्य केले.

समाशेष

की. एउ द्वितीय वर्ष अध्यायक्रमांतर्गत शाळा. लीग व समाज या विषयातील वर्तमानपत्रे चिनेमा व साहित्य क्षेत्रातील हित्यांचा चित्रीकरण विरलेषणात्मक अध्याय करणे हे प्रात्यक्षिक कार्य पूर्ण केल्यामुळे हित्यांचे झुसणारे समस्या कोणत्या आहेत आणि त्या समाजासमोर मांडून करा प्रकार सोडवण्या जातील याकडे लक्ष वेधले .

हे प्रात्यक्षिक कार्य पूर्ण करण्यासाठी मला सर्व साहाय्यक वृत्तीने वेळोवेळी मदत आणि मार्गदर्शन केले. त्याबद्दल मी त्यांचे मनपूर्वक आभारी आहे. तसेच माहाविद्यालयातील अनेक शिक्षिकांनी देखील वेळोवेळी सहाय्ये केले त्यामुळे त्यांचेही आभार

धन्यवाद !

1726120058

Scanned with CamScanner

Shikhan
Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

श्री लुळजाभवानी बहुद्देशीय समाजसेवी
संस्था वेताळवाडी मंचलिन.

शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय माढा

स्नातकाध्यापकाचे नाव - इनामदार अम्बरा अमरीन अश्रुब

प्राध्यापिकाचे नाव - शिविंद्रनाथ हागोरे आणि महत्मा गांधी
सांच्या शिक्षणिक विचारसभा जीवन
विषयक अभ्यास.

वर्ग - बी एड - II sem IV

मार्गदर्शक - प्रा. कान्हे एम. एम.

प्रेरणास्थान - डॉ. प्रा. म. प. भुरवले सर.

रविंद्रनाथ टागोर

जन्म - 7 मे 1861

स्थल - कलकत्ता (बंगाल)

धरोण - बंगाली जमिनदार

वडील - महर्षी देवेन्द्रनाथ

कार्ये - शांती निकेतनची स्थापना 22 डिसें 1901

गीतांजली काव्यसंग्रहालय नोबेल
परितोषिक 1913

सुरत जेथे श्रीनिकेतन संस्थेची
स्थापना 1912

रविंद्रनाथ व गांधीजी यांची प्रथम भेट
1915 ब्रम्हचर्यात्मिन्म नावामे वस्तीगृह
शुक्त शाळा सुरु केली.

* जीवन विषयक तत्वज्ञान -

1. व्यक्तीगत अनुभवाला विशेष महत्त्व देणे.
2. व्यक्ती अनुभवातून सत्याचा शोध.
3. ईश्वरान्चे अस्तित्व मान्य
4. मानवता मूल्यावर भर
5. मानवतेची सेवा हे प्रत्येकान्चे परम कर्तव्य.

* शिक्षण विषयक विचार

1. शिक्षण म्हणजे अविष्कार शोध.
2. निसर्गातून शिक्षण मिळणे आवश्यक
3. शिक्षणाला कृतीला प्राधान्य
4. माणसाची परीक्षा त्याच्या विचारांवर न करता कृतीवर करावे.
5. जे शिक्षण देवगासाठी मुलांना चार भिंतीतून बाहेर काढणे.

* शिक्षकविषयी विचार

1. शिक्षकाला विद्यार्थ्यांविषयी जिहाळा असावा.
2. मुलांना शिकवण्यापेक्षा स्वतः आधी मूल होऊन शिकावे.
3. शिक्षकाने निरंतर अध्ययनशील असावे.
4. विद्यार्थ्यांशी निपक्षपातीने वागणारा असावा.
5. विद्यार्थ्यांशी मित्रत्वाचे नाते प्रस्थापित करणारा शिक्षक असावा.

* शिक्षणाची ध्येये -

1. अध्ययन - अध्यापन प्रक्रियेत बालकांना निःसर्गच्या आनिष्ट्यात शिक्षण दिले पाहिजे. त्यामुळे मुलांना वेगवेगळे अनुभव मिळतील. या अनुभवातून त्यांना उत्तम शिक्षण मिळेल.
2. अध्ययन - अध्यापनात पूर्ण स्वातंत्र्य असावे.

Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu. Madha, Dist. Solapur.

* अध्यापन पद्धती -

1. शक्तिप्रनाशानी पुस्तकी अध्यापनाचा स्वीकार केला.
2. चर्चा व बोधून आणि क्रिडा
3. निरसर्गच्या मानिष्ट्यात शिक्षण
4. दस्त व्यवसायाद्वारे शिक्षण
5. खेळांतून शिक्षण
6. क्रिडा पद्धतीवर भर

* अभ्यासक्रम -

1. अभ्यासक्रम जिवाभिमुख विद्यार्थी कृतीला चालना देणारा, कृतीयुक्त शिक्षण पद्धतीवर भर देणारा असावा.
2. भाषा, साहित्य, गणित-विज्ञान (शस्त्राद्यन-वनस्पती शास्त्र) धर्म, तत्वज्ञान, मानसशास्त्र, संगीत, कृत्य व नाट्य इ. या समावेश आसावा.
3. शिक्षणातून सर्वांगीण विकास व्हावा.
4. खेळाच्या मानसिक स्वातंत्र्यासाठी शिक्षण.

Shikshan
Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu, Madha, Dist. Solapur.

महात्मा गांधी

जन्म - 2 ऑक्टो. 1889

स्थळ - पोरबंदर (गुजरात)

व्यवसाय - दिवाण व्यवसाय

वडील - कृष्णचंद्र गांधी हे राजकोट संस्थानचे दिवाण होते.

कार्ये - टॉलरेंस आन्तराची स्थापना 1911

. चरखेच्यात ग्रामशिक्षणाचा प्रारंभ 1917

. गुजरात विद्यापीठाची स्थापना 1921

. वर्या शिक्षण परिषदेची स्थापना

. नई तालिम, बुनयादी शिक्षा आणि मुलादयोगी शिक्षण

. Basic education award 1937

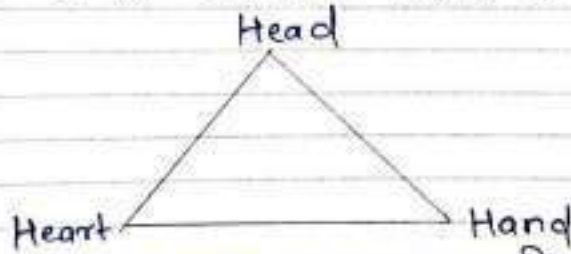

* जीवनविषयक तत्त्वज्ञान

1. परमेश्वरेश्वर मिलांत श्रद्धा
2. सत्य, अहिंसा, सत्याग्रह या मार्गांचा विकास
3. मानवता हाच श्रेश्ठ धर्म
4. जनसेवा हीच ईश्वर सेवा.
5. भैतिक वर्तन जीवनाचा श्रेश्ठ आध्या

* शिक्षणविषयक विचार

1. शिक्षण म्हणजे माणूस घडवणे
2. विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण विकास 3-4 मधून मांडला.

3. 3-4 या समन्वय साधून व्यक्तींचा सर्वांगीण विकास होतो.

4. Knowledge instered

* शिक्षकविषयी विचार

1. शिक्षक मार्गदर्शक विकासासाठी प्रयत्नशील असावा.
2. शिक्षक त्यागी वृत्तीच्या असावा.
3. शिस्तप्रिय असावा.
4. निर्भय व चारित्र्यवान असावा.
5. शिक्षक मज्ज आणि सुशिक्षित असावा.

* शिक्षणाची ध्येये

1. प्रशिक्षणाच्या द्वारे व्यक्तीच्या अंगी स्वावलंबनाची प्रवृत्ती निर्माण झाली पाहिजे.
याद्वारे शिक्षण व्यक्तींना येजगाशाच्या संधी उपलब्ध करून देणे.

शिक्षण म्हणजे बेकाशीची अगुडव्याचा मार्ग असून धार्मिक सहिष्णुता निर्माण करणे.

2. धार्मिक सहिष्णुता निर्माण करून बेकाशी विरुद्ध विमा असे स्वरूप प्राप्त करणे.

* अध्यापन पद्धती -

गांधीजींनी अध्ययन - अध्यापनासाठी प्रमुख पद्धती अंगितल्या आहेत.

1. कृतीद्वारा शिक्षण
2. Learning by doing
3. स्वानुभवातून शिक्षण
4. समवायातून शिक्षण
5. हस्तकलेवर भर

* अभ्यासक्रम -

गांधीजींच्या मते अभ्यासक्रमात पुढील विषयांचा समावेश होतो.

1. मनुष्याचा
2. समाजशास्त्र
3. मुलेकयोगी हस्तकला
4. अंकगणित
5. शाश्वतिक शिक्षण
6. कार्यानुभव
7. चारित्र्य संवर्धन

प्रमाणपत्र

प्रमाणित करण्यात येते की, पुणवरील
अदिल्यादेवी दोंकर योलापूर विद्यापीठ,
योलापूर अभ्यासक्रमांतर्गत 'ज्ञान व
अभ्यासक्रम' या विषयातील 'महात्मा गांधी
आणी रविंद्रनाथ टागोर यांच्या शैक्षणिक विचारांची
तुलनात्मक अभ्यास करणे हे प्रात्यक्षिक
स्नातकार अश्वदा अमरीन अच्युत यांनी यशस्वी
पणे पूर्ण केले

^{सही}
मार्गदर्शिकांची अर्दी.

Shikshan
Principal
Shri T.B.S. Santha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu, Madha, Dist. Solapur.

श्री लुळजाभवनी बहुदेदशिय समाजसेवी
संस्था नेताळवाडी मंचलित.

शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय माढा

छात्राव्वापिकाचे नाव - इनामदार अय्यदा इमरीन अश्वुव

प्रात्यक्षिकेचे नाव - एका समावेशीत शाळेला भेट देऊन
अहवाल तयार करणे.
(समावेशीत शिक्षण)

वर्ग - सी. एड II sem IV

मार्गदर्शक - प्रा. दुधे एम.

प्रेरणास्थान - डॉ. प्रा. म. प. सुरवेमे.

Shikhan
Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu. Madha, Dist. Solapur.

अनुक्रमणिका

अ. क्र.	धटकाचे नाव	अही
1.	प्रस्तावना	
2.	समावेशित शिक्षण संकल्पना	
3.	व्याख्या, अर्थ	
4.	वैशिष्ट्ये	
5.	विद्यार्थी	
6.	शासनाच्या नशतुकी	
7.	समावेशित शाळेची वैशिष्ट्ये	
8.	शाळेचा तपशिल	
9.	आश्रिप्राथ	
10.	समाशेष	
11.	प्रमाणपत्र	

Dudhe sas

प्रस्तावना

व्यक्तिच्या वर्तनात होणारा ठिकाळ स्वरूपाचा कायम स्वरूपाचा बदल म्हणजे शिक्षक होय. शिक्षणामुळे प्रत्येक व्यक्तिला आपल्या जीवनाची दिशा प्राप्त होते. याचीच काळापासून शिक्षणाला अनन्य साधारण महत्त्व मिळवून देण्याच्या प्रयत्न केला परंतु स्वातंत्र्या नंतर देखिल आपला भारत देश संपूर्ण साक्षर झाला नाही म्हणून आपल्या संविधानामध्ये कलम - 21 मध्ये बदल करून प्राथमिक शिक्षण सर्व बालकांना सक्तीने करून आणि देण्यात यावे. अशी तरतुद करून प्राथमिक शिक्षण हीर्जेदार होण्यासाठी सर्व शिक्षा अभियान नामावरून उपक्रम राबवून प्राथमिक शिक्षण सर्वांपर्यंत पोहोचवण्याचा प्रयत्न केला.

अद्वय प्रान्वसिक, समावेशीत शिक्षण संकल्पना अंशाने प्रकार तसेच एका सर्वसमावेशीत शाळेला प्रेट देऊन व्याखडदल भारती संकलित केला.

8228176653

Scanned with CamScanner

Shiksha
Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu, Madha, Dist. Solapur.

समावेशीत शिक्षण - संकल्पना

प्रत्येक विद्यार्थ्याला त्याच्या गरजेनुसार शिक्षण या संकल्पनेतून सर्व समावेशीत शिक्षण ही संकल्पना उदयाला आली. यापेक्षा शिकवून मिळणारे औपचारिक व सम्योचनातून मिळणारे अनौपचारिक शिक्षण मानून त्यांचे व्यक्तिमत्त्व धाकाराने येते. पारंपारिक विद्यारथ्यांसाठी आहे की दृष्टिकोन, कर्णबधिर बहुविकलांग मनोवृत्ती असलेली मुले ही इतक्याप्रमाणे काम करू शकत नाहीत. अशा मुलांना सुरक्षित दृष्टी देऊन शाळांना स्वतःचा नाकारले जातात परंतु समावेशीत शिक्षणात हा दृष्टिकोन पूर्णपणे बदलल्यात आलेला आहे.

शिक्षणाच्या वेगवेगळ्या स्तरांचे वेगवेगळ्या मार्गांनी उपलब्ध करून देणे म्हणजे समावेशीत शिक्षण होय. समावेशीत शिक्षणाच्या अविभाज्य घटक मानला आहे. विशेष गरजा असणाऱ्या मुलांच्या क्षमता, अक्षमता, स्वातंत्र्याने विचार सर्व समावेशीत शिक्षणात सर्वस्वात्म्य शिक्षणाच्या कक्षा अधिक विकसित होणेला विशेष लक्षपूर्वकता लक्षात घेतली आहे.

समावेशित शिक्षण (लयाख्या अर्थ)

शारीरिक व मानसिक दृष्ट्या विशेष
शैक्षणिक गरज असणाऱ्या बालकांच्या प्राथमिक
शिक्षणावर विशेष लक्ष पुरवणे यावर भर देणे म्हणजे
समावेशित शिक्षण होय.

समावेशित शिक्षणाची उद्दिष्ट्ये

- ① समावेशित शिक्षणाचा अर्थ समजणे.
- ② समावेशित शिक्षणात शारीरिक स्वरूप समजून घेणे.
- ③ विशेष शैक्षणिक गरज ही संकल्पना स्पष्ट करणे.
- ④ दुर्बल, असमर्थ, अपंगा, यातील फरक समजणे.
- ⑤ या गटासाठी असलेली उपायांची माहिती समजून घेणे.
- ⑥ शास्त्राच्या शिक्षणपद्धती मधील बदलांची माहिती घेणे.
- ⑦ समावेशित शिक्षणाची कार्यवाही समजून घेणे.

समावेशित शिक्षणाची वैशिष्ट्ये

- १) शाळा सर्व प्रकारच्या मुलांना प्रवेश देते.
- २) शिक्षकांच्या अंगी सर्व प्रकारच्या मुलांना शिकवण्याचे कौशल्य असावे.
- ३) विरोध शैक्षणिक गरजा असणाऱ्या मुलांचे शुद्धा शिक्षण बऱ्या स्वागत करतात.
- ४) सर्व प्रकारच्या मुलांना शिकवण्याचा सुविधा शाळेकडे असतात.
- ५) गरजेमुळे शिक्षणासाठी वंचित राहू शकत नाही.
- ६) मुलांच्या शिक्षणासाठी वंचित पालकांची भूमिका महत्त्वाची असते.
- ७) कौशल्य विकसनासाठी शाळा मदत करते.

अभावैरितु शिक्षणातील अभावितर विद्यार्थी

* अपंगत्व.

एव्याख्या अजाशमुळे किंवा कुपीषणामुळे
व्यक्तिषी किंवा व्याख्या अंग्रियांची कार्यक्षमता कमी
दीजे याय अपंगत्व अवे म्हणतात

* अपंग विद्यार्थ्यांचे प्रकार .

① दृष्टीदोष

② श्रवणदोष

③ वाचादोष

④ अच्येमंग

⑤ मतीमंद

⑥ अष्टत्रयन अक्षम

शाळेचे कांढकाम

ही शाळा अगदी भोव्याच अंतहावर मतीमंद विख्यात्यासाठी निवासी शाळा आहे. अन्येक वगासाठी स्वातंत्र्य खोली वनवलेली आहे. शिवाय या विख्यात्यांना राष्ट्रवादी स्वातंत्र्य वरुष्या केलली आहे. शाळेतील इमारतीमध्ये वर्ग-खोल्या व मुख्याध्यापक कक्ष आणि शिक्षक कक्षाची स्वतंत्र रचना आहे.

शाळेची वर्गरचना
या शाळेची वर्गरचना खालील प्रमाणे.

- I - नर्सरी - 1, 2, 3
II - पूर्व प्राथमिक - 1, 2, 3
III - प्राथमिक - 1, 2, 3.

* अभ्यासक्रम

या शाळेमध्ये सर्वसाधारण विख्यात्या-पेक्षा वेगळा अभ्यासक्रम शिकवला जातो. या अभ्यास-क्रमात विख्यात्यांना दैनंदिन जीवन अभ्यासक्रम निवडला जातो.

* शाळेत शिकवले जाणारे विषय

या शाळेतील विद्यार्थ्यांना दैनंदिन कामकाज करणे तसेच ते काम शिकवण्यासाठी काही वेळ दिला जातो. या शाळेत न्यायाधी आवश्यक असणारे विषय शिकवले जातात.

मराठी, इंग्रजी, गणित, सामान्य विज्ञान, इतिहास, भूगोल, नागरिकशास्त्र अनेक प्रकारचे खेळ, कार्यानुभव, मूल्यशिक्षण असे अनेक विषय शिकवले जातात.

* शिक्षकाची भूमिका

समावेशित शाळेत विशेष प्रशिक्षण देण्यासाठी प्रशिक्षित शिक्षकांची नेमणूक केली जाते. प्रत्येक 7-8 विद्यार्थ्यांसाठी एका शिक्षकाची नेमणूक करून विद्यार्थ्यांच्या बुद्धीनुसार गरज पाहून अद्ययन कार्य करण्याचे काम शिक्षक करतात.

मूल्यमापन पद्धती

विद्यार्थ्यांच्या क्षमतेनुसार परिक्षा पद्धती आहे. वर्षभरातून 8 परिक्षा घेतल्या जातात ज्या परिक्षा 20 कौशल्यकर आधारित असतात.

स्वरूप - चाचणी I - अत्र 1 - 90 कौशल्ये

चाचणी II - अत्र 2 - 90 कौशल्ये.

प्रथम अत्र न द्वितीय अत्र = 20 कौशल्ये

मुख्याध्यापकाची भूमिका

इतर सर्वसामान्य शाळेप्रमाणेच समावेशित-
शाळेत देखिल एक मुख्याध्यापक अस्तित्. परंतु त्यांनी
विशेष परिश्रम घेतले असते. त्या शाळेत असणाऱ्या
शिक्षकांनाही मार्गदर्शन देऊन परिश्रम देऊन व्यवह
शिक्षक योग्य प्रकारे मार्गदर्शन सर्व विद्यार्थ्यांना
करतात तसेच ही शाळा निवासी असल्याने मुख्याध्यापक
पालकांची भूमिका तसेच समुपदेशकाची भूमिका पार
पाडतात.

1728179655

Scanned with CamScanner

[Signature]
Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

समाशेष

जी. एड द्वितीय वर्ष अध्यायक्रमांतर्गत समावेशित शिक्षण या विषयातील एका समावेशित शाळेला भेट देऊन अहवाल लेखन करणे हे प्रात्यक्षिक पूर्ण केले. यासाठी आम्ही समावेशित शाळेला भेट देऊन त्या मुलांच्या शिक्षणाविषयी माहिती मिळवली. समावेशित शाळेतील मुलांच्या समुख्या कोणत्या व त्या समाजानु घेऊन त्यांना कशा प्रकारे अध्यापन करावे याविषयी अत्यावश्यक माहिती या प्रात्यक्षिकातून मिळाली या माहितीचा उपयोग आम्हाला भविष्याच्यामध्ये नक्कीच घेईल.

अदर प्रात्यक्षिक कार्य पूर्ण करण्यासाठी शाळेचे मुख्याध्यापक व शिक्षक यांची ही मदत प्रदत्त आहिल त्यांनी अनुमोल मार्गदर्शन केले. तसेच आपल्या महाविद्यालयाचे प्राचार्य अर्ब प्राध्यापक व मित्र-भेसिणी या सर्वांचे ही आभारि आहे.

धन्यवाद - - - -

1028129555

Scanned with CamScanner

Shiksha
Principal
Shri T.R.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

प्रमाणपत्र

प्रमाणित करण्यात येते की, इनामदार
अश्वदा अमरीन अश्वुध भांनी अमबेशिल
शाळेला भेट देऊन अद्यत्त लचार करणे
हे सात्वधिक कार्य पूर्ण केले.

Dudhesas

भाठदरकिची सदी.

Principal
Sri T.P.S. Sanstha's
Shikshan Shashtra Mahavidyalaya
Madha, Tu, Madha, Dist. Solapur.

TOPIC : _____ DATE : _____

श्री तुळजाभवानी बहुउद्देशीय समानसेवी
संस्था वेताळवाडी, संचलित

शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय माढा

ता - माढा जि - सोलापूर

प्रात्यक्षिकान्चे नाव :- शारिरीक व आरोग्य शिक्षण
छात्राध्यापकान्चे नाव :- कु. शिंदे श्वेता दिगंबर
वर्ग :- बी. एड (प्रथम वर्ष) सेम - I
प्रेरणास्थान :- डॉ. म. पं. सुरवले सर
मार्गदर्शक :- एम. ए. इंगळे सर
शील नंबर :- 5

A-1 ONLY FOR EDUCATIONAL USE

Shikhan
Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu. Madha, Dist. Solapur.

TOPIC : _____ DATE : _____

अनुक्रमिका

अ.क्र.	घटकाचे नाव	पान.नं.	सही
1.	प्रस्तावना .	1	✓
2.	उद्दिष्ट्ये	2	
3.	गरज व महत्त्व .	3	
4.	वास्केट बॉल	4-5	
5.	व्हालखोळ	6-7	
6.	कॅरम	8-9	
7.	खो - खो	10 -11	
8.	समारोप .	12	
9.	प्रमाणपत्र .	13	

A-1

ONLY FOR EDUCATIONAL USE

TOPIC : 1

DATE :

प्रस्तावना

शारीरिक शिक्षणाद्वारे प्रत्येक विद्यार्थ्याची शारीरिक, मानसिक व भावनिक अडणवडण व्हावी व त्यांच्या सामाजिक विकास साधना जातो त्यांच्यातील सामाजिक, नैतिक कौशल्यांच्या विकासाला शारीरिक शिक्षण पायाभूत ठरते वनवणे हा हेतू नसून सद्बुद्ध शारीरिक आरोग्य व कार्यक्षमता असणारी माती पिढी बनवणे हा आहे. शारीरिक शिक्षण म्हणजेच मन, शरीर व बुद्धी यांचा सर्वांगीण विकास होय. या सर्व बाबींचा विचार करून वी.एड अड्यासक्रमांतर्गत शारीरिक शिक्षण या प्रात्यक्षिकाचे आयोजन करण्यात आली आहे.

A-1

ONLY FOR EDUCATIONAL USE

TOPIC : 2

अभि

① आरोग्य महत्त्व

② भांगिक देणे

③ योग, च्या प्रेरणा

④ तणावम जीवना

⑤ विद्य

Principal
Principal
Shri T.R.S. Sanstha's
Shikshan Shashtra Mahavidyalaya
Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

TOPIC : ३ DATE :

गरज व महत्त्व

① शारीरिक विकास :-

शारीरिक विकास होण्यासाठी योग्य खेळांची व शारीरिक हल्ल्यांची आवश्यकता असते. हे सर्व शारीरिक शिक्षणाच्या प्रात्यक्षिकातून पूर्ण होते.

② अभ्यासक्रमाचा परिचय :-

शारीरिक शिक्षण या विषयांतर्गत असणाऱ्या अभ्यासक्रमाचा परिचय सुरुवातीकाल या प्रात्यक्षिकातून होतो.

③ भौतिक साधनांची ओळख :-

या प्रात्यक्षिकातून खेळासाठी आवश्यक असणाऱ्या भौतिक साधनांची ओळख, त्यांचे महत्त्व समजते.

④ कारक कौशल्य ज्ञान :-

मज्जास्तायू, समन्वय, वेग, तोंड, चपळता, अचूकता, वेळेचे नियोजन, सकारात्मकता, इ. क्रीडागुण सारव केल्याने विद्यार्थ्यांच्या अंगी येतात. खेळामधील कारक कौशल्ये ज्ञान होते.

A-1

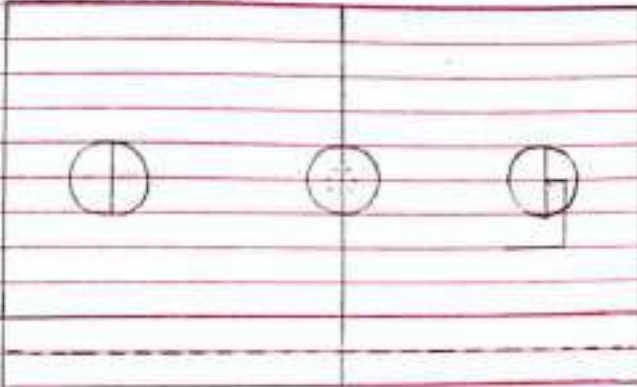
ONLY FOR EDUCATIONAL USE

Principal
Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

TOPIC : 5 DATE : _____

वर्कट वान

A-1 ONLY FOR EDUCATIONAL USE

Principal
Principal
Shri T.P.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

TOPIC : 6 DATE :

व्हॅलीबॉल

प्रास्ताविक :- अमेरिकेतील मॅसेचुसेट्स मधील व्हॅलीबॉलच्या श्रेणीत १९८८ च्या आखाड्यात १८५५ साली या खेळाची सुरुवात झाली शारीरिक शिक्षणतज्ञ विल्यम मॉर्गन यांनी ह्या खेळाचा शोध लावला. याने नाव आसी मिन्टोनेटे होते.

क्रीडांगण :- १८ म लांब व ९ म रुंद क्रीडांगण या खेळासाठी लागते. जेणे करून ४५-५० लांब असते. जाळ्याच्या दोन्ही बाजूस लावलेल्या कापडी पट्ट्या व फायव्हच्या काळ्या हे जाळीचे भाग होय. जेणे करून जमिनीपासून २-४ म उंच नेहूनचा व्यास ६५-६७ cm असतो.

खेळाडू :- दोन संघात खेळता जातो प्रत्येक संघात ६ खेळाडू असतात.

खेळाची सुरुवात :- उंच लावलेल्या जाळीवरून एक नाड च्यामड्याच्या नेहून हाताने टोलवायच्या व जमिनीवरून पाडता तो हाताने अर्धांतरी परतवायच्या या दोन क्रियांमध्ये हा खेळ सामावलेला आहे. जाळ्याच्या दोन्ही बाजूस खेळण्यास जाणा असते.

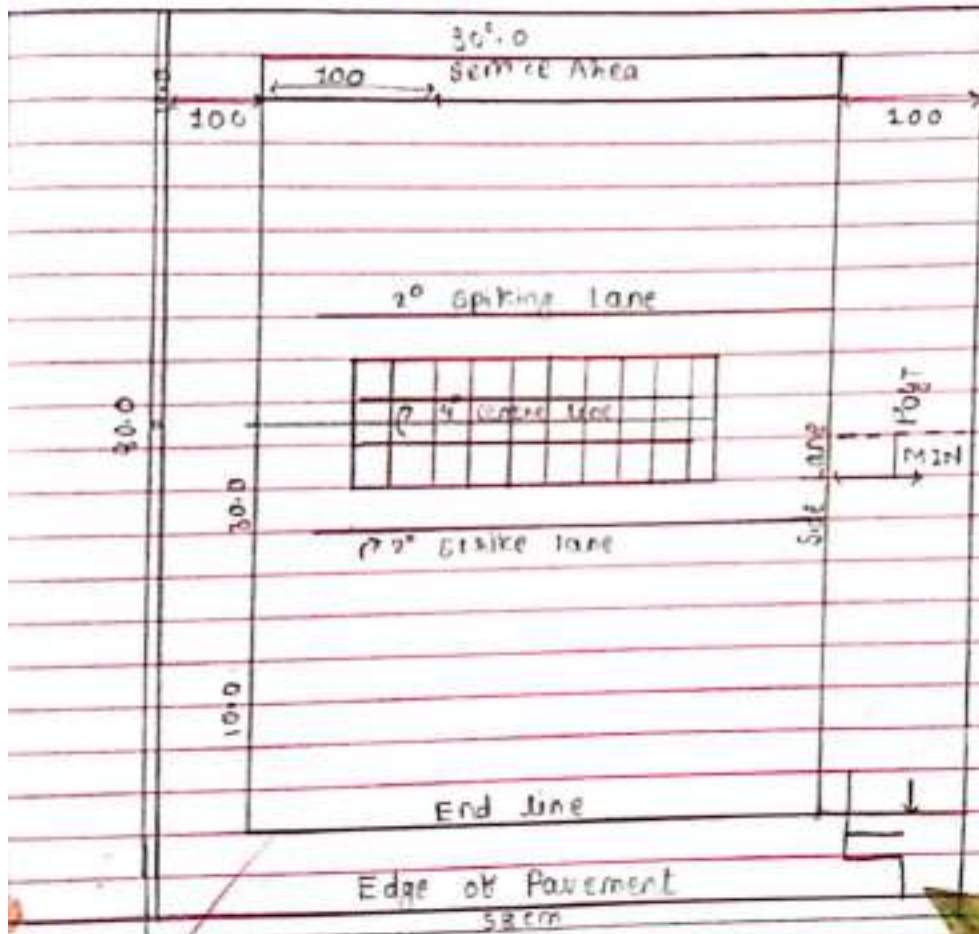
A-1

ONLY FOR EDUCATIONAL USE

Shikshan
Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu, Madha, Dist. Solapur

Volly Ball

Court layout

Volly Ball

A-1

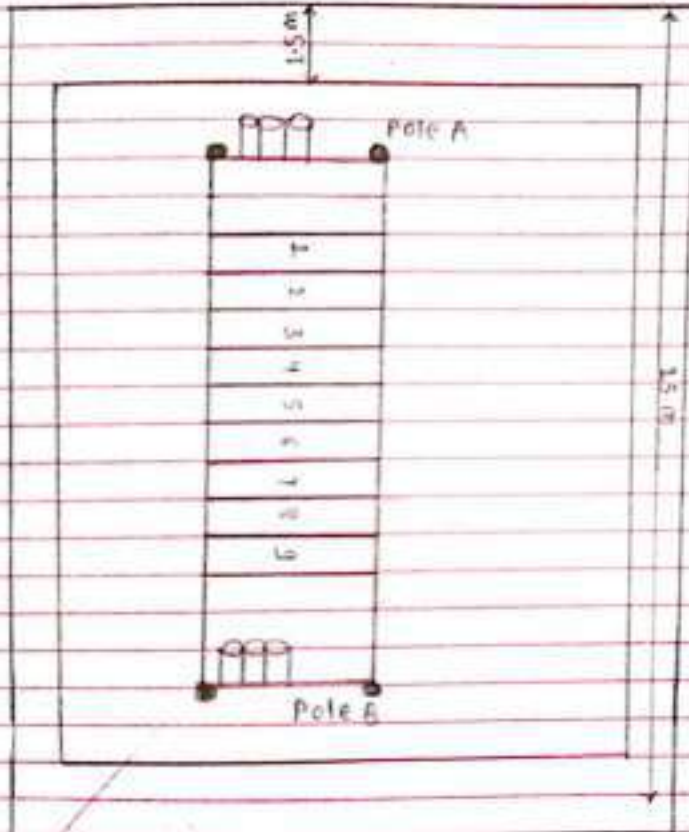
ONLY FOR EDUCATIONAL USE.

Principal
Sri T.B.S. Santha's
Shikshan Shashtra Mahavidyalaya
Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

TOPIC : _____ DATE : _____

खो-खो मैदान

A-1

ONLY FOR EDUCATIONAL USE

[Signature]
Principal
Shri T.R.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu, Madha, Dist. Solapur.

TOPIC : 12

DATE :

समारोप

शारीरिक शिक्षण या प्रात्यक्षिकांतर्गत
द्वाम्हात्वा शारीरिक सदृढतेसाठी शारीरिक
शिक्षणाचे ज्ञान असणे किती आवश्यक आहे
हे समजते .

निरामित शोभासने , प्राणायाम , सूर्यनमस्कार
केल्याने व विविध स्टेक खेळांच्या शारीरिक
विकास साधून शरीराची कार्यक्षमता वाढली जाते .
खेळामुळे मानवमत्वा अंगी भांडीक प्रवृत्ती ,
सुशोभ्य वक्तृचे निरोजन , झकता संयम ,
अस - अपचरा या गुणांचे अंतरान होते .
हे प्रात्यक्षिक करताना द्वाम्हात्वा रूप
आनंद व वेगळा अनुभव मिळाला .

A-1

ONLY FOR EDUCATIONAL USE

Shikhan
Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

TOPIC : 13

DATE :

प्रमाणपत्र

प्रमाणित करण्यात येते की, पुण्यश्लोक
अहिल्यदेवी होळकर सोनापूर विद्यापीठ, सोलापूर
ली एड प्रथम वर्ष अख्यसक्रमांतर्गत
"शास्त्रीक शिक्षण त आरोग्य" हे
प्रात्यक्षिक कु. सि. स्नेहा दिगंबर
धानी यशस्वीरित्या पूर्ण केले आहे.

[Signature]

सावदलकान्ती सही.

A-1

ONLY FOR EDUCATIONAL USE

[Signature]
Principal
Shri T.R.S. Santha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

श्री तुळजाभवानी बहुउद्देशीय समाजसेवी
संस्था वेंताळवाडी संचालित

शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय माढा

ना. माढा, जि. सोलापूर

- प्रात्यक्षिकांचे नाव :- ^{Refer 2} ~~सृजन~~ ^{language across the curriculum.} ~~संश्लेषण~~
- छात्राध्यक्षकांचे नाव :- कु. राजगुरु, प्रियंका दत्तात्रय
- वर्ग :- बी. एड. (प्रथम वर्ष) Sem - I
- प्रेरणास्थान :- डॉ. म. प. भुरगसे
- मार्गदर्शक :- प्रा. इंगळे एच. ए
- रोल नंबर :- 32

Scanned with CamScanner

Principal
Shri T.R.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Ta. Madha, Dist. Solapur.

TOPIC _____

DATE _____

PAGE 2

प्रस्तावना.

सोलापुर विद्यापीठ सोलापुर अंतर्गत बी.एड (प्रथम वर्ष) अभ्यासक्रमांतर्गत निबंध लेखन या प्रात्यक्षिक सूत्राध्ययनांनी एक विषय निवडून त्या विषयावर निबंध लेखन करावे लागते.

निबंध लेखनातून सूत्राध्ययनाचे एकदा विषयावर विश्लेषण स्वतःचा आपले विचार मांडता येवता. काव्य पंक्तींचा उपयोग करून त्या विषयात रस निर्मिती करता येवी यासाठी बी.एड अभ्यासक्रमात सेमिनार या प्रात्यक्षिकांचा समावेश केला असतो.

vista

FOR EDUCATIONAL USE

Scanned with CamScanner

Shikhan
Principal
Shikshan Shashtra Mahavidyalaya
Madha, Tu, Madha, Dist. Solapur.

स्त्री जग तर जग लेल.

Women is the Power of world and nation.

शान्तेची मुर्ती तु
 महान्तेची प्रतिमा तु
 जनसामान्यांचा आधार तु
 सावित्रीची लेकर तु
 वास्तव्याची कसला तु
 भारताची नारी तु
 फुल नाही सिंगारी तु

२१ वा शतकात वाढती लोकसंख्या भारतीय शेती व ऊर्जावस्तूंचेव पुढील मुख्य समस्या असेल. वाढत्या लोकसंख्येसाठी शेजारां, उन्हा, पेशजल अशा मुलमुल गरजांची पूर्तता कशी करता येईल या विवेचनत आहेत. त्यासाठी सर्व स्तरातून विचार केला जात आहे.

२१ वा शतकातील या आव्हाना साबतच येत्या ५-१० वर्षात एक नवी समस्या पुढे येत आहे. येणाऱ्या काही वर्षात विवाहसंक्रमांना अविवाहित मुली उपलब्ध करून घ्यावी समाजव्यवस्था असमर्थ ठरत आहे. लोकसंख्येच्या समतोल राखण्यासाठी पुरुषांच्या वरिष्ठ स्त्रीयांची संख्या अफो जाईये आहे. पण अलीकडे मुलांच्या तुलनेत मुलींच्या संखेत चढ दिशेने येत आहे.

vista

FOR EDUCATIONAL USE

Shiksha
 Principal
 Shri T.B.S. Sentha's
 Shikshan Shashtra Mahavidyalaya
 Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

TOPIC _____

DATE _____

PAGE : 6

आम्हें काही माझातील कुटुंबात मुलांच्या
विवाहासाठी दुसऱ्या प्रदेशातील मुली आणून आणून
लागत आहे. "स्त्री जगाली तर जग तेंढळ" हे तत्व
समाजात रुजवणे गरजेचे आहे.

नाजूक लहवा स्त्री मना
काम तुझी ही वरा
काट दाखविसी मू मना
तरी नेहमी तुझीच निराशा ...

जगाची निर्मिती ही स्त्रीच्या इन्द्रियेण लेत झाली
तरी तीच्या उदरी स्त्रीच जन्माली नष्टी. तर जगाची
निर्मितीच होऊ शकत नाही.

अपघराची वाट तुझी
तिला नेहमीच लागण वाट
यावी एक यशारी वाट
आणि कावा तुम्हा याटव याट...

vista

FOR EDUCATIONAL USE

Shiksha
Principal
Shri T.R.S. Suntha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu, Madha, Dist. Solapur.

मुलींच्या संख्येत अशीच घट होत येण्यास भारतातील विविध विवद संस्था घेऊन येण्याची शक्यता नाकारता येत नाही. हजारो वर्षांची परंपरा असणारी विवाह संख्या किंवा आठरी नगापुढे ठेवण्याच्या देशातच ती मोडित निवृत्ताची शिती मिळाने आली आहे. वाढत्या स्त्री मूळ हत्त्यामुळे स्त्रीयोजना अस्तीवाला घाला निमाला होत आहे. समाज व्यवस्थेची दोन चाकू कडवणे स्त्री व पुरुष परंपरांनी न्याय्यतेने तेवढ्याच समाज व्यवस्था वापरून घ्यावे असेल हेच गोष्ट सर्वसामान्य विसरलेली आहे.

हासेल वर तर दिशेला आहे. प्रत्येक राष्ट्र आपल्या देशातील स्त्री पुरुषांच्या विकासासाठी देशाच्या सर्वांगीण विकास करू शकते. राष्ट्र विकासासाठी पुरुष विकासासाठी स्त्री विकास विचारात घ्यावा. स्त्री विकाससाठी स्त्री सक्षमीकरण आवश्यक आहे. त्यांना उच्च दर्जाचे, पूर्वी दिनांक चुकू आणि मुल लवकर मरित होते. पुरुष प्रधान संस्कृतीत हे सर्व याला येते. महा राजकारण खेळ व समाज यात संतुलन होवे तर गौण खाद्यपान खंडा लागून स्त्री सर्व वावरात पाठू राहते. हेच स्त्री आज किरीत पुरुषांच्या पुढे गेली दिसत आहे.

भारतीय संस्कृती सीता, कुंती, राणी लक्ष्मीबाई सावित्रीबाई फुले, आनंदीबाई व महान स्त्रियांचा आदर्श समाज व्यवस्था पुढे ठेवण्यात आला आहे.

समास

सोलापुर विद्यापिठा अंतर्गत बी. एड प्रथम वर्षी
 अभ्यास क्रमा अंतर्गत निबंध लेखन हे प्रात्यक्षिक
 कार्य दिले असून हे आत्मना एका विद्यार्थ्याची
 निवड करून त्या विद्यार्थ्यावर पददर्शक माहिती
 कशी करावी व विस्तारित स्वरूपात कशी करावी
 याचे ज्ञान प्राप्त झाले, या प्रात्यक्षिक रूपात
 उपरोक्त आख्यायिका आयुष्यात कळविणे वरिष्ठ हे
 प्रात्यक्षिक कार्य पूर्ण करणारे मालम्ये मार्गदर्शक
 कले या बदल मी, त्याची आभारी आहे.

Shikhan
 Principal
 Shikshan Shastra Mahavidyalaya
 Madha, Tu, Madha, Dist. Solapur.

श्री तुळजाभवानी बहुउद्देशीय
समाजसेवा संस्था वेताळगाड-संगलित

शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय, माढा

ता-माढा, जि-सोलापूर

- प्रात्यक्षिकांचे नाव :- ^{Papers 02} ^{Understanding - chapters and subjects} जागतिक समस्या
- छात्राध्यापकांचे नाव :- कु. राजगुरु प्रियंका
ज्वालक
- वर्ग :- श्री. टाड प्रथम वर्ष
Sem - I
- प्रेरणास्थान :- डॉ. म. प. सुरवेसेकर
- मार्गदर्शक :- प्रा. काळे मंडन
- वोल नंबर :- 32.

Principal
Principal
Shri T.B.S. Santha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

अनुक्रमणिका

अ. क्र.	सुद्धे नाव	पान नं.	पृष्ठी.
१)	प्रास्तावना	२	
२)	तापमानवादीचे भाषित	३	
३)	तापमानवादीचे ज्ञाने	४	
४)	अभिप्राय	५	
५)	तापमानवादीचे परिणाम	५	
६)	तापमानवादीचे उपाय	६	
७)	समासोप	७	
८)	प्रमाणपत्र	८	

सुद्धे

Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu. Madha, Dist. Solapur

TOPIC : _____

DATE : _____

PAGE : 1

प्रस्तावना.

पृथ्वीभोवताली अर्थात वातावरणात सरासरी पेक्षा जास्त तापमान वाढ होत आहे. यामुळे निर्माण होणाऱ्या समस्या, टापमानातील बदल, भविष्यातील तेजोवर बदल यंदाही उत्तरेष या संदर्भात करव्यात येतो. तापमान वाढ ही जगासमोरील एक मोठी समस्या होऊन बसलेली आहे. यामुळे तापमान वाढ काही कुरवमासाठी करावी लागवारी उपाययोजनांचे प्रयत्न होताना दिसून येत आहेत.

vista

FOR EDUCATIONAL USE

Shiksha
Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

तापमान वाढीचे भाकित

तापमान वाढीची भाकिते ही अनेक
 अक्षरांवर आधारित आहेत. म.प.स.द. मे
 अनेक तऱ्हांनी तापमान वाढीची भाकिते सांगितली
 आहेत. खालील अक्षरांवर लिहिलेले भाकिते तऱ्हांनी
 सांगितली आहेत.

- 1) अर्ब देशांकडून आगिर्षण करी वापर लगे व
 हरीत लऱ्हांचे कोणत्याही उपाययोजना न करता
 प्रत्यक्ष लागू आहे.
 - 2) विकसीत देशांकडून करी वापरापर फक्त
 त्रिमंजळ लागाना दिखणू येते.
- अशी भाकिते तऱ्हांनी फेलेली लगे
 ती आता स्वतःच उतरा आहेत.

तापमान वाढीची कारणे.

१) लोकसंख्या :- जगाच्या साठ्या लोकसंख्येमुळे कृषि -
 डाग ऑक्सीजनचे असताना वाढत चालले आहे.

२) प्राण्यांच्या संख्येत वाढ :- जगात डाग ऑक्सीजनचे प्रमाण वाढल्याने
 प्रमुख आणि वाढती प्राण्यांची संख्या यामुळे जैविक समतोल
 वाढत आहे. अमेरिकेत परस्पालन, कॅलिफोर्नियात गर्द गंधे
 लागत आहे.

३) वृक्षांतोड :- मोठ्या प्रमाणावर होत असलेल्या वृक्षांतोडमुळे
 तापमान वाढीची दुरुवता आपल्याला मिळत येत आहे. त्याचप्रमाणे
 डाग ही ऑक्सीजन वायू (घाळावायू CO_2) देतात हे प्रमाण वृक्ष -
 तोडामुळे अपायकारक कमी होताना दिसून येत आहे.

४) सुसंस्कारांची दुरुवता :- आज आपल्याला सुसंस्कारांची दुरुवता
 अनुभवता येते कारण पृथ्वीमोवतीची ओझोन वायूची
 कमी होवारी यामुळे यामुळे आपल्याला
 तापमानवाढ झालेली दिसून येते.

Shikhan
 Principal
 Shri T.B.S. Sanstha's
 Shikshan Shashtra Mahavidyalaya
 Madha, Tu, Madha, Dist. Solapur.

तापमान वाढीचे परिणाम

१) हिमनद्यांचे वितळणे :-

तापमान वाढीच्या अर्जात जारा परिणाम हा हिमनद्यांवर दिसून आला. पडलाच्या वर्षावेदा वितळवारा लकी मोठ्याप्रमाणावर आहे. इ.स. १९६० पर्यंत आफ्रिकेतोळ माहुंर किलोमांजरी या पर्वतावर सुगळक प्रमाणावर लकी लेला परंतु आला त्याचे प्रमाण अतिशय कमी जालेले दिसून येते. त्याचप्रमाणे हिमालय आलास, आब्लेस, सॅगी या पर्वतरांगावरही लकी परीक्षणी आहे जर अंररिंज या अंडावरील लकी जर सिलळला तर संमुदपातली ली २० मीटर वाढू शकते.

२) हवामानातील बदल :-

हवामानातील हेवारा बदल हा तापमान वाढीमुळे होवारा एक चिंताजनक परिणाम आहे. काही वर्षात या हवामान बदलाचे परिणाम दिसून येतो आहे. अवकाळी पाऊस, अवकाळी होमवृषी, असे परिणाम दिसून येतात.

३) ज्वालामुखीचे उत्सर्जन :-

तापमान वाढीमुळे ज्वालामुखीचे उत्सर्जन होतना दिसून येते. वाढलेल्या तापमानामुळे पृथ्वीच्या स्रोतान् ज्वालामुखीची अतन्चाल होडुग ज्वालामुखी वाहेर पडत आहे.

vista

FOR EDUCATIONAL USE

Scanned with CamScanner

Principal
Shri T.B.S. Suntha's
Shikshan Shashtra Mahavidyalaya
Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

तापमान वाढीवरील उपाय.

जागतिक तापमान वाढ रोखण्यासाठी तातापरधानील प्रवाहायुक्त CO_2 प्रमाण वाढवणे व कार्बन डायऑक्साईड (CO_2) चे प्रमाण कमी करण्यासाठी आयोजना करावा लागतील.

१) झाडे लावणे हा उत्तम मीठा उपाय आहे. जंगलपट्टाची योजना जमीनीची नसून वाढली पाहिले जंगल जमीन ही कमीत कमी ३-५ फूट वाढली पाहिले.

२) CO_2 वायू निर्माण होताना तो पकडून साठवून रोजी वा. त्यामुळे साठवून मोठ्या प्रमाणात लोह संयुगे होऊन वातस फलुवकासी वाढ होऊन CO_2 चे प्रमाण कमी लईल.

३) कोळशाचा हेवेचा लेंवणी फक्त O_2 चे उत्पन्न करावे.

४) अपारंपारीक उर्जास्रोतांचा वापर भरकुर करावा.

५) जागतिक तापमान वाढीस कारणीभूत नसणारा हरित वायूचे प्रमाण कमी करायचे. त्यासाठी उष्णकटि- वापरावी.

समारोप

हे प्रात्यक्षित पुढी कल्पसाठी जागतिक तापमान वाढ ही जागतिक समस्या शान्ते अहवाल लेखन पुढी केले.

या अहवालाल आढ्यात जागतिक तापमान वाढीमुळे होणाऱ्या परिणामांची दखल हे पुस्तकातून दिशून येते. यावर कुणा येणाऱ्या आग्रयोगाचा उपमाग हाताही मरिष्या जखर कुठ आणि विश्व काळती येणू. तापमानवाढीमुळे कारवाहीगत असे कोणतेही कार्य आधी करवाय नाही.

अशाप्रकारे जागतिक समन्वयेवरील तापमान वाढ हा अहवाल तैमाद केला आहे.

vista

FOR EDUCATIONAL USE

Scanned with CamScanner

Shiksha
Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shashtra Mahavidyalaya
Madha, Tu, Madha, Dist. Solapur

श्री तुळजाभवानी बहुउद्देशीय समाजसेवा
संस्था, वेताळवाडी संचालित

शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय, माढा ता. माढा, जि. सोलापूर

- प्राध्यापकांचे नाव: ^{पत्रिके 4 वर Teaching} डा. शिबकेचर उमरतिल
आंतरक्रियेचा अभ्यास
- छात्राध्यापकांचे नाव: कु. राजगुरु प्रियंका ब्लाहाय
- वर्ग : - वी. एड. (प्रथमवर्ष) Sem - II
- प्रेरणास्थान : - डॉ. म. प. प्रा. सुरवेसेसर
- मार्गदर्शक : - काळे एस. एस. मंडम
- रोल नंबर : - 32

Principal
Principal
Shri T.P.S. Santha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

* अनुक्रमणिका *

अ. क्र.	हातकाचे नाव	पान.नं.	पेजी
①	प्रस्तावना	2.	१५
②	गरम झाली महत्वा	3	
③	पारिभाषिकानिहित अंतर-प्रियांच्या अभ्यास	4	
④	प्रमाणपत्र	7	

BAJAJ

IESI Shared with CamScanner

Shikhan
Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu. Madha, Dist. Solapur.

प्रस्तावना

माध्यमिक स्तरावर वर्गविद्यापन काताना पाक शिक्षकांच्या भोक्ताकेवा करी असते किंवा करी असली याखद्दल हाताक्षपकांना माहिती असणे आवश्यक आहे. त्यांच्या त्यांना पाठ घेताना कायदा होय शकता कारण वर्गविद्यापन काताना शिक्षक-विद्यार्थी संवाद किंवा शिक्षक कृती आपणाला समजेत त्यांच्या वर्गपतिल क्रिया-प्रतिक्रियाखद्दल अधिकाधिक माहिती मिळते. या प्रलीने हे प्रात्यक्षिक खुप महत्वाचे आहे. कारण शिक्षकांच्या वर्गविद्यापनातील आंतर-क्रियांचा अभ्यास करणे म्हणजेच अध्यापन-अध्यापन क्रियांचा आढावा होणे होय.

BAJAJ

Principal
Principal
Shri T.R.S. Suntha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

ठरुन आणी महत्व

शिक्षकाच्या वाट्यापनावील आंतरक्रियांचा अभ्यास करणे महत्वाचे आहे. कारण त्यांच्या आंतरक्रिया जर आपण व्याख्यित अभ्यासल्या तर आपणाने योग्य पाठ घेताना त्या अनुभवांनुसार सुधारणात्मक अध्यापन करता येईल. अध्यापन करत करत शाळावतचे जीव मिळेल. शिक्षक - विद्यार्थी, संवाद किंवा विद्यार्थी - शिक्षक, विद्यार्थी - विद्यार्थी यांच्यातील संवादाचे प्रत्यक्ष अध्यापनातील महत्व समजून घ्याव्या (अध्यापकांना) ही गट अभ्यासक्रमांतर्गत पाठ घेताना त्या माहितीचा खूप फायदा होतो. कारण शिक्षकपत्नी, विद्यार्थीकृती, उद्दिष्ट्ये आणि आंतरसंवाद म्हणजेच आंतरक्रियांच्या यशस्वीतेवर शिक्षकाच्या अध्यापनाचा दर्जा अवलंबून असतो. ही आंतरक्रिया जितकी जास्त तितके शिक्षकाचे वाट्यापन देखील यशस्वी होते. याची माहिती या प्राव्याक्षिकातून मिळते.

BAJAJ

Principal
Shri T.R.S. Santhra's
Shikshan Shashtra Mahavidyalaya
Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

वर्गध्यापनातील आंतरक्रियांचा अभ्यास

① वर्गतील शिस्तिलाखत :- शिक्षक वर्गात प्रवेश करतात तेव्हाच विद्यार्थी वेळेनुसार शिक्षकांना अभिवादन करतात. ही वर्गतील शिस्त आहे. कारण शिक्षकांचा आदर करताना विद्यार्थ्यांकडे नम्रता असली पाहिजे. शेवटी मावूस हा आपुण्यभर विद्यार्थ्यांचा असतो.

② विद्यार्थी - शिक्षक आंतरक्रिया :- वर्गध्यापन करताना केवळ अध्यापन करणे हा एकमेव बुद्धेचा नसतो. त्यात अनेक आंतरक्रियांचा अंतर्भाव आहे. यामध्ये शिक्षकांनी विद्यार्थ्यांना प्रश्न, विद्यार्थ्यांनी दिलेली उत्तरे अशाशक साधनांचा कृतीमुक्त अटभाग हा एक भाग आहे. जर शिक्षकांना भाग नीट समजला नाही तर ती चुकीची उत्तरे देतात.

त्यावर शिक्षकांनी विद्यार्थ्यांना दिलेली माहिती व त्यांच्या शंकांची निराकरण त्यांवर विद्यार्थ्यांची प्रतिक्रिया या गोष्टी महत्त्वपूर्ण करतात.

त्यासाठी शिक्षक-विद्यार्थी आंतरक्रिया योग्य प्रकारे होणे आवश्यक आहे.

BAJAJ

Shikhan
Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

③ शिक्षकाची प्रश्न विचारण्याची पद्धत:-

वर्गस्थापन करत असताना सुरुवातीस प्रश्न विचारणेत काही महत्त्वपूर्ण विद्यार्थ्यांची कक्षाप्रकारचे प्रश्न विचारणेत याचदृष्टीचे लक्ष घाला. स्थापकाल असायला हवे कारण योग्य प्रश्न रचूचक उत्तर देण्यास प्रवृत्त करतात. प्रश्न सोपे आकलनीय असावेत.

④ शिक्षकाची शिक्षकाच्याची पद्धत:-

शिक्षक अध्यापन करताना वेळी त्यांची अध्यापन पद्धती कोणती व त्याचा ते कशाप्रकारे वापर करतात यावर विद्यार्थी आकलन अचलकून असते. अध्यापन करताना वाढत सर्व पायऱ्यांचा सुनियोजितपणे समावेश करून आद्यनांदारे कुतूहलपूर्वक अध्यापन केल्यास अध्यापन प्रक्रिया परिणामकारक होते. याचा अनुभव घाला. स्थापकाल वाढ घेतला येतो.

⑤ शिक्षकाचे वर्गीतील वर्गनियंत्रण:-

वर्गस्थापन करताना सर्वेच्छ विद्यार्थ्यांचे लक्ष फुलणे, त्यांनी विचारलेल्या प्रश्नांची उत्तरे देणे पाठ्यत हुतुयुक्त महत्त्व दृष्टीने हे शिक्षकाच्या योग्य वर्गनियंत्रणाचे प्रमाण आहे. विद्यार्थ्यांचे अपयान टिकपुन ठरणे व अध्यापनात अमाना ठरणे हे शिक्षकाच्या प्रभावी अध्यापनाचे अन्वय होते.

BAJAJ

Shikshan
Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu, Madha, Dist. Solapur.

6) पाठाचा समावेश केल्याची पद्धत :-

पाठ शिकवून आल्यावर शिकलेल्या पाठाचा समावेश करणारी पद्धतीने करतात किंवा विद्यार्थ्यांना कुठल्याही समाजात आणून पाठाचा शोध घेतात, यावरून हाताच्यापेठे त्यांचा पाठाचा शोध केल्याची पद्धत मानतात करतात.

7) गृहपाठ देण्याची पद्धत :-

पाठाचा समर्पक समावेश केल्यावर शिकलेल्या गृहपाठ द्यावा लागतो हा गृहपाठ शिकलेल्या पाठ्याची उमेदी व दृष्टीकरण करणारा असावा, विद्यार्थ्यांच्या मनावेगितीला चालना देणारा असावा व त्यांच्या वेळानुसार उपयोग द्यावा. उदाहरणार्थ शिकलेल्या वर्गाच्यापेठे घेणाऱ्या उमेदीच्या उमेदीस केल्यात. पाठाची पापट्या, अर्थपत्र पद्धती, शैक्षणिक साधने, वर्गनिर्माण, समावेश व गृहपाठ या सर्वांचा विचार करणे आवश्यक आहे.

BAJAJ

Principal
Shri T.B.S. Santha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tq. Madha, Dist. Solapur.

* प्रमाणपत्र *

प्रमाणित करण्यात येते की, सोलापूर
विद्यापीठ, सोलापूर वी. एस. प्रथम वर्ष
उत्तुपासकमार्गाने (क) शिक्षकांच्या वगैरे
पन्नातील आंतरक्रियांचा अभ्यास " हे
प्रात्यक्षिक कु रामगुरु प्रियोका क्लालय यांनी
यशस्वीपणे पूर्ण केले आहे.

~~माधव~~
माधविकाचा सही

BAJAJ

Principal
Shri T.R.S. Santha's
Shikshan Shashtra Mahavidyalaya
Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

श्री तुळजाभवानी लुडुदेदेशीय
समाजसेवा संस्था वेलाळवाडी
संचालित

शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय, माढा ना-माढा, जि-सोलापूर

- * प्राध्यापिकाचे नाव :- ^{अनाकारकोनी गाव (१० डि. १०१)} लतामुक्त गाव
- * प्राध्यापकाचे नाव :- ^{प्रा. ५} कु. राजगुरु, प्रियंका नासय
- * वर्ग :- जी. एड (प्रथमवर्ष) Sem-II
- * प्रेरणस्थान :- डॉ. म. प. सुरवेसे सर
- * मार्गदर्शक :- एच. ए. इंगळे सर
- * वोल नंबर :- ३२

CS Scanned with CamScanner

Principal
Shri T.B.S. Santha's
Shikshan Shashtra Mahavidyalaya
Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

अनुक्रमांक

अ.क्र.	घटकाचे नाव	पा.न.	सं.सं.
१.	प्रस्तावना	१	
२.	स्वरूप	२	
३.	एक तंटामुक्त गाव	३	
४.	तंटामुक्त समिती	४	
५.	तंटामुक्त समितीचे फायदे	५	
६.	तंटामुक्त गावात झळले बदल	६	
७.	पुरस्कार वितरण प्रक्रिया	७	
८.	समाप्ति	८	
९.	प्रमाणपत्र	९	

BAJAJ

Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

★ प्रस्तावना ★

महात्मा गांधी यांनी लोकांमुक्त गाव हे
आशियान गावातील लोकांना मांडणाऱ्या असून माणसं
पसयाने गुन्ध्यापासून पराधृत कळण्यासाठी
आस्तिव्यत आले आहे.

डा. महाराष्ट्र शासनाने खालपलेल्या
महाराष्ट्र शासन अधिकृत प्रकल्प आहे. या
आशियानाची स्वरुपात १५ ऑगस्ट २००६ या
वर्षापासून सारली.

Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu, Madha, Dist. Solapur.

*** स्वरूप ***

या अभियानाची शुरुवात झाली हे सर्वाना माहित आहे पण त्याचे स्वरूप माहित असणे ही महत्त्वाचे आहे.

तर त्याचे स्वरूप असे असेत की जर गाथन वाढ जावा असेल तर त्या दोन वाढ करणाऱ्या वाढींना या तंत्रामुक्त समिती समोर उभे करावे आणि समोपचाराचे वाढ आडवापचे असे त्याचे स्वरूप आहे.

होव्या-होव्या कारणवहन ग्रामीण मागात ते हे होतात दोन परिवारातील संवादाचे सार्वजनिक वादात रूपांतर होते. नंतर त्याचे रूपांतर मोठ्या आडवाप होते. असे प्रकार हीउ नवे घडणून या समितीची स्थापना झाली.

BAJAJ

Principal
Principal
Shri T.R.S. Santha's
Shikshan Shashtra Mahavidyalaya
Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

एक तंटामुक्त गाव :-

सोलापूर जिल्ह्यातील माहा तालुक्यातील तांजवे हे एक गाव आहे. गावातील लोकसंख्या २०० च्या आसपास आहे. हे गाव मुख्य - रस्तापासून दूर आहे रस्त्याची व्यवस्था सोय नाही. तसेच येथे या गावात दळणवळण होत नाही. या गावात मोठ्या वाहनांचा वापर जास्त प्रमाणात होत नाही. तर मोटारसाधकाला वापर केला जातो. तसेच या गावातील पाण्याची जास्त सोय नाही, त्यामुळे खरेच लोक व्यवसायाकडे वळतात.

या गावातून दुधाची वाहतूक टेम्पुलिंग सोव्या प्रमाणात होते. असाही वाहतूक ही तेथे वेळगाडीने केली जाते.

लोकसंख्या जास्त नाही येथील जमिन बस व कडी रस्त्याची तर काही ठिकाणी काही आहे. या गावात व्यवसायीकता जास्त आहे. प्रत्येक समाजानुसार राहणीमान वेगवेगळे आहे.

Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

... तंटामुक्त समिती ...

या समितीची रचना भरी खणपिण्यात आली आहे की या समितीत सर्व समाज अशा व्यक्तींचा समावेश केला जातो की या सर्व व्यक्ती या पुनर्स्थापित सदस्य अशाप्रकार असे वाचनाने ठरविले आहे.

या समितीत अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, सचिव, वकील, शिक्षक, ग्रामनेतृ, तलाठी, पत्कार महिला प्रतिनिधी अशा एकूण ३० सदस्यांचा समावेश केला जातो.

ग्रामनाच्या निकषानुसार या गावात ही समिती घेण्यात आली.

BAJAJ

Shikshan
Principal
Shikshan Shashtra Mahavidyalaya
Madha, Tu, Madha, Dist. Solapur.

तंटामुक्त समितीचे

... कायदे ...

- ① कोणत्याही समष्टीचे निवारण होण्यास सुलभ जाणे
- ② गावातील वाद गावातच मिट्टे जाणे
- ③ गावातील लोकांचा ठेक क्षाण पैसा याची खचतरीड लागणे
- ④ व्यसनाधिनीतेकडे वळलेले लोक ग्रामसभा व समष्टी निवारण यामध्ये भाग घेऊ लागले
- ⑤ समितीने ठेकलेल्या योग्य त्या निणयान लोकांना पाहिल्या देणे लागले
- ⑥ गावातील भ्रष्टचणीवर उपयुक्त योजना होऊ लागल्या
- ⑦ ग्राम शिक्षणाची कामे होण्यास महत्त झाली.

BAJAJ

Principal
Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu. Madha, Dist. Solapur.

तंटामुक्त गावात झालेले बदल

सन २०१७-२०१८ या वर्षी माहा (तालुक्या-
तील लोखे गावाला तंटामुक्त गाव सन्मान
अंमल निवडण्यात आले. या गावातील
गावकऱ्यांनी आत विकासासाठी पावल
उचलली

ग्रामविकासामध्ये येणाऱ्या सुचणींवर
उपाय शोधले व कामावेकालासाठी कामे होऊ
लागली.

आता हे गाव स्वबळावर आपल्या
गावचा विकास साधत आहे.

BAJAJ

Shikhan
Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

पुरस्कार वितरण प्रक्रिया

तंटामुक्त गाव अभियानाची सुरुवात
१५ ऑगस्ट २००६ साली झाली. २००६ साली
या तंटामुक्त गावासाठी १ लाख रुपये पुरस्कार
दिला जात असे. २०१० साली पुरस्काराच्या
रकमेत २ लाख वाढ झाली परंतु ती रक्कम
वाढयुक्त ५ लाख रुपये कळवात आली.
पालकमंत्री, जिल्हाधिकारी आणि पोलिस
आधिकारी यांच्या जिल्हास्तरीय समितीत तंटामुक्त
योगनेतील पुरस्कारांचा निर्णय होतो व त्यांना
ज्या गावाची या संस्कारासाठी योग्यता आहे,
आने वाटते. या गावाला हा पुरस्कार दिला
जातो. व त्यातुन गावाला शासनाकडून
व्यक्तीस स्वतःपात धनराशीचा लाभ होतो.

Shikshan
Principal
Shri T.B.S. Santha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

समारोप

या प्रात्यक्षिकात आम्हाला महात्मा गांधी तंटामुक्त गाव कसे आहेत? किंवा त्या समितीच्या स्थापनेनंतर गावाचा कायापालट कसा स्वरूपात होतो. याची माहिती घेऊन, या गावच्या पाहणीतुन असे समजेल की महात्मा गांधी तंटामुक्त गाव स्थापनाची एक समिती प्रत्येक गावात स्थापन व्हायला हवी त्याचे फायदे अनेक आहेत. पैसा प्रतीक दोन्हीही बचत होते.

अशाप्रकार हे प्रात्यक्षिक पूर्ण करता आता आपण आनंद घेऊन व आम्हाला प्रात्यक्षिक पूर्ण केले.

BAJAJ

Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu, Madha, Dist. Solapur.

श्री तुळजाभवानी बहुउद्देशीय
समाजसेवा संस्था वेताळवाडी संचालित

शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय, माढा

ता - माढा, जि - सोलापूर

- प्रात्यक्षिकाचे नाव :- ^{5. समकालीन भारत व शिक्षण} कोठारी अनिशम
- छात्राध्यापकाचे नाव :- ^{परिचय - 5 and curriculum} राजगुरु प्रियंका
दत्तात्रय
- वर्ग :- ^{संज्ञा} डी. एड. (प्रथम वर्ष)
Sem - II
- प्रेरणास्थान :- डॉ. म. प. सुरवसे
- मागदिवस :- प्रा. पंच. टा. दुंगळे शर
- शीट नंबर :- 32

Principal
Shri T.B.S. Sentha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu, Madha, Dist. Solapur.

अनुक्रमिका

क्र.सं.	छात्रांचे नाव	पान-नं.	सद्य
१)	कोठारी आयोग	२	
२)	कोठारी आयोगाची तळे	३	
३)	कोठारी आयोगाच्या शिफारशी (मि.सि.सि.)	४	
४)	कोठारी आयोगाच्या शिफारशी (पि.सि.सि.सि.)	५	
५)	शिक्षक-प्रशिक्षण शिफारशी	६	
६)	राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण	७	
७)	महत्वाच्या छात्री	८	
८)	कायदे	९	
९)	प्रमाणपत्र	१०	

Scanned with CamScanner

Shikshan
Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu, Madha, Dist. Solapur

... कोठारी आयोग ...

भारत सरकारने डॉ. जी. पाल कोठारी यांच्या अध्यक्षतेखाली १७ जून १९६७ रोजी एक शिक्षण आयोगाची निर्मिती केली. त्या वेळी कोठारी हे त्या युनिव्हर्सिटी बॉर्ड कमिशनचे अध्यक्ष होते. तर जे. पी. नायक हे अध्यक्ष होते. ह्या आयोगाने शिक्षणाचा प्रसार होणे अंगानी केल्याचे विस्तृत केले.

१) राष्ट्रीय उद्दिष्टांची व मुख्यमंत्री शिक्षणाचा संकेत प्रस्थापित केलो.

२) असंपूर्ण राष्ट्रांत समान कार्यपध्दती असणे व यत्नांचा वापर करण्यावर भर देणे.

Principal
Principal
Shri T.B.S. Santha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

कोठारी आयोगाची तत्वे

- १) शिक्षणाचा आयुनिकीकरण करणे
- २) सामाजिक व राष्ट्रीय एकता वाढीस वणे.
- ३) सामाजिक, नैतिक व अध्यात्मिक मुल्यांची जोपासना करणे.
- ४) शिक्षण व उत्पादकता यांची कास घालणे.
- ५) लोकशाहीचे संरक्षण व संवर्धन करणे.

* माध्यमिक शिक्षणासंबंधी शिफारसी

- १) व्यावसायिक शिक्षणाचा मार्ग मोठा असलावा.
- २) अभ्यासक्रम तयार करणाऱ्यांची सहाय्यारी ही शाळेची असली.
- ३) गणित व विज्ञान विषय अक्तीचे करणे.
- ४) समाजसेवा व समाज विकास कायद्यां तरतुद करावी.
- ५) कसबानुभवाची व्यवस्था असली.
- ६) शाळेनुसार कार्यक्रमाची राबवणे.
- ७) शाळा समूह योजना राबवली.
- ८) वेळापत्रकात नैतिक प्रेरणाची तरतुद करावी.
- ९) गुणवत्तेचे पालन करावे.

विद्यापीठांचे शिक्षणासंबंधी ... शिफारसी ...

- १) प्रगत केंद्रे तयार करणे
- २) ग्रंथ खरेदी व नियतकालिकावर चर्चा करणे
- ३) शिक्षणाचे माध्यम मातृभाषा किंवा प्रादेशिक भाषा असावी
- ४) शास्त्रीय शैक्षणिक मिकादमी सुरु करणे
- ५) विद्यापीठाची स्थापना करणे
- ६) ठराविक महाविद्यालयांना स्थापित दर्जा देणे
- ७) केंद्रीय परीक्षा सुधारणा कक्षाची स्थापना करणे
- ८) ग्रंथाखरीद भाषा अंग्रेजी असली
- ९) विद्यार्थी कल्याण योजना राबवली

Principal
Principal
Shri T.R.S. Sanstha's
Shikshan Shashtra Mahavidyalaya
Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

शिक्षक - प्रशिक्षण विषयक शिफारसी

- १) अभ्यासक्रमात शिक्षण हा विषय रोचक ठेवावा.
- २) शिक्षणाला मार्गिक मदत कराणे.
- ३) विद्यापीठात शिक्षण विभाग नसावा.
- ४) समावेशक प्रशिक्षण महाविद्यालयात नसावे.
- ५) एकात्म अभ्यासक्रम नसावा.
- ६) विद्यार्थ्यांचे गुंतणीकरण कराणे.
- ७) स्वाध्याय व चर्चा योजना वाच द्यावा.
- ८) दर पाच वर्षांनी स्वेचा अंतर्गत प्रशिक्षण द्यावे.
- ९) अध्यापन पदवतीचे विषय शाळेत शिकणे.
- १०) शिक्षण - प्रशिक्षण मंडळाची स्थापना करावी.

vista

FOR EDUCATIONAL USE

Scanned with CamScanner

Shikshan
Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण १९८६

भारताचे पंतप्रधान राजीव गांधी यांनी
५ जानेवारी १९८५ रोजी राष्ट्रात्मक दृष्टिकोनातून
केलेल्या भाषणात नवीन राष्ट्रीय धोरण देण्याचे
पथ नोंदविले.

२० ऑगस्ट १९८५ रोजी दस्तऐवज स्वरूपात
शैक्षणिक आराखडा - एक धोरणात्मक यथाार्थ
दर्शन हा आराखडा प्रसिद्ध केला.
महासभाने राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण १९८६
वरील आयोजित चर्चा सत्रात जाण घेतला
ल्यात. महत्त्वाचे मुद्दे चर्चित गेले.

- १) समाज शिक्षण आणि विकास.
- २) शैक्षणिक विकासाचे विदंगावलीकरण.
- ३) समीक्षणात्मक मूल्यमापन.
- ४) शैक्षणिक पुनरिचना यंत्रणेकडून दृष्टीकोन.

महत्वाच्या बाबी ...

- १) शिक्षणाचे महत्त्व पटवून देणे.
- २) शास्त्रीय शिक्षण पद्धतीनुसार 10+2+3 असे शिक्षणाचे विभाग करणे.
- ३) केंद्र व राज्याची शिक्षणात अद्युत्तम भागीदारी राहिल.
- ४) सर्व समावेशक व समानतेसाठी शिक्षणाचा अयोजन करणे.
- ५) विविध स्तरावर शिक्षणाची पुनर्रचना करायी.
- ६) तांत्रिक व व्यवस्थापन शिक्षक शिक्षण द्यावे.
- ७) शैक्षणिक प्रक्रिया व शिक्षणाचा नाशय फांचा पुनर्विचार करावा.
- ८) मूल्यमापनात बदलारणा करावा.

Shikhan
Principal
Shri T.P.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu, Madha, Dist. Solapur.

कार्ये

- १) शैक्षणिक धोरणात केंद्र सरकारची जबाबदारी वाढली कार्ये वाजु बळकट झाली आहे.
- २) शैक्षणिक समानता आणण्यासाठी वंचित दुर्बल घटकामध्ये शिक्षणाचा विचार करून समान संधी दिली.
- ३) नवीन महाविद्यालयांमुळे ग्रामीण भागातील कुशल मुलांना दर्जेदार शिक्षण मिळू लागले.
- ४) या शैक्षणिक धोरणामुळे सर्वत्र समान संधी निर्माण झाली.
- ५) निरमलाठ वगैरे लोकसंख्येला शिक्षण बळकट हवे. मुमुक्षु ठेवले विक्रीसाठी लोभने प्रयत्नांची शिक्षण केली पाहजे त्यासाठी शिक्षण प्रभावी आहे.

... प्रमाणपत्र ...

असे प्रमाणित केल्यात येते की " पुण्यश्लोक
 अदित्यादेवी होळकर सोलापूर विद्यापीठ, सोलापूर
 अंतर्गत सी. एड. अभ्यासक्रमात " कोठारी कॉमिशन
 व राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण १९८६ या विषयांचे
 प्रात्यक्षिक कार्य कु. राजगुरु प्रियंका लालप यांना
 यशस्वीरुपाने पूर्ण केले .

(Signature)

(Signature)
 Principal
 Shri T.R.S. Santha's
 Shikshan Shashtra Mahavidyalaya
 Madha, Tu, Madha, Dist. Solapur.

"विद्येक, ज्ञानअमृत म मोक्षप्राप्तीचे साधन म्हणजे शिक्षण" प्रा. डॉ. म.पं. सुरवसे
श्री तुळजाभवानी बहुउद्देशिय समाजसेवी संस्था, चेताळवाडी संचलित

शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय, माढा
ता. माढा जि. सोलापूर

प्रा. डॉ. म.पं. सुरवसे
(एम.ए., एम.एड., एम.फिल., पीएच.डी.)
माजी एज्यु.डीन

मानसशास्त्रीय प्रयोग वही
सन : २०२२-२०२३

छात्राध्यापकाचे नांव प्रा. डॉ. म.पं. सुरवसे
प्रश्नसंख्या Section II

रोल नंबर

साहित्य निर्मिती :- प्रा. डॉ. म.पं. सुरवसे

Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Ta. Madha, Dist. Solapur.

विषय :- माहशयन माहघापनाये मानसारास

प्रयोग क्रमांक :-

दिनांक :-

प्रयोगाचा प्रकार :- वैयक्तिक / सामुहिक

शीर्षक :- मानसिक थकवा

साहित्य :- गुणाकारसाठी एकाखाली एक घांक लिहीलेला कपडादण्डाडशाक, पेन्सील

प्रयोज्याचे नांव :-

प्रयोजकाचे नांव :-

प्रयोगाचा हेतू (Aim of the Experiment) :- भागसिक स्वरुपाचे कार्य करत असताना थकल्याच्या कार्या क्षमतेवर होणारा परिणाम हा प्रयोगाच्या साहाय्याने शक्यतासे.

कृती (Procedure) :-

या प्रयोगामध्ये घांकयुती असलेला चक्रमुक्तीन कागद घेऊन त्याप्रमाणे घांकयुती गुणाकार पहिल्यापासून तीन-तीन अंकाचा असा करव्यास सुरुवात करणे प्रयोगकाने सांगितलेल्या किंवा वेळ वाचवलेल्या वेळेला शेवटच्या गुणाकाराखाती भादवी रेख मोजावी.

सुक्ष्म वेळ मापनाप्रमाणे प्रत्येक एका मिनीटाला वेळ वाचवण्यात माली असे एकूण 20 मिनीटाचे 20-कालखंड केले माली ते मोजून निरीक्षण नक्का नकार केला निरीक्षण नक्क्याच्या भाषारे कार्यक्रमाचा मागेख काढला.

Scanned with CamScanner

Shikshan
Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu. Madha, Dist. Solapur.

निर्देशन (Observations)

क्रमांक (Serial No.)	एकता (Unity)	सुकीर्णता (Harmony)	शुद्धता (Purity)
1	12	0	12
2	13	0	13
3	14	0	14
4	14	0	14
5	14	0	14
6	14	0	14
7	13	0	13
8	10	0	10
9	11	0	11
10	09	0	09
11	10	0	10
12	10	0	10
13	11	0	11
14	08	0	08
15	07	0	07
16	11	0	11
17	09	0	09
18	08	0	08
19	07	0	07
20	15	0	15

निर्देशन (Observations)

- प्रत्यक्षदर्शीय आध्यात्मिक शक्ति का प्रयोग करने के लिए निम्नलिखित बातों का ध्यान रखना चाहिए-
- 1) शरीर में शक्ति का प्रयोग करने के लिए शरीर को स्वस्थ रखना चाहिए।
 - 2) शरीर में शक्ति का प्रयोग करने के लिए शरीर को स्वस्थ रखना चाहिए।
 - 3) शरीर में शक्ति का प्रयोग करने के लिए शरीर को स्वस्थ रखना चाहिए।
 - 4) शरीर में शक्ति का प्रयोग करने के लिए शरीर को स्वस्थ रखना चाहिए।
 - 5) शरीर में शक्ति का प्रयोग करने के लिए शरीर को स्वस्थ रखना चाहिए।
 - 6) शरीर में शक्ति का प्रयोग करने के लिए शरीर को स्वस्थ रखना चाहिए।
 - 7) शरीर में शक्ति का प्रयोग करने के लिए शरीर को स्वस्थ रखना चाहिए।
 - 8) शरीर में शक्ति का प्रयोग करने के लिए शरीर को स्वस्थ रखना चाहिए।
 - 9) शरीर में शक्ति का प्रयोग करने के लिए शरीर को स्वस्थ रखना चाहिए।
 - 10) शरीर में शक्ति का प्रयोग करने के लिए शरीर को स्वस्थ रखना चाहिए।

निर्देशन (Observations)

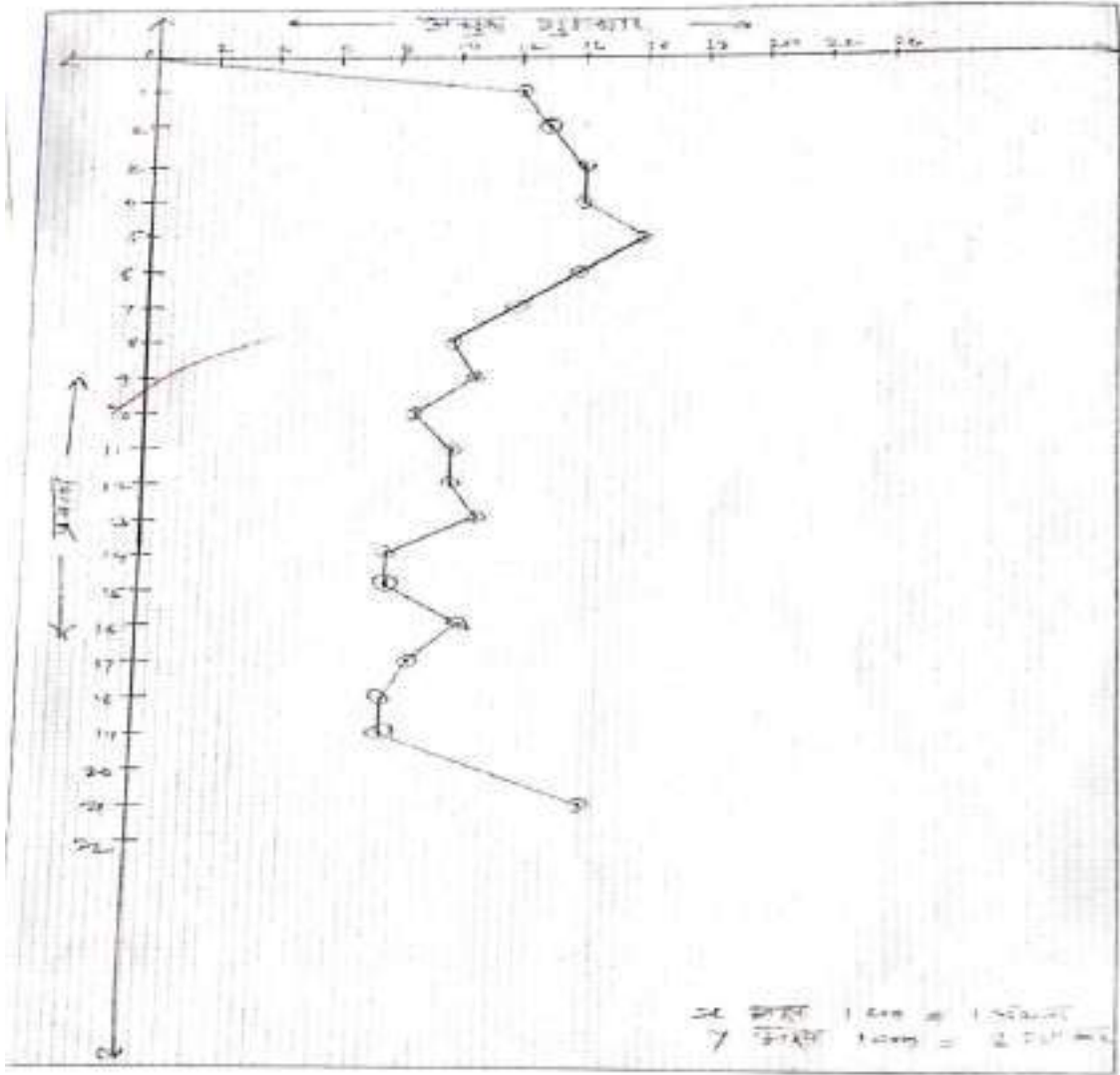
- 1) शरीर में शक्ति का प्रयोग करने के लिए शरीर को स्वस्थ रखना चाहिए।
- 2) शरीर में शक्ति का प्रयोग करने के लिए शरीर को स्वस्थ रखना चाहिए।
- 3) शरीर में शक्ति का प्रयोग करने के लिए शरीर को स्वस्थ रखना चाहिए।
- 4) शरीर में शक्ति का प्रयोग करने के लिए शरीर को स्वस्थ रखना चाहिए।
- 5) शरीर में शक्ति का प्रयोग करने के लिए शरीर को स्वस्थ रखना चाहिए।
- 6) शरीर में शक्ति का प्रयोग करने के लिए शरीर को स्वस्थ रखना चाहिए।
- 7) शरीर में शक्ति का प्रयोग करने के लिए शरीर को स्वस्थ रखना चाहिए।
- 8) शरीर में शक्ति का प्रयोग करने के लिए शरीर को स्वस्थ रखना चाहिए।
- 9) शरीर में शक्ति का प्रयोग करने के लिए शरीर को स्वस्थ रखना चाहिए।
- 10) शरीर में शक्ति का प्रयोग करने के लिए शरीर को स्वस्थ रखना चाहिए।

निर्देशन (Educational Implications)

- 1) शरीर में शक्ति का प्रयोग करने के लिए शरीर को स्वस्थ रखना चाहिए।
- 2) शरीर में शक्ति का प्रयोग करने के लिए शरीर को स्वस्थ रखना चाहिए।
- 3) शरीर में शक्ति का प्रयोग करने के लिए शरीर को स्वस्थ रखना चाहिए।

(Signature)
Principal
Shikshan Shashtra Mahavidyalaya
Madha, Tal. Madha, Dist. Solapur.

2. Draw a graph of Stress vs Strain for a ductile material.

Scanned with CamScanner

[Signature]
Principal
 Shikshan Shashtra Mahavidyalaya
 Madha, Tu, Madha, Dist. Solapur.

निर्देशन (Observations)

क्रमांक पर्यवेक्षक	प्रश्न संख्या संख्या	उत्तर संख्या	प्रतिक्रिया संख्या
1	08	00	08
2	11	00	11
3	0	00	11
4	10	00	10
5	12	00	12
6	16	00	16
7	12	00	13
8	16	00	17
9	15	00	12
10	10	00	12
11	14	00	14
12	14	00	14
13	10	00	10
14	17	00	17
15	17	00	17
16	25	00	25
17	13	00	13
18	23	00	23

निष्कर्ष (Conclusions)

- 1) शिक्षणवर्गीय शिक्षणवर्गीय क्षेत्र ज्ञान मंगलेषा विद्युत काला विद्युतको नाविन्यायुक्त प्रणाली शिक्षणवर्गीय अस्थापनामुळे वेळ जास्त दिवस काला
- 2) शिक्षणवर्गीय शिक्षण सर्व कालखंडानुसार काला मंगले
- 3) शिक्षणवर्गीय शिक्षण कमी कालखंडानुसार काला मंगले
- 4) प्रत्येक कालखंडी शिक्षण वेळ नाही जस जसप्रकारे काला मंगले
- 5) शिक्षण विद्युतवर्गीय ज्ञान मंगले शिक्षण काला मंगले हे कालखंडानुसार काला मंगले

निष्कर्ष - निष्कर्ष (Introspection)

शैक्षणिक महत्त्व (Educational Implications)

Shikshan
Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu, Madha, Dist. Solapur.

विषय :- काहलराग ङाह्यापनाते मानशशास्त्रम्.
प्रयोग क्रमांक :- दिनांक :-
प्रयोगाया प्रकार :- वैयक्तिक / सामुहिक
शीर्षक :- व्यक्तती रचनात्मक कल्पना मानमावणे
साहित्य :- नावे असलेली कार्ड
प्रयोज्याये नांव :- प्रयोजकाये नांव :-

प्रयोगाया हेतू (Aim of the Experiment) :-

कृती (Procedure) :-

- 1) प्रयोजकाये प्रयोज्याया अर्क सुचना संगीनल्या
- 2) प्रयोजकाये प्रयोज्याया तीन नावे असलेली कार्ड दाखवली या तीन नावांचा उपयोग करून 5 मिनीट काळावधीन वाक्य तयार केले.
- 3) त्या तीन शब्दासह इतर शब्दांचाही त्या काळाने उपयोग केला.
- 4) नंतर तीन क्रियापदे असलेली कार्ड दाखून त्या तीन क्रियापदाया एकच वाक्यान उपयोग करून 5 मिनीट होतील तेवढी वाक्य तयार केली.
- 5) असा 4-5 मिनिटांच्या काळावधीन पुन्हा 3 नावे या शब्दांचा वापर करून वाक्य तयार केली.
- 6) निरीक्षण नक्ता तयार करून त्यात व्यक्तीची संख्या शब्दांची संख्या पर मिनीटाया बनवलेल्या वाक्यांची व शब्दांची संख्या काढली व निरीक्षण नक्ता पूर्ण केला.
- 7) यावरून योग्य ते निष्कर्ष काढले आनी भावनिरीक्षण केले.

CS Scanned with CamScanner

Shikhan
Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu, Madha, Dist. Solapur.

निर्णय (Observations)

क्र.सं.	जातवस्तु	जातवस्ती	दूरी	वर्तमानेची शिमापुस्तिका
१	जातवस्तु	२६	१०	२६
२	जातवस्तु	२६	१०	२२
३	जातवस्तु	२२	१०	४३
४	जातवस्तु	२४	०७	५३
५	जातवस्तु	०६	००	३६
६	जातवस्तु	०६	०१	३७

निष्कर्ष (Conclusions)

- १) गोंगासच्या वेळी अडारे खोडलेल्या कामात शिमापुस्तिका निर्माण झाली. यामध्ये कामाची कमी कमी जातवस्ती दिसते.
- २) अडारे तानावरकाम कामाची कमी शिमापुस्तिका अडारे आणि दुकाने प्रमाण कमी असते.
- ३) गोंगासच्या वेळी कामाची कमी मंद कामे दुकाने प्रमाण वाढते.
- ४) अडारेने गोंगासच्या टिकाणी काम करण्याची नियती निर्माण होते.
- ५) अडारेने शिमापुस्तिका विविध कामे करण्यात आल्यावरच गाठ ठारली.

अन्वेषण - विचार (Introspection)

- १) शिमापुस्तिका अडारेची शिमापुस्तिका असल्याने अडारे खोडलेल्या कामाची कमी कमी होती.
- २) गोंगासमध्ये पहिल्या टप्प्यापेक्षा दुसऱ्या टप्प्यात अडारेची संख्या कमी झाली.
- ३) निसऱ्या टप्प्यात शिमापुस्तिका खोडलेल्या अडारेची संख्या वाढली.
- ४) अडारेने शिमापुस्तिका गोंगासमध्ये अडारेने घेतले होते नाही.
- ५) अडारे पुन्हा अडारेने शिमापुस्तिका अडारेने घेतले कमी झाली.

शैक्षणिक परिणाम (Educational Implications)

- १) शिमापुस्तिका अडारेने शिमापुस्तिका अडारेने घेतले नाही. अडारेने शिमापुस्तिका अडारेने घेतले नाही.
- २) अडारेने शिमापुस्तिका अडारेने घेतले नाही. अडारेने शिमापुस्तिका अडारेने घेतले नाही.

Principal
Shri T.B.S. Sanstha's
Shikshan Shastra Mahavidyalaya
Madha, Tu, Madha, Dist. Solapur.

- ३) प्रत्यावहनासाठी योग्य साहचर्य संबंध मदन करणे कोणताही अनुभव पुढे न देता ज्ञान अनुभवादीय नोंदून त्याचा म्हणजेच एक अनुभव आवल्या की पुढे कोच आढवतो.
- ४) आववण्याची क्रिया प्रयोग्याच्या मनस्थितीवर अवलंबून असते. मनस्थिती प्रसन्न असेल तर प्रत्यावहण अधिक.
- ५) उजळणी व आडणी यामुळे देखील आढवणे आणि ओळखणे या दोन्ही क्रिया सोप्या होनात स्मरणाने सुरुवात आणि शेवट यांचा परिणाम दिसून येतो तर मध्यंतरीचा काळ आववण्यास वेळ लागतो.
- ६) अनुभवातील साम्यामुळे प्रत्याभिज्ञानाचे दोष निर्माण होऊ शकतात म्हणून साम्य असलेल्या अनुभवातील भेद ही अभ्यापनात स्पष्ट करावेत.
- ७) प्रश्नपत्रिकेत प्रत्यावहनाकरीतरय प्रत्याभिज्ञानावर आधारित प्रश्न असोवे असे योग्य पर्यायाची निवड करून विद्याने पूर्ण करा. नीड्या लावा. तालात न वसनारा शब्द ओळखा. इ.

[Signature]
 प्राध्यापकाची स्वाक्षरी व दिनांक

मार्गदर्शक - डॉ. अ. न. जोशी संशोधक - डॉ. व. पं. सुरवसे. प्रा. व. दा. पाटील.

[Signature]
 Principal
 Shri T.B.S. Sanstha's
 Shikshan Shastra Mahavidyalaya
 Madha, Tu. Madha, Dist. Solapur.

